ЖУЛ ВЕРН
ПЕТСТОТИНТЕ МИЛИОНА НА БЕГЮМ

Част 18 от „Необикновени пътешествия“

Превод от френски: Мария Далчева, —

chitanka.info

ПЪРВА ГЛАВА
В КОЯТО СЕ ПОЯВЯВА МИСТЪР ШАРП

„Тези английски вестници се списват наистина хубаво!“ — рече си добрият доктор, като се изтегна в едно голямо кожено кресло.

През целия си живот доктор Саразен си служеше с монолога, който е една форма на развлечение.

Петдесетгодишен, с тънки черти, с живи и бистри очи зад очила в метални рамки, със сериозно и едновременно любезно изражение на лицето, той беше една от тези личности, за които от пръв поглед си казваш: ето един честен човек. В този утринен час, макар облеклото му да не издаваше никаква изисканост, докторът беше вече избръснат и с бяла вратовръзка.

Върху килима, по мебелите в хотелската му стая в Брайтън лежаха разгънати „Таймс“, „Дейли телеграф“, „Дейли Нюз“. Току-що удари десет часът, а докторът беше вече успял да обиколи града, да посети една болница, да се върне в хотела и да прочете в най-важните лондонски вестници изцяло информацията за доклада, който беше изнесъл предната вечер на големия Международен конгрес по хигиена върху един уред за измерване на кръвните телца, чийто изобретател беше самият той.

Пред него, на поднос, покрит с бяла покривка, бяха сложени един добре изпечен котлет, чаша димящ чай и няколко от тези препечени с масло филийки, които английските готвачи приготовляват великолепно благодарение на специално доставяните от хлебарите хлебчета.

„Да — повтаряше си той, — вестниците на Обединеното кралство наистина отлично се списват, никой не може да отрече това!… Словото на подпредседателя, отговорът на доктор Чикония от Неапол, подробностите от моя доклад, всичко е схванато живо, предадено вярно, фотографирано.“

„Думата има доктор Саразен от Дуе. Уважаемият колега говори на френски. «Нека слушателите ми ме извинят — започна той, — че си

позволявам тази волност; но сигурно те по-добре разбират моя език, отколкото аз мога да говоря техния …»“

„Пет колони с петит!… Не зная чия информация е по-добра — на «Таймс» или на «Телеграф»… По-точно и по-ясно не би могло и да бъде!“

Доктор Саразен беше стигнал дотук в размишленията си, когато самият церемониалмайстор — не бихме се осмелили да дадем по-малка титла на лице в такова строго черно облекло — почука на вратата и попита дали „мосиу“ приема…

„Мосиу“ е общо название, което англичаните се смятат задължени да дадат на всички французи без разлика, така както биха си помислили, че отстъпват от всички правила на учтивост, ако не назоват един италианец „сеньор“, а един немец — „хер“. Може би те имат право. Този общоприет навик има безспорно това предимство, че показва отведнъж националността на хората.

Доктор Саразен взе подадената визитна картичка. Доста изненадан, че го търсят в една страна, гдето не познава никого, той се учуди още повече, когато прочете на малкото квадратче хартия:

„МИСТЪР ШАРП, солиситър,
93, Саутхемптън Роу. Лондон“

Той знаеше, че „солиситър“ е на английски някакъв вид адвокат или по-скоро някакъв хибрид от юрист, нещо средно между нотариус, довереник и адвокат — някога прокурор.

„Каква работа имам аз, дявол да го вземе, с мистър Шарп? — се запита той. — Да не би да съм сторил, без да ща, някоя пакост?“

— Сигурен ли сте, че мене търси? — попита той отново.

— О, йес, мосиу.

— Добре тогава. Нека влезе.

Церемониалмайсторът въведе един още млад човек, когото докторът от пръв поглед още причисли към семейството на „черепоглавите“. Тънките му или по-скоро изсушени устни, дългите му бели зъби, неговите почти оголени под съсухрената кожа слепоочия, цветът на мумия, който имаше, и малките му сиви очи с пронизващ поглед даваха на доктора безспорни основания за такова

определение. Скелетът му се губеше от главата до петите под един „ълстър коут“[1] на едри квадрати, а в ръката си стискаше дръжката на пътна чанта от лачена кожа.

Тази особа влезе, поздрави набързо, сложи на пода чантата и шапката си, седна, без да поиска позволение, и рече:

— Уилям Хенри Шарп младши, сътрудник на къщата Билоуз, Грийн, Шарп и сие… С доктор Саразен ли имам честта да говоря?…

— Да, господине.

— Франсуа Саразен ли?

— Това е действително името ми.

— От Дуе ли?

— Дуе е местожителството ми.

— Баща ви ли се е наричал Изидор Саразен?

— Точно така.

— И тъй, казвате, наричал се е Изидор Саразен?

Господин Шарп извади един бележник от джоба си, погледна нещо и подзе:

— Изидор Саразен е умрял в Париж през 1857 година в VI арондисман, на улица Таран номер 54, в университетската сграда, сега разрушена.

— Така — рече докторът, изненадан все повече и повече. — Но бихте ли желали да ми обясните?…

— Името на майка му е Жули Ланжевол — продължи невъзмутимо мистър Шарп. — Тя била родом от Бар льо Дюк, дъщеря на Бенедикт Ланжевол, който живял на сляпата улица Лориол и умрял в 1811 година, както личи от регистрите на кметството в споменатия град… Тези регистри са едно твърде ценно въведение, господине, твърде ценно! Хм!… Хм!… и сестра на Жан-Жак Ланжевол, тамбур-мажор на 36-и подвижен полк.

— Признавам ви — рече тук доктор Саразен, смаян от това дълбоко познаване на родословието му, — че по тези въпроси вие ми се струвате по-добре осведомен от мен самия. Вярно е, че фамилното име на баба ми беше Ланжевол, но само това знам за нея.

— Към 1807 година тя напуснала град Бар льо Дюк с вашия дядо Жан Саразен, за когото се омъжила през 1799 година. Скоро след това двамата се установили в Мелен като тенекеджии и останали там до 1811 година, когато тя умряла. От техния брак имало само едно дете —

Изидор Саразен, вашият баща. Оттам нататък нишката се губи, знае се само датата на смъртта му, която установихме в Париж.

— Аз мога отново да свържа нишката — рече докторът, увлечен против волята си от тази чисто математическа точност. — Дядо ми се е установил в Париж зарад обучението на своя син, който се готвел да става лекар. Той умрял през 1832 година в Палезо, до Версай, дето баща ми упражняваше професията си и дето аз съм се родил през 1822 година.

— Вие сте човекът, който търся — подзе мистър Шарп. — Нямате ли братя или сестри?…

— Не! Бях единствен син. Моята майка умря две години след раждането ми… Но най-сетне, господине, няма ли да ми кажете?…

Мистър Шарп се изправи.

— Сър Бриах Джовахир Мотхоранат — рече той, като произнесе тези имена с уважението, което всеки англичанин изпитва към благородническите титли, — щастлив съм, че ви открих и че пръв ви поднасям почитанията си!

„Този човек е умопобъркан — помисли си докторът. — Това се случва често с «черепоглавите».“

Солиситърът прочете тази диагноза в очите му.

— Не съм ни най-малко луд — отговори спокойно той. — В настоящия момент вие сте единственият известен наследник на титлата баронет, дадена по предложение на главния губернатор на провинция Бенгалия на Жан-Жак Ланжевол, получил английско поданство през 1819 година, вдовец на Бегюм Гокул, който има право да се ползува от нейното състояние и е починал в 1841 година, като оставил само един син, умрял през 1869 година, малоумен и без потомство, неправоспособен и без завещание. Наследството е възлизало преди тридесет години на около пет милиона лири стерлинги.

То е останало под запор и опека и лихвите са почти изцяло отнесени към капитала още приживе на малоумния син на Жан-Жак Ланжевол. Това наследство било изчислено през 1870 година на кръглата цифра двадесет и един милиона лири стерлинги, или петстотин двадесет и пет милиона франка. В изпълнение на едно решение на съдилището в Агра, потвърдено от Върховния съд в Делхи и заверено от Личния съвет на кралицата, недвижимите и движими

имоти били продадени, получената стойност реализирана и цялата сума била вложена в Английската банка. Сега тя възлиза на петстотин двадесет и седем милиона франка, които вие ще можете да изтеглите с един обикновен чек веднага щом представите доказателства за вашето родословие в Министерството на правосъдието, въз основа на които аз още днес ви предлагам аванс от банката на господа Тролап, Смит и сие по каквато искате кредитна сметка…

Доктор Саразен се вкамени. Известно време той не намираше какво да каже. После, подтикнат от критичния си ум и като не можеше да приеме за експериментален случай този сън от „Хиляда и една нощ“, той извика:

— Но в края на краищата, господине, какви доказателства ще ми дадете вие за истинността на тази история и как успяхте да ме откриете?

— Доказателствата са тук — отговори мистър Шарп, като тупна по чантата от лачена кожа. — Колкото за начина, по който ви намерих, той е твърде обикновен. Търся ви от пет години. Откриването на близките или „некст ъв кин“, както казваме ние в английското право, при многобройните останали без наследници имущества, регистрирани всяка година в британските владения, е специалност на нашата къща. А по-точно, наследството на Бегюм Гокул поглъща нашата дейност от цели пет години. Издирвахме, проучвахме стотици семейства Саразен, без да намерим семейството на наследниците на Изидор. Бях стигнал дори до убеждението, че няма друг Саразен във Франция, когато вчера сутринта, четейки в „Дейли Нюз“ информацията за конгреса по хигиена, открих там доктор със същото име, който не ми беше известен. Прерових веднага бележките си и хилядите ръкописни фишове, които бяхме събрали във връзка с това наследство, и установих с учудване, че град Дуе беше се изплъзнал от вниманието ни. Почти уверен вече, че съм попаднал на сигурни следи, взех влака за Брайтън, видях ви на излизане от конгреса и се убедих напълно. Вие сте жив портрет на вашия правуйчо Ланжевол, както той е изобразен на една снимка на картина от индийския художник Саранони, която притежаваме.

Мистър Шарп извади от бележника си една снимка и я подаде на доктор Саразен. На тази снимка се виждаше висок мъж с великолепна брада, с тюрбан и перо и сърмена, обшита със зелено дреха, застанал в

присъщата на историческите портрети стойка на пълководец, който пише заповед за атака, загледан внимателно в зрителя. На втори план се виждаше смътно пушек от битка и кавалерийска атака.

— Тези документи ще ви кажат това по-подробно от мене — подзе мистър Шарп. — Аз ще ви ги оставя и ще се върна след два часа, ако ми позволите, за да получа вашите нареждания.

При тези думи мистър Шарп извади от лачената чанта седем-осем папки с преписки, едните печатни, другите ръкописни, сложи ги на масата и излезе, заднишком, мърморейки:

— Сър Бриах Джовахир Мотхоранат, имам честта да ви поздравя.

Като вярваше и се съмняваше едновременно, докторът взе преписките и почна да ги прелиства.

Един бърз поглед беше достатъчен да го увери, че случилото се е чиста истина, и да прогони всичките му съмнения. Как да се колебае наистина при наличието на един печатан документ с такова заглавие:

„Доклад до почитаемите лордове на Личния съвет на кралицата, депозиран на 5 януари 1870 година относно свободното наследство на Бегюм Гокул от Раджинахра, провинция Бенгалия“.

„Обстоятелства по делото. — Касае се за правото на собственост върху няколко махали и четиридесет и три хиляди беегали обработваема земя, комплекс от различни сгради, дворци, сервизни помещения, чифлик, движими вещи, съкровища, оръжия и т.н., и т.н., произлизащи от наследството на Бегюм Гокул от Раджинахра. От изложенията, представени последователно в гражданския съд на Агра и във Върховния съд на Делхи, следва, че през 1819 година Бегюм Гокул, вдовица на Раджа Лукмисюр и наследница, от своя страна, на многобройни богатства, се е омъжила за един чужденец, по произход французин, на име Жан-Жак Ланжевол. Този чужденец, след като служил до 1815 година във Френската армия с чин подофицер в 36-и подвижен полк, отплувал от Нант по време на разпускането на Лоарската армия като надзирател на един търговски кораб. Той пристигнал в Калкута, отишъл във вътрешността на страната и станал капитан-инструктор на малката местна армия, която раджа Лукмисюр имал право да поддържа. От този чин не след дълго той се издига до главнокомандуващ и малко след смъртта на раджата получава ръката на неговата вдовица. По различни колониално-политически съображения и за значителни услуги, направени при опасни

обстоятелства на европейците в Агра от Жан-Жак Ланжевол, приел по това време британско поданство, главният губернатор на провинция Бенгалия поискал и издействувал за съпруга на Бегюм титлата баронет. Земята на Бриах Джовахир Мотхоранат тогава била обявена за феодално владение. Бегюм починала през 1839 година, като оставила на Ланжевол, който две години по-късно я последвал в гроба, да се ползува от богатствата й. От тяхната женитба се родил само един син, слабоумен от най-ранна възраст, поставен веднага под настойничество. Имотите му били предано управлявани до смъртта му, която го постигнала през 1869 година. Няма никакви известни наследници на това огромно наследство. След като съдът в Агра и Върховният съд в Делхи наредиха публична продажба на имота по искане на местното правителство, действуващо от името на държавата, ние имаме честта да искаме от лордовете на Личния съвет на кралицата официално да признаят тези съдебни решения и т.н., и т.н.“ Следваха подписи.

Заверените преписи на съдебните решения от Агра и Делхи, актовете за продажба, нарежданията за влагане на капитала в английската банка, изложение за издирванията на наследниците на Ланжевол във Франция и цял един внушителен куп документи от същия характер скоро избавиха доктор Саразен и от най-малкото колебание. Той беше безспорният и несъмнен „некст ъв кин“ и наследник на Бегюм. Между него и петстотин двадесет и седемте милиона, вложени в подземията на банката, стоеше само едно формално съдебно решение, което щеше да се получи, като се представят достоверни документи за раждане и смърт.

Такъв обрат на щастието можеше да замае и най-трезвия ум и добрият доктор не успя напълно да избегне вълнението, породено от едно толкова неочаквано и сигурно събитие. Ала вълнението му не трая дълго. Той се поразходи бързо няколко минути из стаята. После се овладя, намери за слабост моментната си треска и като се отпусна на креслото, остана известно време погълнат от дълбок размисъл.

После изведнъж закрачи отново напред-назад. Но този път очите му блестяха с чист плам — явно някаква великодушна и благородна мисъл възникваше в духа му. Той се спря на нея, приласка я, полюбува й се и накрая я възприе.

В този миг на вратата се почука. Мистър Шарп се връщаше.

— Моля да ме извините за съмнението ми — рече му сърдечно докторът. — Сега аз съм вече убеден и се чувствувам хиляди пъти задължен към вас за вашите старания.

— Не сте ми ни най-малко задължен… Обикновена работа… Такава ми е професията… — отговори мистър Шарп. — Мога ли да се надявам, че сър Бриах ще продължи да ни бъде клиент?

— Разбира се. Поверявам цялото дело във ваши ръце… Ще ви помоля само да се откажете да ме кичите с тази нелепа титла.

„Нелепа! Титла, която струва двадесет и един милиона лири стерлинги?“ — казваше лицето на мистър Шарп; но той отстъпи, тъй като беше голям угодник.

— Както желаете, вие сте господарят — отговори той. — Сега аз ще взема влака обратно за Лондон и ще чакам заповедите ви.

— Мога ли да запазя тези документи? — попита докторът.

— Разбира се, ние имаме копия от тях.

Останал сам, доктор Саразен седна на бюрото си, взе един лист и написа следното:

Брайтън, 28 октомври 1871 год.

Скъпо чедо, пада ни се едно огромно, колосално, невероятно богатство! Не смятай, че съм се умопобъркал и прочети двата или трите печатни документа, които прилагам към писмото си. Там ясно ще видиш, че се оказвам наследник на титлата английски или по-скоро индийски баронет и на един капитал, който надхвърля половин милиард франка, понастоящем вложен в Английската банка. Не се съмнявам, скъпи ми Октав, в чувствата, с които ще посрещнеш това известие. Ти също като мен ще разбереш какви нови задължения ни налага едно такова богатство и на какви опасности може то да подхвърли нашето благоразумие. Няма час, откак узнах за това, и вече тревогата от подобна отговорност заглушава наполовина радостта ми от сигурното събитие, когато мисля за тебе. Може би тази промяна ще бъде съдбоносна за нас… Скромни труженици на науката, ние бяхме щастливи в своята неизвестност. Ще бъдем ли щастливи и занапред? Не, може би, освен ако… Но аз не смея да ти

говоря за една идея, на която се спря умът ми… освен ако това богатство стане в нашите ръце ново и могъщо научно оръдие, чудесен инструмент на цивилизацията!… Ще приказваме пак за тези неща. Пиши ми, кажи ми веднага какво впечатление ти прави това голямо известие и се заеми да го съобщиш на майка си. Сигурен съм, че като разумна жена тя ще го приеме тихо и спокойно. Що се отнася до сестра ти, тя е много малка още, за да й завърти главата нещо подобно. Впрочем нейната главица мисли здраво и стига да схване всички възможни последици от известието, което ти съобщавам, уверен съм, че от всички ни нея най-малко ще смути тази внезапна промяна. Стисни силно от мое име ръката на Марсел. Той влиза във всички мои планове за бъдещето.

Твой обичащ те баща:
Фр. Саразен. „Д. М. П.“

След като сложи писмото в плик заедно с най-важните документи и го адресира до „Господин Октав Саразен, възпитаник на Централното висше училище за изкуства и манифактура, улица Роа дьо Сисил 32, Париж“, докторът взе шапката си, облече си пардесюто и отиде на конгреса. Четвърт час след това този прекрасен човек дори не мислеше вече за своите милиони.

---

[1] Свободна горна дреха от тежък плат. Б.пр. ↑

ВТОРА ГЛАВА
ДВАМА ДРУГАРИ

Синът на доктора, Октав Саразен, не беше човек, когото можем да наречем мързеливец. Той не беше ни глупав, ни много умен, ни хубав, ни грозен, ни висок, ни нисък, ни мургав, ни рус. Беше кестеняв и във всичко роден представител на средния тип човек. В колежа обикновено получаваше една втора награда и две-три насърчения. На зрелостния изпит беше получил бележка „удовлетворителен“. Пропадна първия път на конкурса във Висшето средно училище, но беше приет при второто състезание 127-и по ред. Беше нерешителен човек, един от тези умове, които се задоволяват с непълно знание, живеят винаги с приблизителното и преминават през живота като лунни светлини. Този вид хора са в ръцете на съдбата като тапа на гребена на една вълна. Според това, дали вятърът духа от север, или от юг, те се носят към екватора или към полюса. Тяхното поприще зависи от случая. Ако доктор Саразен не хранеше някакви илюзии за характера на сина си, може би щеше да се поколебае, преди да му напише познатото ни писмо; но малко бащинско заслепение е позволено и на най-добрите хора.

За Октав беше щастие, че в началото на обучението си попадна под властта на една енергична натура, чието малко деспотично, но благотворно влияние му се беше силно наложило. В лицея „Шарлеман“, където го беше изпратил баща му да завърши образованието си, Октав беше завързал тясно приятелство с един от своите другари, един елзасец. Марсел Брукман, който, една година по-млад от него, скоро му се наложи с физическата си, умствена и нравствена сила.

Марсел Брукман, останал сирак на дванадесет години, беше наследил малка рента, която му стигаше само да плаща обучението си в колежа. Ако не беше Октав, който го водеше през ваканциите при родителите си, той никога не би излязъл вън от стените на лицея.

Така семейството на доктор Саразен стана скоро семейство и на младия елзасец. Чувствителен, въпреки привидната си сдържаност, той разбра, че през целия си живот трябва да бъде предан на тези хора, които му бяха наместо баща и майка. И беше съвсем естествено да обожава доктор Саразен, жена му и милата им и вече сериозна дъщеричка, които му бяха отворили сърцето. Но своята признателност той доказваше с дела, а не с думи. Наистина беше си поставил приятната задача да направи от Жана, която обичаше ученията, девойка с откровен характер, с твърд и разсъдлив дух, а от Октав — син, достоен за баща си. Октав, трябва да кажем, правеше тази задача на младия човек по-трудна, отколкото сестра му, която за своята възраст превъзхождаше брат си. Но Марсел беше се зарекъл да постигне своята двойна цел.

Защото Марсел Брукман беше един от тези храбри и съобразителни борци, които Елзас праща всяка година на голямата парижка арена. Още като дете той се отличаваше с якостта и гъвкавостта на мускулите си, както и с будния си ум. Беше, вътрешно целият воля и смелост, така както външно бе изсечен под прави ъгли. Още от колежа го измъчваше една непреодолима нужда да бъде отличен във всичко — на успоредката, както и с топката, във физкултурния салон, както в химическата лаборатория. Ако изпуснеше някоя награда за своята годишна жътва, смяташе годината за изгубена. На двадесет години той имаше снажно, тясно в таза и силно, пълно с живот тяло, представляваше една органична машина с максимално напрежение и производителност. Одухотворената му глава спираше погледа на внимателните хора. Влязъл втори по ред във Висшето средищно училище същата година, в която постъпи и Октав, той беше решил да излезе първи.

Тъкмо на неговата настойчива и стигаща за двама енергия Октав дължеше приемането си. В продължение на цяла година Марсел го беше покровителствувал, беше го карал да работи и с голямо усилие беше го довел до успех. Той изпитваше към тази слаба и неустойчива натура приятелско съчувствие, каквото един лъв изпитва може би към някое кученце. Харесваше му да укрепва с излишъка на своя сок това анемично растение и да го оплодотворява до себе си.

Войната от 1870 година изненада двамата приятели в момента, когато вземаха изпитите си. Още на другия ден след свършването на

конкурса Марсел, обзет от патриотична болка, изострена от нашествието, което заплашваше Страсбург и Елзас, постъпи в 31-ия пехотен стрелкови баталион. Октав последва тутакси неговия пример. Двамата рамо до рамо участвуваха в тежките обсадни сражения при подстъпите на Париж. Марсел получи в Шампини куршум в дясната ръка, а в Бузенвал — пагон на лявата ръка. Октав нямаше ни нашивка, ни рана. Да си кажем правичката, не по негова вина, тъй като следваше навсякъде приятеля си под огъня. Той беше не повече от шест метра зад него. Но тъкмо тези шест метра бяха всичко.

След възстановяването на мира и възобновяването на всекидневната работа двамата студенти живееха заедно в две съседни стаи на един скромен хотел близо до училището. Злочестините на Франция, отделянето на Елзас и Лотарингия бяха придали на характера на Марсел мъжествена зрелост.

— Задача на френската младеж е — казваше той — да поправи грешките на бащите си, а тази задача може да се постигне само с труд.

Станал още в пет часа, той будеше и Октав. Отвеждаше го на лекции и на излизане не го изпускаше ни крачка далеч от себе си. Връщаха се, за да се отдадат на работа и я прекъсваха само сегиз-тогиз, колкото да изпушат една лула и да изпият чаша кафе. Лягаха си в десет часа със задоволено, ако не радостно сърце и с пълна глава. От време на време — партия билярд, някой добре подбран спектакъл, още по-рядко някой концерт в Консерваторията, яздене до Вериерската гора, разходка в гората, два пъти седмично състезание по бокс или фехтовка. Такива бяха почивките им. Октав проявяваше понякога стремеж към бунт и хвърляше завистлив поглед към някои не дотам препоръчителни развлечения. Казваше, че ще отиде да види Аристид Льору, който „караше правото си“ в пивницата „Сен Мишел“ Но Марсел се надсмиваше така жестоко над тези приумици, че най-често Октав отстъпваше.

На двайсет и девети октомври 1871 година, към седем часа вечерта, двамата приятели бяха седнали по навик един до друг на една маса под абажура на лампата. Марсел, треперейки от любопитство, беше потънал телом и духом в една задача по дескриптивна геометрия във връзка с дялането на камъните. Октав с някакво набожно старание се занимаваше с приготвянето на литър кафе, което смяташе за съжаление по-важно. Това беше едно от редките неща, в които той си

въобразяваше, че се отличава, може би. защото чрез тях намираше всекидневно повод да се измъкне за няколко минути от ужасното задължение да стъкмява уравнения, с които Марсел, струваше му се, малко злоупотребява. Той прецеждаше капка по капка врящата вода през дебел пласт от мока на прах и това спокойно щастие изглежда, му беше достатъчно. Но усърдието на Марсел му тежеше като съвест и той изпитваше непреодолима потребност да го смущава с бъбренето си.

— Добре ще е да си купим кафеник с филтър — рече той изведнъж. — Тази старомодна цедка вече не отговаря на сегашната култура.

— Купи кафеник с филтър! С него няма да губиш може би по цял час всяка вечер в кухнята — отговори Марсел и се залови пак със задачата: „Един свод има за вътрешна повърхнина елипсоид с три неравни оси. Нека ABCE е началната елипса, която включва най-голямата ос OA=a и средната ос OB=b, докато най-малката ос (O, O’, C’) е вертикална и равна на c, което прави свода твърде нисък…“

В този момент на вратата се почука.

— Писмо за г. Октав Саразен — рече прислужникът на хотела. Можем да си представим колко охотно младият студент прие това щастливо развлечение.

— От баща ми е — рече Октав. — Познавам почерка… Ето какво се казва послание — добави той, като претегли на ръка няколко пъти плика.

И Марсел знаеше, че докторът е в Англия. Минаването му през Париж преди осем дни беше дори ознаменувано с някаква Сарданапалова вечеря, дадена на двамата другари в един ресторант на Пале Роял, прочут едно време, днес остарял, но който доктор Саразен продължаваше да смята за последна дума на парижката изисканост.

— Ще ми кажеш дали баща ти пише за своя конгрес по хигиена — рече Марсел. — Идеята му да отиде там беше отлична, френските учени са твърде склонни да се изолират.

И Марсел се залови пак със задачата: „… Външната повърхност на свода се образува от един елипсоид, подобен на първия, с център под O’ по вертикалата OO’. След като означим фокусите E1, E2, E3 на трите основни елипси, прекарваме спомагателната елипса и хипербола, чиито общи оси…“

Един вик на Октав го накара да повдигне глава.

— Какво има? — попита той, обезпокоен, като видя приятеля си съвсем побледнял.

— Чети! — рече другият, поразен от току-що прочетеното известие.

Марсел взе писмото, прочете го до края, препрочете го, хвърли поглед върху приложените печатни документи и рече:

— Интересно!

После натъпка лулата си и я запали старателно… Октав чакаше напрегнато какво ще каже.

— Вярваш ли, че това е истина? — извика му той със задавен глас.

— Истина ли?… Очевидно. Баща ти има много здрав усет и научен ум, за да може да приеме лекомислено подобно съобщение. Впрочем доказателствата са тук и всичко всъщност е съвсем просто.

Тъй като лулата беше запалена, Марсел се залови отново да работи; Октав остана с отпуснати ръце. Неспособен дори да довърши кафето си, още по-малко да свърже логично мислите си. Ала той чувствуваше нужда да говори, за да се увери, че не сънува.

— Но… ако е истина, това е съвсем изумително!… Та, знаеш ли, половин милиард е огромно богатство?

Марсел повдигна глава и се съгласи:

— Огромно е тъкмо подходящата дума. Такова богатство може би няма изобщо във Франция. А в Съединените щати могат да се посочат само неколцина, едва пет-шест в Англия, всичко петнадесет-двадесет в света.

— И титла на всичко отгоре! — подзе Октав. — Титла на баронет! Не че някога съм ламтял да имам титла, но след като тя идва сама, може да се каже, че все пак така е по-елегантно, отколкото да се наричаш само Саразен.

Марсел пусна струйка дим и не пророни дума. Тази струйка дим казваше ясно: „пуф!… пуф!“

— Разбира се — продължи Октав, — никога не съм искал, както много хора, да прикача една частица към името си или да си измисля някое картонено имение! Но да притежаваш истинска, неподправена титла, прилично вписана в „Списъка на лордовете“ на Великобритания и Ирландия, естествено, без объркването, каквото виждаме често…

Лулата продължаваше да издава звука: „пуф!… пуф!“

— Драги мой. напразно говориш и пухкаш — подзе Октав убедено, — „кръвта е нещо“, както казват англичаните.

Той спря изведнъж пред насмешливия поглед на Марсел и се върна към милионите.

— Спомняш ли си — подзе той, — че Бином, нашият професор по математика, всяка година в първия си урок за числата повтаряше, че половин милиард е твърде значително число, за да може човешкият разум да има точна представа за него, ако няма на свое разположение средствата на графичното изображение… Даваш ли си сметка, че ако внасяш по един франк всяка минута, необходими ще са ти повече от хиляда години, за да изплатиш тази сума. Ах, наистина… странно е да си помислиш, че си наследник на половин милиард франка!

— Половин милиард франка! — провикна се Марсел, стреснат по-скоро от думата, отколкото от самите милиони. — Знаете ли какво бихте могли най-хубаво да направите с тях? Да ги дадете на Франция, за да си плати контрибуциите. Ще са необходими поне десет пъти по толкова!…

— Гледай само да не внушиш подобна мисъл на баща ми!… — извика Октав с изплашен глас. — Той е способен да я възприеме. Още отсега го виждам да обмисля по своему някакъв план!… Да вложи най-сетне сумата за сметка на държавата все пак е приемливо, но да запази поне рентата!

— Хайде, ти, без да подозираш, си създаден да бъдеш капиталист — подзе Марсел. — Нещо ми подсказва, клети ми Октав, че би било по-добре за тебе, ако не за баща ти, един справедлив и трезво мислещ ум, да се намали това голямо наследство до по-скромни размери. Бих предпочел да имаш двадесет и пет хиляди лири рента заедно с прекрасната си сестричка, отколкото тази златна планина!

И той пак се залови за работа.

Колкото до Октав, той не бе в състояние да прави нищо и се замята така из стаята, че приятелят му, излязъл от търпение, най-сетне му рече:

— По-добре ще направиш, ако идеш да се поразходиш на чист въздух. Очевидно не си годен за нищо тази вечер.

— Прав си — отвърна Октав, като се залови с радост за това полупозволение да се откаже от всякаква работа.

И грабнал шапката си, той се спусна презглава по стълбите и се озова на улицата. Не извървял и десет крачки, спря се под един уличен фенер да препрочете писмото на баща си. Чувствуваше нужда да се увери отново, че наистина е буден.

„Половин милиард!… Половин милиард!… — повтаряше си той. — Това прави най-малко двадесет и пет милиона рента!… Дори баща ми да ми дава за издръжка само по един на година, половина, четвъртина от един милион, пак ще бъда много щастлив! С пари се правят толкова неща. Сигурен съм, че ще съумея добре да ги използувам! Нали не съм глупав? Приеха ме в Централното висше училище!… А сега имам и титла!… Ще знам как да я нося!“

Вървейки, той се оглеждаше в огледалата на един магазин.

„Ще имам разкошен дом, коне!… Ще има и един за Марсел. От мига, в който ще бъда богат, ясно е, че и той ще бъде богат. Колко навреме идва това все пак!… Половин милиард!… Баронет!… Странно, но сега, когато това е станало, струва ми се, че съм го чакал! Нещо ми подсказваше, че няма вечно да се трепя над книгите и чертежите!… Все пак това е великолепен сън!“

Като прехвърляше през ума си тези мисли, Октав вървеше под аркадите на улица Риволи. Той стигна на Шанзелизе, свърна по улица Роял, излезе на булеварда. Някога гледаше равнодушно великолепните стоки по витрините като дребни и чужди на живота му неща. Сега се спря пред тях и помисли с буен изблик на радост, че всички тези съкровища могат да бъдат негови, щом пожелае.

„За мене — рече си той — предачите на Холандия въртят вретената, тъкачите от Елбьоф тъкат най-меките си платове, часовникарите майсторят хронометрите си, полиелеят на операта излива своите водопади от светлина, цигулките скърцат и певците пресипват!

За мене се дресират чистокръвни коне в манежите и светва Английското кафене!… Париж е мой!… Всичко е мое!… Няма ли да пътувам? Няма ли някога да посетя баронското си владение в Индия?… Някой ден ще мога да си купя пагода с будистките жреци и идолите от слонова кост напанагон!… Ще притежавам слонове!… Ще ходя на лов за тигри!… А красивите оръжия!… А хубавата ладия!… Ладия ли? Ех, не, хубава и удобна яхта с парна машина, за да се возя където си поискам, да се спирам и да тръгвам отново, когато ми

скимне!… Казах парна машина, дойде ми наум, че трябва да съобщя новината на мама. Ами ако тръгна за Дуе!… Училището… Ох, ох, училището! Мога да мина и без него!… Ами Марсел! Трябва да го предупредя. Ей сега ще му изпратя телеграма. Той ще разбере, че при такива обстоятелства аз бързам да видя майка си и сестра си!“

Октав влезе в телеграфното бюро, предупреди приятеля си, че тръгва и ще се върне след два дни. После повика един фиакър и каза да го закарат на Северната гара.

Щом се настани във вагона, той отново се отдаде на мечтата си. Призори в два часа Октав шумно биеше нощния звънец на вратата на родителската си къща и хвърляше в тревога мирния квартал.

— Кой ли е болен? — се питаха клюкарките от един прозорец на друг.

— Докторът не е в града! — извика старата слугиня от своето прозорче на последния етаж.

— Аз съм — Октав!… Слез да отвориш, Франсина!

След като постоя така десет минути, Октав успя да проникне в къщата. Майка му и сестра му Жана, слезли набързо по пеньоари, чакаха да им се обясни това посещение.

Писмото на доктора, което прочетоха на висок глас, скоро осветли загадката.

Госпожа Саразен стоя един миг смаяна. Плачейки от радост, тя целуна сина си и дъщеря си. Струваше й се, че светът ще е сега техен и че нещастието не ще дръзне да нападне никога млади хора, които притежават стотици милиони. Ала жените свикват по-скоро от мъжете с големите превратности на съдбата. Госпожа Саразен препрочете писмото на мъжа си, каза си, че най-сетне нему се пада да реши нейната съдба и съдбата на децата, и спокойствието отново се въдвори в сърцето й. Колкото до Жана, тя беше щастлива от радостта на майка си и на брат си, но нейното въображение на тринадесетгодишно момиче не мечтаеше за по-голямо щастие от тази скромна къщичка, дето животът й течеше кротко между уроците на учителите и милувките на родителите й. Тя не разбираше с какво няколко пачки банкноти могат да променят съществуването й и тези изгледи не я смутиха нито за миг.

Госпожа Саразен, омъжила се много млада за човек, изцяло погълнат от мълчаливите си занимания на истински учен, уважаваше

увлечението на мъжа си, когото обичаше нежно, без да го разбира все пак добре. Като не можеше да сподели радостите, които научната работа даваше на доктор Саразен, тя се чувствуваше понякога малко самотна до този ревностен труженик, а по-късно съсредоточи всичките си надежди в двете си деца. Тя винаги мечтаеше блестящо бъдеще за тях, като се мъчеше да си представи кое ще бъде по-щастливо. Не се съмняваше, че на Октав е отредено славно бъдеще. Откак беше влязъл във Висшето средищно училище, тази скромна и полезна академия за млади инженери се бе превърнала за нея в някакъв разсадник на знаменити хора. Единственото й безпокойство беше да не би скромното им състояние да попречи или да затрудни славното поприще на сина й и да навреди по-късно на задомяването на дъщеря й. Сега, от писмото на своя съпруг тя разбра, че страховете не бяха вече основателни. Ето защо радостта й беше пълна.

Майката и синът прекараха голяма част от нощта да приказват и да кроят планове, докато Жана, доволна от настоящето, без никаква грижа за бъдещето, заспа в едно кресло.

Когато отиваше да си почине малко, госпожа Саразен рече на сина си:

— Ти нищо не ми каза за Марсел. Не му ли съобщи за писмото на баща си? Какво каза той?

— О! — отговори Октав. — Ти познаваш Марсел. Той е повече от мъдрец, той е стоик. Мисля, че се уплаши за нас от грамадните размери на наследството. Казвам за нас; обаче безпокойството му не се отнася до баща ми, в чийто здрав усет и научен ум той е, както каза, сигурен. Но, разбира се, не скри, че би предпочел едно скромно наследство от двадесет и пет хиляди лири рента за тебе, майко, също за Жана и особено за мене.

— Марсел може би не греши — отговори госпожа Саразен, като гледаше сина си. — Едно неочаквано богатство може да се превърне в голяма опасност за известни характери.

Жана се беше събудила. Тя чу последните думи на майка си:

— Нали знаеш, мамо — каза й тя, като си търкаше очите и се запътваше към стаичката си. — нали знаеш, ти ми каза веднъж, че Марсел е винаги прав! Аз вярвам на всичко, което казва нашият приятел Марсел.

И като целуна майка си, Жана се прибра в стаичката си.

ТРЕТА ГЛАВА
ЕДНО СЪОБЩЕНИЕ

Когато пристигна на четвъртото заседание на Конгреса, доктор Саразен установи, че всичките му колеги го посрещат с необикновена почит. Дотогава високо благородният лорд Гландовър, кавалер на ордена на Жартиерата, който формално председателствуваше събранието, едва забелязваше, съществуването на френския лекар.

Този лорд беше височайша особа, чиято роля се изчерпваше с това, да обявява заседанието за открито или закрито и да дава машинално думата на ораторите, записани в поставения пред него списък. Обикновено държеше дясната си ръка пъхната в отвора на закопчания си рединготне защото беше паднал от коня си, а единствено за това, че в тази неудобна стойка английските скулптори бяха изваяли от бронз много държавни мъже.

Бледо избръснато лице, покрито с червени петна, перука от троскот с претенциозно повдигнат перчем над празното чело допълваха най-комичната, надута и безумно строга физиономия, която човек би могъл да види. Лорд Гландовър се движеше с цялото си тяло, сякаш беше направен от дърво или от втвърдена картонена каша. Дори очите му сякаш се търкаляха под очните дъги с неравномерни тласъци като очите на кукла или на манекен. Когато представяше в началото делегатите, председателят на Конгреса по хигиена се обърна към доктор Саразен с покровителствен и снизходителен поздрав, който би могъл да се преведе така:

„Добър ден, нищожни господине!… Вие ли сте този, който, за да поддържа дребничкия си животец, върши тези дребни работици над дребни нещица?… Наистина трябва да имам добро зрение, за да забележа едно толкова отдалечено от мен създание върху стълбата на съществата! Позволявам ви да застанете в сянката на моя светлост.“

Но този път лорд Гландовър му отправи най-очарователната си усмивка и в любезността си стигна дотам, че му посочи един празен

стол от дясната си страна. В същото време всичките членове на Конгреса станаха прави.

Доста учуден от това изключително ласкаво внимание, доктор Саразен седна на предложеното му място, като си казваше, че неговият уред за измерване на кръвните телца навярно се е сторил на колегите му след размишление по-значително откритие, отколкото на пръв поглед.

Но всичките му илюзии на изобретател се изпариха, когато лорд Гландовър се наведе над ухото му, като извъртя вратните си прешлени така, че негова светлост можеше да получи силни ревматични болки.

— Научавам — рече той, — че вие сте извънредно имотен човек? Казват ми, че „струвате“ двадесет и един милиона лири стерлинги?

Лорд Гландовър изглеждаше отчаян, че е могъл да се отнесе така лекомислено към еквивалента на такава кръгла монетна стойност от плът и кръв. Цялото му държание казваше:

„Защо не предупредихте?… Искрено, това не е хубаво! Да излагате хората на подобни недоразумения!“

Доктор Саразен, който, откровено казано, не вярваше, че сега „струва“ дори стотинка повече, отколкото на предишните заседания, се питаше как новината се е разпространила, когато доктор Овидиус от Берлин, негов съсед отдясно, му рече с престорена и просташка усмивка:

— Ето ви могъщ като Ротшилдовци!… „Дейли Телеграф“ съобщи новината!… Моите поздравления!

И му подаде един сутрешен вестник. В него можеше да се прочете следното съобщение, чийто слог разкриваше достатъчно автора:

„Едно чудовищно наследство. — Прочутото свободно наследство на Бегюм Гокул най-сетне намери своя законен наследник, благодарение на грижите и ловкостта на господа Билоус, Грийн и Шарп, солиситъри от Лондон, на Саутхемптън роу №94. Щастливият притежател на двадесетте и един милиона лири стерлинги, вложени сега в Английската банка, е френският лекар доктор Саразен, чийто хубав доклад, изнесен на Конгреса в Брайтън, анализирахме на това място преди три дни. Превъзмогнал много мъчнотии, след перипетии, които сами по себе си са истински роман, мистър Шарп е успял да установи по един безспорен начин, че доктор Саразен е единственият

жив потомък на Жан-Жак Ланжевол, баронет, съпруг от втория брак на Бегюм Гокул. Този издигнал се войник е родом, както се оказва, от френското градче Бар льо Дюк. За да се признае собствеността, остават някои обикновени формалности. Молбата вече е подадена в канцеларията на Министерството на правосъдието. Любопитно стечение от обстоятелства е изсипало върху главата на един френски учен заедно с британската благородническа титла и богатствата, натрупани от низ индийски раджи. Съдбата е могла да се окаже по-малко разумна и ние трябва да се радваме, че такъв значителен капитал попада в ръце, които ще знаят да го използуват за добри цели.“

Вълнуван от особено чувство, доктор Саразен посрещна с неудоволствие разгласяването на новината. Не само поради досажданията, които от своя опит с хората предвиждаше, а и поради това, че бе унизен от значението, което явно отдаваха на това събитие. Чувствуваше се някак си смален от огромната цифра на своя капитал. Трудовете му, личните му заслуги — той имаше дълбокото усещане за това — бяха вече удавени в този океан от злато и сребро дори в очите на колегите му. Те не виждаха вече в него неуморния изследовател, проницателния и тънък ум, находчивия изобретател, виждаха половината милиард. Да беше някой гушав от Алпите, някой оскотял хотентот, някой от низшите екземпляри на човечеството вместо един от неговите високостоящи представители, тежестта му щеше да бъде същата. Лорд Гландовър бе казал правилно: отсега нататък той „струваше“ двадесет и един милиона лири стерлинги — ни повече, ни по-малко.

Тази мисъл го отврати и Конгресът, който със същинско научно любопитство наблюдаваше как изглежда един „полумилиардер“, откри не без учудване, че някаква тъга засени лицето на учения.

Но това бе само временна слабост. Великата цел, на която той реши да отдаде това ненадейно богатство, възникна отведнъж в съзнанието на доктора и го разведри. Той дочака края на доклада, който изнасяше доктор Стивънсън от Глазгоу върху възпитанието на слабоумните младежи, и поиска думата да направи едно съобщение.

Лорд Гландовър му я даде начаса дори преди доктор Овидиус. Той би му дал думата, даже ако целият Конгрес се противопоставяше, даже ако всички европейски учени бяха протестирали, едновременно

срещу това предпочитание. Ето какво изразяваше красноречиво съвсем особената интонация в гласа на председателя.

— Господа — рече доктор Саразен, — смятах да почакам още няколко дни, преди да ви съобщя за необикновеното богатство, което ми се падна, и за щастливите последици, които тази случайност може да има за науката. Но тъй като случилото се стана известно, ще бъде неестествено да не го поставим веднага, гдето му е мястото. Да, господа, истина е, че една значителна сума от няколкостотин милиона франка, вложени сега в Английската банка, ми се пада по закон. Нужно ли е да ви казвам, че при това стечение на обстоятелствата аз се чувствувам само пълномощник на науката? (Всеобщо изумление.) Не на мене принадлежи по право този капитал, а на Човечеството, на Прогреса!… (Раздвижване в публиката. Възклицания. Единодушни аплодисменти. Целият Конгрес става на крака, наелектризиран от тази декларация.) Не ми ръкопляскайте, господа. Не знам ни един човек на науката, наистина достоен за това хубаво име, който не би направил на мое място това, което искам да направя. Кой знае дали някога няма да помислят, че както в много човешки постъпки, и в тази има повече самолюбие, отколкото самоотверженост? (Не! Не!) Впрочем това не е важно! Нека имаме пред очи само резултат. И така заявявам окончателно и без уговорки: половината милиард, който случаят туря в ръцете ми, не е мой, той е на науката. Искате ли да бъдете народното събрание, което ще разпределя този бюджет?… Нямам достатъчно вяра в собствената си осведоменост, за да искам да разполагам с него като пълновластен господар. Предлагам вие да бъдете съдниците и сами да решите как най-правилно да се използува това богатство!… (Ура. Силно вълнение. Всеобщ възторг.)

Конгресът стана прав. Във въодушевлението си някои от участниците му се покачиха на масата. Професор Търнбул от Глазгоу насмалко не получи удар. Доктор Чиконя от Неапол изгуби дъх от вълнение. И само лорд Гландовър запази гордото и невъзмутимо спокойствие, подходящо на ранга му. Впрочем той беше напълно убеден, че доктор Саразен се шегува любезно и не възнамерява ни най-малко да осъществи такава безумна програма.

— Ако все пак ми позволите — подзе отново ораторът, когато се въдвори малко тишина, — ако ми позволите да подскажа един план,

който лесно може да се доразвие и усъвършенствува, аз предлагам следния.

Тук вече Конгресът, най-сетне поутихнал, се заслуша с набожно внимание.

— Господа, сред причините за болестите, нищетата и смъртта трябва да вземем предвид и една, на която смятам за разумно да придадем голямо значение: плачевните хигиенни условия, при които са поставени по-голяма част от хората. Те се трупат в градове, в жилища, лишени често от въздух и светлина, два основни, необходими за живота фактора. Тези струпвания на хора често се превръщат в истински огнища на зараза. Онези, които не намират там смъртта, са най-малко със засегнато здраве; производителната им сила намалява и обществото губи по този начин огромни количества труд, който би могъл да бъде приложен за по-ценни цели. Защо, господа, не опитаме най-мощното от средствата за убеждение… примера? Защо не напрегнем всички сили на въображението, за да начертаем по строго научни данни плана на един образцов град? (Да! Да! Така!) Защо след това не употребим капитала, с който разполагаме, за да изградим този град и да го покажем на света като практическо напътствие… (Да! Да! Гръм от ръкопляскания!)

Членовете на Конгреса, обзети от луд заразителен възторг, си стискат един другиму ръцете, спускат се към доктор Саразен, вдигат го, носят го триумфално из залата.

— Господа — подзе докторът, когато успя да се върне на мястото си, — този град, който всеки от нас вижда с очите на въображението си, който след няколко месеца може да стане действителност, града на здравето и благоденствието, ние ще поканим всички народи да го посетят, ние ще разпространим на всички езици неговия план и неговото описание, в него ще повикаме честни семейства, които бедността и безработицата са прогонили от пренаселените страни. Също и тези семейства — вярвам, няма да се учудите, че мисля за тях, — които са принудени да отидат в изгнание поради жестоко чуждо нашествие и които ще намерят у нас поле за своята дейност, приложение на своя ум и ще донесат духовни ценности, хилядократно по-ценни от златни диамантени мини. Ние ще имаме в този град просторни колежи, гдето младежта, възпитана в мъдри принципи, година да развие хармонично всичките си нравствени, физически и

умствени способности, ще ни помогне да подготвим силни поколения за бъдещето.

Отказваме се да опишем вълнението и възторга, последвали това съобщение. Ръкопляскания, възгласите „ура“ и „браво“ продължиха повече от четвърт час.

Доктор Саразен едва успя да седне, и лорд Гландовър отново се наведе към него и му прошепна на ухото, като намигаше:

— Хубава спекула? Разчитате на дохода от общинския налог, а? Сигурна сделка, стига да е подготвена ловко и подкрепяна от известни имена!… Всички болнави и оздравяващи хора ще искат да живеят там! Надявам се, че ще ми запазите един добър парцел земя, нали?

Горкият доктор, оскърбен от това, че упорито приписват користни подбуди на действията му, този път щеше да отговори на негова светлост, когато чу, че подпредседателят предлага да гласуват с акламации благодарност към автора на човеколюбивото предложение, направено пред събранието.

— Ще бъде вечна слава за Брайтънския конгрес — рече той — обстоятелството, че една такава възвишена идея се е родила на него. За да изникне тя, необходимо беше най-високият ум да се съчетае с най-голямото сърце и най-безпределната щедрост… И все пак сега, когато идеята е подсказана, човек се учудва почти, че тя още не е осъществена на практика! Колко милиарди, пръснати за безумни войни, колко капитали, прахосани в смешни спекулации, биха могли да бъдат посветени на такъв опит!

Ораторът предлагаше накрая като справедлива почит към основателя новият град да се нарече „Саразина“.

Предложението му беше вече одобрено с радостни възгласи, когато по настояване на самия доктор Саразен, то трябваше да се гласува.

— Не — рече той, — моето име няма нищо общо тук. Нека внимаваме да не направим смешен бъдещия град с някое от тези наименования, които, под предлог че произлизат от гръцки или латински, придават на нещата и предметите педантичен характер. Той ще бъде Град на благоденствието, но аз моля да носи името на родината ми и предлагам да го наречем Франсвил!

Невъзможно беше да се откаже на доктора това удовлетворение, което той напълно заслужаваше.

От сега нататък Франсвил беше основан на думи, той щеше благодарение на протокола, с който трябваше да се приключи заседанието, да съществува и на книга. Веднага минаха към разискване на главните точки от проекта.

Но уместно е да оставим Конгреса при това полезно занимание, така различно от обичайните за тези събрания грижи, за да проследим стъпка по стъпка в един от многобройните й пътища съдбата на съобщението, обнародвано в „Дейли Телеграф“.

От двайсет и девети октомври вечерта това кратко съобщение, текстуално възпроизведено от английските вестници, почна да се разпространява по всички части на обединеното кралство. То се появи в „Газет дьо ла Хъл“ и бе поместено горе на втората страница в един от броевете на този скромен вестник, който „Мери Куин“, малък тримачтов кораб, натоварен с въглища, отнесе на първи ноември в Ротердам.

Тоз час, изрязано от прилежните ножици на главния редактор и единствен секретар на „Еко неерланде“ и преведено на езика на Кайп и на Потър, известието пристигна на втори ноември с крилете на парата в „Мемориал дьо Брем“. Тук, без да променя облика си, облече нова дреха и бе незабавно напечатано на немски. Защо да отбелязвам, че тевтонският журналист, след като написа под превода: „Айне юбергросе ербшафт“, не се побоя да прибегне до една дребнава уловка и да злоупотреби с доверчивостта на читателите си, като прибави в скоби: „Специална кореспонденция от Брайтън“?

Както и да е, станала по този начин немска по силата на присъединяването, историята достигна в редакцията на внушителния „Газет дю Нор“, който й даде място във втората колона на третата си страница, като се задоволи да съкрати заглавието, твърде шарлатанско за една такава важна личност.

След като мина през всичките тези последователни превъплъщения, известието най-сетне на 3 ноември попадна в тромавите ръце на един дебел камериер саксонец в работния кабинет, едновременно салон и трапезария, на господин професор Шулце от Йенския университет.

Колкото и високо да стоеше една подобна особа на стълбата на живите същества, тя не представляваше на пръв поглед нищо необикновено. Това беше човек на четиридесет и пет-шест години, с

доста едра снага, четвъртитите му рамене показваха здраво телосложение; темето му беше плешиво, а малкото коси, които беше запазил на тила и по слепоочията, напомняха жълто кълчищено повесмо. Очите му бяха сини, с онзи неопределен син цвят, който не издава никаква мисъл. В тях не проблясваше никаква светлина и при все това човек сякаш се смущаваше, щом го погледне. Устата на професор Шулце беше голяма, изпълнена с два реда грамадни зъби, които не изпускат никога жертвата си. Прикриваха ги тънки устни, чиято главна работа беше навярно да номерират думите, които можеха да излязат от тях. Всичко това образуваше една обезпокояваща и неприятна съвкупност за другите, но професорът, види се, беше много доволен от нея.

Стреснат от стъпките на камериера, той вдигна очи към камината, погледна колко е часът на един много хубав барбедиенски часовник, неочакван и чужд сред заобикалящите го просташки мебели, и рече със строг, дори повече от строг глас:

— Шест часът и петдесет и пет! Пощата ми пристига в шест и трийсет най-късно. Днес ми я носите с двадесет и пет минути закъснение. Ако следния път тя не е на масата ми в шест и трийсет, ще напуснете службата си при мене в осем.

— Господинът иска ли да вечеря сега? — попита слугата, преди да се оттегли.

— Сега е шест часът и петдесет и пет, а аз вечерям в седем! Знаете това от три седмици, откакто сте при мен! Запомнете също, че никога не променям часа и никога не повтарям една и съща заповед.

Професорът сложи вестника на края на масата си и продължи да пише доклада, който трябваше да излезе след два дни в „Анален фюр Физиологи“. Няма да бъде нескромно, ако се каже, че докладът носеше заглавие:

Защо всички французи са засегнати в различна степен от наследствено израждане?

Докато професорът продължаваше заниманията си, вечерята — една голяма чиния кренвирши със зеле и гигантска халба бира — беше незабелязано поднесена на кръгла масичка в къта до огъня. Професорът остави перото и се залови с вечерята, която ядеше с по-голяма наслада, отколкото би могло да се очаква от един толкова

сериозен човек. После позвъни да му донесат кафето, запали голяма порцеланова лула и продължи да работи.

Най-сетне към полунощ професорът сложи подписа си на последния лист и веднага отиде в спалнята да се отдаде на напълно заслужена почивка. Чак в леглото, скъсал лентата с адреса, той почна да чете вестника си, преди да заспи. Тъкмо заспиваше, едно чуждестранно име „Ланжевол“ в отдела „Разни“ във връзка с грамадно наследство привлече вниманието на професора, но той напразно се мъчеше да си припомни какво му говори това име. След като търси нахалост няколко минути, захвърли вестника, духна свещта и скоро в стаята се разнесе звучно хъркане.

Ала по силата на едно физиологично явление, което самият той беше изследвал и обяснявал надълго и нашироко, името Ланжевол преследваше професор Шулце и в сънищата му. Така че когато се събуди на следната сутрин, той откри изненадан, че го повтаря машинално.

Изведнъж, тъкмо поглеждаше часовника, за да види колко е часът, някакъв внезапен проблясък го озари. Той се спусна към вестника, намери го паднал до леглото и като прекарваше ръка по челото си, сякаш за да съсредоточи мислите си, прочете и препрочете няколко пъти поред пасажа, който вечерта насмалко щеше да пропусне незабелязан. Очевидно, нещо се проясняваше в съзнанието му, защото, без да губи време да навлече пъстрия си халат, той изтича до камината, сне едно миниатюрно портретче, окачено до огледалото, и като го обърна, прекара ръка по прашния картон.

Професорът не се беше излъгал. На гърба на портретчето се четеше следното име, написано с жълтеникаво мастило, почти заличено от половин век:

„Терез Шулце, ингеборен Ланжевол“ (Тереза Шулце, родена Ланжевол).

Същата вечер професорът взе директния влак за Лондон.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
ПОДЯЛБА

На шести ноември в седем часа сутринта хер Шулце пристигна на гарата в Черинг Крос. По обяд той се яви на Саутхемптън роу номер девет в голямата зала, разделена на две части с дървена преграда — половината за господа писарите, половината за посетителите, — с шест стола и черна маса с много зелени папки и един адресен указател върху нея. Двама младежи, седнали пред масата, ядяха спокойно обичайната си закуска от хляб и сирене, както във всички бюрократични страни.

— Господа Билоуз, Грийн и Шарп? — рече професорът със същия глас, с който си поръчваше вечеря.

— Господин Шарп е в кабинета си. Как се казвате? По какво дело?

— Професор Шулце от Йена, идвам по делото Ланжевол.

Младият писар измънка сведенията във фунията на някаква акустична тръба и в отговор получи във фунията на собственото си ухо съобщение, което дори не помисли да каже гласно. То можеше да се преведе така: „Дявол да го вземе това дело Ланжевол! Още един луд, който смята, че му се падат ценните книжа!“

Младият писар отговори:

— Изглежда „почтен“ човек. Няма приятна външност, но и няма вид на случаен човек.

Ново тайнствено възклицание:

— От Германия ли иде?…

— Поне така казва.

По тръбата премина въздишка:

— Нека се качи!

— Два етажа по-горе, вратата отсреща — рече високо писарят, като посочи един вътрешен коридор.

Професорът нахълта в коридора, изкачи двата етажа и се озова пред една тапицирана врата, на която името Шарп се открояваше с

черни букви върху една медна плоча.

Важната особа седеше зад голямо бюро от махагоново дърво в обикновен кабинет с плъстена настилка, кожени столове и широки огромни класьори. Човекът се приповдигна от креслото си и с присъщата на канцеларистите учтивост продължи да прелиства още пет минути преписките, за да покаже колко много е зает. Накрая, като се обърна към професор Шулце, застанал пред него, му рече:

— Господине, моля ви да ми съобщите накратко какво ви води насам. Разполагам с крайно ограничено време и мога да ви отделя само няколко минути.

По лицето на професора мина някакво подобие на усмивка, което показваше, че не го е еня за този прием.

— Може би ще намерите за нужно да ми отделите още няколко минути — рече той, — като научите какво ме води насам.

— Тогава говорете, господине.

— Отнася се до наследството на Жан-Жак Ланжевол от Бар льо Дюк, а аз съм внук на неговата по-голяма сестра — Тереза Ланжевол, омъжена през 1792 година за моя дядо Мартин Шулце, хирург в армията Бруншвик, починал през 1814 година. Притежавам три писма до баба ми от нейния брат и многобройни спомени за краткия му престой у дома след битката за Йена, извън надлежно заварените документи, които установяват родствената ми връзка.

Излишно ще е да проследяваме обясненията, които професор Шулце даде на мистър Шарп. Против навиците си той беше почти многословен. Вярно, че това беше единственият въпрос, по който беше неизчерпаем. И действително той трябваше да покаже на англичанина мистър Шарп господството на германската раса над останалите раси. Ако настояваше да иска наследството, правеше това, за да го изтръгне от френски ръце, които щяха да го употребят глупаво!… У противника си той презираше преди всичко националността!… Пред един немец решително не би настоявал, и т.н., и т.н. Но мисълта, че някакъв си учен, някакъв французин би могъл да използува този огромен капитал в услуга на френски интереси, го подлудяваше и го задължаваше да защищава правата си докрай.

На пръв поглед връзката между това политическо отклонение и богатото наследство не изглеждаше ясна. Но мистър Шарп беше доста обигран в сделките, за да съзре дълбоката зависимост между

националните стремежи на германската раса изобщо и личните стремежи на индивида Шулце спрямо наследството на Бегюм. Те бяха в края на краищата от едно и също естество.

Пък и нямаше място за съмнение. Колкото и унизителни да бяха за един професор от Йенския университет роднинските връзки с хора от по-низша раса, очевидно беше, че една френска баба беше отчасти отговорна за възникването на това безподобно човешко произведение. Само че това родство, второстепенно спрямо родството на доктор Саразен, му даваше също тъй второстепенни права върху споменатото наследство. Въпреки това солиситърът видя възможност да ги поддържа с някакви изгледи за законност и в тази възможност прозря друга, изцяло в полза на Билоуз, Грийн и Шарп: възможността да превърне делото Ланжевол, и без това голямо, в едно величествено дело, в някакво ново „Джарндайс срещу Джарндайс“, както у Дикенс. Пред очите на юриста се разкри един безкрай от обгербвана хартия, от всевъзможни актове и документи. Или — нещо още по-важно — той помисли за един умело подготвен от него, Шарп, компромис в интерес на двамата клиенти, който би му донесъл на него, Шарп, почти толкова слава, колкото и изгода.

Той запозна хер Шулце с документите на доктор Саразен, даде му надлежни доказателства и му подметна, че ако Билоуз, Грийн и Шарп се наемат все пак да извлекат в полза на професора едно решение за привидните му права, основани на роднинството му с доктора — „само привидни права, драги господине, които, боя се, няма да устоят на един съдебен процес“, — той смята, че забележителното чувство за справедливост, присъщо на всички немци, не ще откаже на Билоуз, Грийн и Шарп да добият също в този случай някои права върху признателността на професора.

Професорът беше доста умен, за да разбере колко логични са разсъжденията на деловия човек. Той го успокои по този въпрос, без да уточнява обаче нищо. Мистър Шарп поиска учтиво от него да му разреши да се занимае с делото му през свободното си време и го изпроводи с подчертано внимание. Сега вече не ставаше дума за строго ограничените минути, които, както казваше, са му толкова скъпи.

Хер Шулце се оттегли, убеден, че няма нито един солиден документ, който да му дава право върху наследството на Бегюм, но и

уверен, че една борба между саксонската и латинската раса не само че е винаги похвална, но и може, ако той се заеме с нея както трябва, да се обърне в полза на неговата раса.

Важното беше да се опипа какво е мнението на доктор Саразен. Изпратиха веднага телеграма в Брайтън и към пет часа в кабинета на солиситъра дойде френският учен.

Доктор Саразен научи за случилото се със спокойствие, което учуди мистър Шарп. При първите думи на мистър Шарп докторът му заяви съвсем почтено, че действително си спомня да е чувал в семейството си да приказват за една стара леля, която, възпитана от богата аристократка, емигрирала с нея и вероятно се омъжила в Германия. Но той не знаеше нито името, нито какво е родството му с тази леля.

Мистър Шарп прибягна до своите фишове, грижливо подредени в папки, и ги показа услужливо на доктора.

В тях имаше — мистър Шарп не скри това — материал за едно дело, а делата от този род могат лесно да се протакат дълго. Наистина никой не беше задължен да прави на противната страна признание за тази семейна традиция, която доктор Саразен във откровеността си повери на своя солиситър… Но налице бяха писмата на Жан-Жак Ланжевол до сестра му, за които беше говорил хер Шулце и които бяха един довод в негова полза. Наистина слаб довод, лишен от всякаква законна сила, но в края на краищата довод… Сигурно и други доказателства щяха да бъдат изровени от праха на общинските архиви. Възможно бе противната страна по липса на достоверни документи да потърси дръзко въображаеми. Трябваше да се предвиди всичко! Кой знае дали нови издирвания нямаше да дадат на тази Тереза Ланжевол, изскочила отведнъж изпод земята, и на сегашните й наследници по-големи права от тези на доктор Саразен?… Във всеки случай дълги разправии, дълги проверки, далечно разрешение!… Тъй като и двете страни имат голяма вероятност да спечелят, всяка от тях ще намери лесно кредитни дружества, които да предплатят разходите по съдебната процедура и да изчерпат всички средства на правосъдието. Един подобен процес траял осемдесет и три години в съда при Министерството на правосъдието и завършил само поради липса на парични средства: лихви и капитал, всичко отишло в този процес!… Анкети, комисии, превоз, съдебни процедури погълнали безкрайно

време!… Дори след десет години въпросът би могъл да остане нерешен, а половината милиард все тъй да дреме в банката…

Доктор Саразен слушаше този брътвеж и се питаше кога ли ще престане. Макар да не приемаше за евангелска истина всичко, което чуваше, някакво отчаяние се промъкваше в душата му. Както пътник, наведен на носа на кораба, гледа как пристанището, гдето е мислел да слезе, се отдалечава, след това се вижда все по-малко и по-малко и накрая изчезва, тъй и той си мислеше, че вероятно и това богатство, толкова близко преди малко и вече намерило приложение, накрая ще се разсее и ще се изпари!

— Хубаво, какво да правим тогава? — попита той солиситъра.

Какво да правим?… Хм! Мъчно е да се каже. Още по-мъчно да се осъществи. Но в края на краищата всичко може още да се оправи. Той, Шарп, беше сигурен в това. Английското правосъдие беше великолепно правосъдие, може би малко бавно, той бе съгласен с това, — да, несъмнено малко бавно pede dando… хм! хм!… но за това пък сигурно!… То се знае, доктор Саразен не може да не получи след няколко години това наследство, ако все пак… хм!… хм!… документите му са солидни!

Докторът излезе от кабинета на Саутхемптън роу силно разколебан в увереността си, убеден, че ще почне или ще бъде принуден да почне редица нескончаеми дела или да се откаже от мечтата си. Тогава, мислейки за човеколюбивия си план, той неволно почувствува някакво съжаление.

През това време мистър Шарп се свърза с професор Шулце, който му беше оставил адреса си. Той му съобщи, че доктор Саразен никога не е чувал да се говори за Тереза Ланжевол, оспорва решително съществуването на германски клон в семейството и се отказва от всякаква спогодба. Следователно, ако смята, че правата му са добре установени, на професора не остава нищо друго освен „да пледира“. Мистър Шарп, който влагаше в тази сделка пълна незаинтересованост, истинско любопитство на любител, не възнамеряваше, естествено, да го разубеждава. Какво друго можеше да иска един солиситър освен един процес, десет процеса, траещи трийсет години процеси, щом делото даваше възможност за тях?… Шарп лично беше възхитен от това. Ако не се страхуваше, че предложението му ще се стори подозрително на професор Шулце. той в своята незаинтересованост би

дръзнал да му посочи дори един от събратята си за защитник на интересите му… А, естествено, изборът имаше значение! Адвокатското поприще се е превърнало в истински голям път, който гъмжи от авантюристи и разбойници!… Той признаваше това със срам на челото си!

— Ако френският доктор иска да се спогодим, колко ще струва това? — попита професорът.

Той беше умен човек и думите не можеха да му замаят главата. Бе практичен и вървеше право към целта, без да губи ценно време. Това поведение пообърка мистър Шарп. Той изтъкна пред хер Шулце, че работите съвсем не се нареждат тъй бързо; че човек не може да предвиди техния край, когато е едва в началото; че за да принудят господин Саразен на съглашение, трябва да поразтакат работите, за да не разбере, че самият Шулце е готов да се споразумява.

— Моля ви, господине — заключи мистър Шарп, — оставете аз да действувам, осланяйте се на мене, аз отговарям за всичко.

— И аз ви моля за същото — възрази Шулце, — но бих искал да зная какво ще дължа?

Ала този път той не можа да изскубне от мистър Шарп на каква цифра изчислява той саксонската благодарност и по този въпрос трябваше да му предостави пълна свобода.

Когато доктор Саразен, повикан още на следния ден, попита спокойно мистър Шарп има ли да му съобщи нещо сериозно, солиситърът, уплашен от самото му спокойствие, го уведоми, че след като е разгледал сериозно работата, се убедил, че най-добре ще е може би да се отсече злото в корена и да се предложи споразумение на новия претендент. И това е — доктор Саразен ще се съгласи — един напълно безкористен съвет, който на мястото на мистър Шарп малко юристи биха дали! Но той влага цялото си самолюбие в бързото разрешение на това дело, на което гледа кажи-речи бащински.

Доктор Саразен слушаше тези съвети и ги намираше относително мъдри. От няколко дни той така беше свикнал с мисълта да осъществи незабавно научната си идея, че подчиняваше всичко на този план. Да чака десет години или дори само година, за да може да го осъществи, беше сега за него жестоко разочарование. Слабо запознат с правните и финансовите въпроси, без да се поддава на хубавите думи на довереника си Шарп, той би отстъпил правата си срещу една добра

сума, платена в брой, която би му позволила да мине от теорията към практиката. Така че и той предостави пълна свобода на мистър Шарп и си замина.

Солиситърът получи това, което искаше. Вярно е, че друг на негово място може би щеше да отстъпи на изкушението да подеме и продължи така съдебните процедури, че те да се превърнат, докато води проучването, в голяма пожизнена рента. Но мистър Шарп не беше от хората, които правят дългосрочни сделки. Пред себе си той видя лесен начин да пожъне отведнъж богата жетва и реши да се възползува от него. На следния ден писа на доктора, като му даде да подразбере, че хер Шулце няма да се противопостави може би на известна спогодба. Като посещаваше ту доктор Саразен, ту хер Шулце, той казваше поред на единия и на другия, че противната страна решително не желае да чуе нищо, а освен това се е появил и трети претендент, привлечен от миризмата…

Тази игра продължи осем дни. Сутрин всичко вървеше добре, вечерта изведнъж възникваше някакво непредвидено възражение и разваляше всичко. За добрия доктор това бяха само клопки, колебания, люшкания. Мистър Шарп не се решаваше да изтегли въдицата от страх да не би в последния миг рибата да се заблъска и да скъса врътва. Но толкова предпазливост беше излишна в този случай. Още от първия ден доктор Саразен, който искаше, както каза, да си спести преди всичко неприятностите от едно съдебно дело, беше готов на спогодба. И когато най-сетне мистър Шарп сметна, че е дошел, според прочутия израз, психологическият момент или на неговия не тъй благороден език, че клиентът е „втасал“, той откри изведнъж картите си и предложи незабавно споразумение.

Яви се един благодетел — банкерът Стилбинг, който предложи да се раздели спорната сума между двете страни, да брои на всеки от тях двеста и петдесет милиона и да вземе като комисионна само превишаващата половината милиард сума, тоест двадесет и пет милиона.

Когато мистър Шарп дойде да направи това предложение, което в общи линии му се стори все още великолепно, доктор Саразен щеше на драго сърце да го целуне. Той беше напълно готов да подпише, чакаше само да подпише, би гласувал на всичко отгоре да се изваят

златни статуи на банкера Стилбинг, на солиситъра Шарп, на цялото висше банково дело и цялата канцеларщина на Обединеното кралство.

Книжата бяха изготвени, свидетелите — събрани, машините на Съмърсет Хауз за обгербване — готови за действие. Хер Шулце сложи оръжие, притиснат до стената от нашия Шарп, той се увери разтреперан, че при един по-малко сговорчив от доктор Саразен противник без друго щеше да остане с пръст в устата. Срещу определено пълномощие работата се уреди бързо; приели равната подялба, двамата наследници получиха по един чек на стойност сто хиляди лири стерлинги, платими при представяне, и обещание за окончателно уреждане на сумата, веднага щом се изпълнят законните формалности.

Така завърши това удивително дело за най-голяма слава на англосаксонското племе.

Разправят, че същата вечер, вечеряйки в Кобдън Клаб с приятеля си Стилбинг, мистър Шарп вдигнал чаша шампанско за здравето на доктор Саразен и друга за здравето на професор Шулце и, увлечен, довършил бутилката със следния нескромен възглас:

— Ура!… Рул Британия!… Браво на нас!…

Истината е, че банкерът Стилбинг гледаше на своя домакин като на нещастник, който беше изпуснал за двайсет и седем милиона една сделка, от която можеше да вземе петдесет. Същото в края на краищата мислеше и професорът от мига, в който той, хер Шулце, се почувствува принуден да приеме някаква спогодба! А какво не би могло да се постигне с човек като доктор Саразен, един келт, лек, подвижен и безспорно мечтател!

Професорът беше чул за проекта на своя съперник да основе френски град с условия за душевна и телесна хигиена, годни да развият всички качества на расата и да възпитат силни и доблестни поколения. Това предприятие му се струваше нелепо и според него щеше да пропадне, защото беше в разрез със закона за прогреса, който обричаше латинската раса на упадък, подчиняваше я на саксонската и накрая я осъждаше да изчезне напълно от лицето на земята. Ала тези резултати можеха да не последват, ако програмата на доктора започнеше да се осъществява и още повече, ако хората повярваха в нейния успех. Затова дълг беше на всеки саксонец в интерес на общия ред и в служба на един неотвратим закон да унищожи, ако може, този

толкова безумен почин. А при настъпилите обстоятелства беше ясно, че тъкмо той, Шулце, М. Д., „приват доцент“ по химия в Йенския университет, известен с многобройните си сравнителни трудове върху различните човешки раси, дето беше доказано, че германската раса трябва да погълне всички, е призован от великата, вечно съзидателна и разрушителна сила на природата да унищожи тези пигмеи, които въставаха срещу нея. От памтивека беше съдено Тереза Ланжевол да се омъжи за Мартин Шулце и един ден от двете националности, олицетворени във френския доктор и немския професор, вторият да смаже първия. Хер Шулце държеше вече в ръцете си половината от богатството на доктора. А това беше оръдието, което му бе необходимо.

За хер Шулце впрочем този план беше второстепенен, една добавка само към другите му много по-обширни планове за унищожаването на всички народи, които биха отказали да се слеят с германския и да се обединят с Фатерланда. Ала обзет от желание да узнае из основи, ако изобщо те имаха някаква основа, плановете на доктор Саразен, комуто се смяташе вече непримирим враг, той успя да влезе в международния конгрес по хигиена и следеше усърдно заседанията. Един ден на излизане от това събрание няколко участници, между които и доктор Саразен, го чуха да заявява, че едновременно с Франсвил ще се издигне друг силен град, който не ще позволи да съществува този нелеп и противоестествен мравуняк.

— Надявам се — добави той, — че опитът ми с него ще послужи за пример на света!

Добрият доктор Саразен, колкото и да беше проникнат, от обич към човечеството, и без нея можеше да разбере, че всички нему подобни не заслужават името човеколюбци. Той грижливо запомни думите на своя противник, смятайки като всеки разумен човек, че не бива да се пренебрегва никоя заплаха. Малко по-късно, когато писа на Марсел, за да го покани да му помогне в неговия почин, той му разказа този случай и му нахвърли портрета на Шулце — което накара младия елзасец да мисли, че добрият доктор има в лицето на Шулце страшен противник. И докторът беше добавил:

— Ще имаме нужда от силни и енергични мъже, от дейни учени не само за да градим, но и за да се браним.

Марсел му отговори:

— Ако не мога да ви съдействувам при основаването на вашия град, разчитайте на моята помощ, когато дойде време за това. Няма да изгубя от очи нито ден този хер Шулце, тъй добре обрисуван от вас. Елзаският ми произход ми дава възможност да се заема с него. Близо или далеч, аз съм ви всецяло предан. Ако по чудо останете няколко месеца или дори няколко години без известие за мене, нека това не ви обезпокоява. Далеч или близо, една мисъл ще ме изпълва — да работя за вас и следователно да служа на Франция.

ПЕТА ГЛАВА
СТОМАНЕНИЯТ ГРАД

Местата и времената се промениха. От пет години наследството на Бегюм е в ръцете на двамата му наследници и действието сега се развива в Съединените щати, на юг от Орегон, на десет левги от Тихоокеанското крайбрежие. На това крайбрежие се простира една все още не добре ограничена между двете съседни държави област, която представлява един вид Американска Швейцария.

И тя наистина напомня Швейцария, ако се гледа само повърхността й: стръмни чукари се издигат към небето, дълбоки долини прорязват дългите планински вериги, всички местности изглеждат от птичи поглед величествени и диви.

Но тази мнима Швейцария не е както Европейска Швейцария, отдадена на мирния труд на овчаря, екскурзовода и хотелиера. Тя е само алпийски декор, кора от скали, пръст и вековни борове върху маса от желязна руда и въглища.

Ако туристът, спрял всред тези самоти, се заслуша в шумовете на природата, той няма да чуе, както по пътеките на Оберланда, хармоничния ромон на живота, примесен с дълбоката тишина на планината. Но ще долови далече глухите удари на големите механични чукове и ще усети под нозете си приглушените тътнежи на взривовете. Ще помисли, че някой подрежда почвата както кулисите на театър, че тези гигантски скали кънтят кухо и могат всеки миг да се провалят в тайнствени дълбочини. Пътищата, настлани с пепел и въглища, се вият по планинските склонове. Под снопчетата жълта трева купчинки сгурия блещукат с всички цветове на дъгата като разгневени очи. Тук-там някоя стара изоставена миньорска шахта, изровена от дъждовете, обрасла с къпини, е зинала широко гърло, пропаст, подобна на кратер от угаснал вулкан. Въздухът е наситен с дим и тегне като тъмно наметало върху земята. Ни една птица не го прекосява, дори насекомите сякаш го избягват и откак се помнят, хората не са виждали тук пеперуди.

Измамна Швейцария! На нейната северна граница, там, дето предпланините се сливат с равнината, се разстила между две вериги сухи хълмове местност, която до 1871 година наричаха „Червената пустиня“ зарад цвета на пръстта, пропита обилно с железен окис, а сега наричат „Щалфилд“ — „Стоманено поле“.

Нека си представим едно плато от пет-шест квадратни левги с песъчлива почва, осеяна с чакъл, сухо и тъжно като коритото на някогашно вътрешно море. Природата не се е погрижила никак да развесели тази пустош, да й даде живот и движение; но човекът отведнъж е разгърнал тук безподобна енергия и сила.

За пет години върху голата и каменлива равнина възникнаха осемнадесет работнически селища с еднакви сиви дървени къщички, докарани готови от Чикаго, и с многобройно население от хора на тежкия труд.

В средата на тези поселища, в самото подножие на Коулс Бътс, неизчерпаеми планини от каменни въглища, се издига тъмна, огромна, чудновата маса, едно множество от равномерни постройки със симетрични прозорци и червени покриви, завършващи с гора от цилиндрични комини, които бълват с хиляди гърла непрекъснати потоци от пушек. От тях небето е забулено като с черен воал, по който от време на време пробягват червени светкавици. Вятърът носи далечен грохот, напомнящ гръмотевица или силен прибой, но по-равномерен и по-глух.

Тази маса е Щалщадт, Стоманеният град, немският град, лично владение на хер Шулце, бивш професор по химия в Йена, станал благодарение на Бегюм най-големият производител на желязо и по-точно най-големият фабрикант на оръдия от двата свята.

Той действително излива оръдия от всякакви форми и калибри, с гладки или нарязани дула, с подвижни или закрепени затвори, за Русия и за Турция, за Румъния и за Япония, за Италия и за Китай, но най-вече за Германия.

Благодарение на могъществото на един огромен капитал от земята изскочи като с магическа пръчка едно чудовищно предприятие, истински град, който е същевременно образцов завод. Трийсет хиляди работници, повечето германци, надойдоха тук и изградиха предградията. За няколко месеца техният труд даде произведения от такова високо качество, че им спечели световна известност.

Професор Шулце извлича желязната руда и въглищата от собствените си мини. На място ги превръща в лята стомана. На място произвежда оръдия.

Той успява да осъществи нещо, което никой от конкурентите му не постига. Във Франция добиват стоманени балванки от по четиридесет хиляди килограма. В Англия произведоха оръдия от сто тона ковано желязо. В Есен господин Круп смогна да излее стоманени блокове от петстотин хиляди килограма. Хер Шулце не знае граници: поискайте му оръдие от колкото си щете тона и от каквато си щете мощност, той ще ви достави това оръдие, блестящо като нова паричка, в уговорените срокове.

Ама ще ви накара и да го платите! Изглежда, че двеста и петдесетте милиона от 1871 година само са му отворили апетита.

При производството на оръдия, както и при всички други неща, човек е могъщ, когато може това, което другите не могат. И не е нужно да казваме, че оръдията на хер Шулце не само достигат небивали размери, но и, ако се износват, никога не се пукат. Стоманата от Щалщадт, изглежда, притежава особени качества. По този въпрос се носят легенди за загадъчни сплави, за химически тайни. Но поне едно е сигурно: никой не е постигнал разгадката й.

Сигурно е също, че в Щалщадт пазят ревниво тази тайна.

В този далечен край на Северна Америка, обкръжен от пущинаци, откъснат от света чрез планинска верига, разположен на петстотин мили далеч и от най-близките незначителни човешки селища, напразно бихме търсили каквато и да е следа от онази свобода, залегнала в основите на могъщите Съединени щати.

Дошли до самите стени на Щалщадт, не се опитвайте да минете през някоя от тежките порти, които прекъсват на места линията от ровове и укрепления. Заповядано е най-строго да не ви пускат. Трябва да отседнете в някое от предградията. Вие ще можете да влезете в Стоманения град само ако имате магическата формула, парола или поне позволително, надлежно подпечатано, подписано и парафирано.

Младият работник, който една октомврийска сутрин пристигна в Щалщадт, навярно притежаваше такова позволително, защото след като остави в хана изтърканото си кожено куфарче, се отправи пешком към най-близката порта на селището.

Беше едър здравеняк, със стройно телосложение, облечен небрежно, както американските пионери, с широка куртка, вълнена риза без яка и раирани панталони, втикнати в големи ботуши. Беше нахлупил ниско над лицето си широкопола плъстена шапка, сякаш за да скрие по-добре натъпканата с въглищен прах кожа, и вървеше с гъвкава походка, като си подсвиркваше нещо в кестенявата си брада.

Щом стигна до гишето, младежът подаде на коменданта на караула един напечатан лист и бе пуснат начаса.

— Заповедта ви носи адреса на майстора надзирател Зелигман, сектор К, улица IX, цех 743 — рече подофицерът. — Ще тръгнете по околовръстния път, ще вървите надясно до граничния стълб К и ще се представите на вратаря… Нали знаете правилника? Ще бъдете изгонен, ако влезете в някой друг сектор освен във вашия — добави той, когато новодошлият се отдалечаваше.

Младият работник тръгна натам, където му бяха посочили, и пое по околовръстния път. Надясно имаше ров, по ръба на който сновяха часови. Наляво между широкия кръгообразен път и множеството сгради се виждаше най-напред двойната линия на една околовръстна железница, сетне се издигаше втора стена, подобна на външната стена. Това даваше очертанието на Стоманения град.

Това очертание представляваше окръжност, чиито сектори, разделени на участъци от една укрепена линия, бяха напълно независими един от друг, макар и заградени от обща стена и общ ров.

Като стигна скоро до граничния стълб К на края на пътя, срещу една монументална порта, над която се четеше същата изваяна от камъка буква, младият работник се представи на вратаря.

Този път вместо войник пред него стоеше инвалид с дървен крак и окичени с медали гърди.

Инвалидът прегледа листа, сложи ново клеймо и рече:

— Карай направо. Деветата улица наляво.

Младежът премина тази втора укрепена линия и най-сетне се озова в сектора К. Пътят, който започваше от вратата, беше ос на този сектор. От двете страни под прав ъгъл се редяха еднакви постройки.

Шумът от машините тук беше оглушителен. Сивите сгради с хиляди прозорци приличаха по-скоро на диви чудовища, отколкото на бездейни вещи. Но новодошлият беше навярно обръгнал на тази гледка, защото не й обърна ни най-малко внимание.

След пет минути той намери улица IX, цех 743 и влязъл в малка канцелария, пълна с картони и регистри, се представи на майстора надзирател Зелигман.

Майсторът взе листа, подпечатан с всички заверки, провери го и като премести поглед върху младия работник, запита:

— Като подлинговчик ли сте нает? Изглеждате много млад.

— Възрастта няма значение — отговори младежът. — Скоро ще стана на двадесет и шест години и съм подлинговчик от седем месеца… Ако искате, мога да ви покажа удостоверения, въз основа на които бях нает в Ню Йорк от началник кадрите.

Младият човек говореше немски свободно, но с лек акцент, който изглежда събуди недоверие у майстора надзирател.

— Да не сте елзасец? — попита го той.

— Не, швейцарец съм… от Шафуз. Ето вижте документите ми, те са редовни.

Той извади от кожения си портфейл и показа на майстора паспорт, работническа книжка и свидетелства.

— Хубаво. Сега сте приет и аз само ще ви посоча мястото — подзе Зелигман, успокоен от официалните документи.

Той вписа в един регистър името Йохан Шварц, което взе от молбата за постъпване на работа, връчи на младия човек синя карта с името му под номер 57 938 и добави:

— Всяка сутрин в седем часа ще идвате пред портата К да представяте тази карта, която ще ви позволи да минете през външния пояс, да вземете от полицата на будката присъствения жетон с регистрирания ви номер и ще ми го показвате на връщане. В седем часа вечерта, на излизане, го пускате в кутията на вратата на цеха, отворена само по това време.

— Познавам системата… Може ли човек да живее в укрепения пояс? — запита Шварц.

— Не. Трябва да си намерите жилище навън, но може да се храните в стола на цеха на много достъпна цена. Заплатата ви е един долар на ден като начинаещ. Всеки три месеца тя ще се увеличава с двадесет на сто. Изгонването от работа е единственото наказание. При всяко нарушение на правилника то се налага от мене като първа инстанция, а при обжалване — от инженера. От днес ли ще почнете?

— Защо не?

— Ще имате един полуден — забеляза майсторът надзирател, като поведе Шварц към една вътрешна галерия.

Двамата тръгнаха по широк коридор, пресякоха един двор и влязоха в просторна зала, която по размерите си и по лекото си скеле напомняше перон на първокласна гара. Като я измери с поглед, Шварц не можа да не изпита професионално възхищение.

Отстрани на дългата зала два реда огромни цилиндрични колони, с диаметъра и височината на колоните на църквата „Свети Петър“ в Рим, се издигаха от пода до стъкления свод, през който излизаха навън. Това бяха комините на също такъв брой пещи за пудлинговане, които бяха иззидани в основите й. Имаше по петдесет на всеки ред.

В единия край пристигаха час по час влакове, натоварени с чугунени балванки за захранване на пещите. На другия край влаковете с празните вагони вземаха и отнасяха чугуна, превърнат в стомана.

Целта на пудлуването е тъкмо това преобразуване. Бригади от полуголи циклопи, въоръжени с дълги железни куки, извършваха усърдно тази преработка.

Чугунените балванки, хвърлени в пещта с шлаков кожух, най-напред се подлагат на висока температура. За да се получи желязо, започват да бъркат чугуна, щом се превърне в каша. А за да се получи стомана, този железен карбид, толкова сходен и все пак толкова различен по качествата си от сходния нему метал, необходимо е чугунът да стане течен и затова в пещите да се поддържа по-висока температура. Тогава подлинговчикът с края на куката си бърка и преобръща сред пламъка металната каша, след това тъкмо когато тя достигне при сливането си с шлаката известна степен на якост, я разделя на четири топки или шупливи „крици“, които подава една по една на помощник-ковачите.

Тази обработка се извършва в средата на залата. Срещу всяка пещ се намира по един голям механичен чук, привеждан в движение от парата на вертикален котел, поставен в самия комин. Този механичен чук се управлява от работник ковач. Покрит от глава до пети с ламаринени надлакътници и ботуши, този рицар на производството хваща с дългите си клещи нажежената до бяло „крица“ и я подлага на чука. Под тежестта и ударите на тази огромна маса от крицата се изцеждат като от сюнгер всички нечисти вещества сред дъжд от искри и кални пръски.

Рицарят, облечен в броня, я предава на помощниците да я сложат пак в пещта и след като се нагорещи, да я изчукат отново.

В тази огромна чудовищна ковачница цареше непрестанно движение, плющяха водопади от безконечни ремъци, глухи удари се издигаха над непрестанното бръмчене, излитаха фойерверки от червени люспи, ослепителни сияния от нажежените до бяло пещи. Сред този грохот и тези гневни избухвания на покорената материя човек изглеждаше почти дете.

А какви корави момци бяха тези пудлинговчици! Да месиш с ръка при адска горещина двестакилограмово метално тесто, да стоиш часове наред с очи втренчени в нажеженото желязо, което свети ослепително, е страхотно изпитание и човек се изхабява вътре в десет години.

Шварц, сякаш за да покаже на майстора надзирател, че може да го понесе, свали куртката и вълнената си риза и изпъчил атлетическа снага с очертани по нея мускули, сграбчи от ръцете на един пудлинговчик желязна кука и почна да работи.

Като виждаше колко умело се справя той с работата, майсторът надзирател скоро го остави и се прибра в службата си.

Младият работник продължи да пудлингова блокове чугун, докато удари звънецът за вечеря. Но било защото вложи много усърдие в работата, било защото беше пропуснал сутринта да приеме силна храна, необходима при такова изразходване на физическа енергия, той скоро се умори и прималя. И прималя до такава степен, че бригадирът забеляза това.

— Вие, момче, не сте за пудлинговане — му рече той — и ще направите добре да поискате веднага да ви пратят на друг участък, после няма да се съгласят.

Шварц възрази. Та това е само временна умора! Той ще може да пудлингова като всеки друг!…

Въпреки това бригадирът доложи и младежът бе повикан начаса при главния инженер.

Тази особа прегледа документите му, поклати глава и го запита инквизиторски:

— Били ли сте наистина пудлинговчик в Бруклин?

Шварц наведе смутено очи.

— Виждам, че трябва да си призная — рече той. — Работех при леенето и надявайки се да си увелича заплатата, Поисках да опитам пудлинговането!

— Всички сте такива! — отвърна инженерът, като сви рамене. — На двадесет и пет години искате да знаете това, което един тридесет и пет годишен мъж прави по изключение!… Поне добър леяр ли сте?

— От два месеца имам първи разред.

— По-добре щяхте да сторите, ако бяхте останали! Тук вие ще почнете от трети. А ще се смятате за щастлив, ако ви помогна да смените сектора!

Инженерът написа няколко думи на един пропуск, изпрати телеграма и рече:

— Върнете жетона си, излезте от отделението и вървете направо в сектор О, в бюрото на главния инженер. Той е предупреден.

В сектор О Шварц се сблъска със същите формалности, на които се беше натъкнал на вратата на сектора К. Тук, както сутринта, той беше разпитан, приет, изпратен при началник цеха, който го въведе в една леярна. Ала тук работата бе по-спокойна и по-равномерна.

— Това е малка галерия за отливане на оръдия калибър 42 — рече му майсторът надзирател. — Само работници от първи разред се допускат в леярните на големите оръдия.

„Малката“ галерия беше при все това сто и петдесет метра дълга и шестдесет и пет метра широка. По преценка на Шварц в нея се нагорещяваха най-малко шестстотин пота, поставени по четири, по осем или по дванадесет, според размерите си, в страничните пещи.

Калъпите, в които се изливаше стопената стомана, бяха наредени по оста на галерията в дъното на минаващ по средата ров. От всяка страна на рова се движеше по релси подемен кран, който, въртейки се накъдето го насочат, работеше там, дето трябваше да се преместят тези огромни тежести. Както в залите за пудлинговане, от единия край внасяха по железопътна линия блокове стопена стомана, а от другия отнасяха оръдията, извадени от калъпа.

До всеки калъп един въоръжен с железен прът мъж следеше температурата при топенето в потите.

Технологията, която Шварц беше видял да се прилага другаде, тук беше доведена до съвършенство.

Когато дойдеше време за изливане, един звънец даваше сигнал на всички леяри. Тозчас еднакви по ръст работници, понесли на раменете си желязна хоризонтална пръчка, идваха с равна и отмерена крачка и заставаха по двама пред всяка пещ.

Един бригадир със свирка и хронометър със секундарник в ръка отиваше при калъпа на подходящо място, близо до всички горящи пещи. Излизащи от всяка страна улеи от огнеупорната пръст, покрита отгоре с ламарина, се събираха, спускайки се полегато надолу, в едно фуниеобразно корито, поставено точно над калъпа. Командуващият свирваше. Начаса потата, извадена от огъня с клещи, се окачваше на железния прът на двамата работници, спрели пред първата пещ. Тогава свирката заизвиваше низ от сменящи се звукове и двамата мъже, вървейки в такт, изпразваха съдържанието. на своята пота в съответния улей. После хвърляха в една вана празния горящ съд.

Без прекъсване, на точни отмерени интервали, така че изливането да се извършва абсолютно равномерно и постоянно, бригадите от другите пещи действуваха последователно по същия начин.

Точността беше толкова голяма, че за една десета част от секундата при последното движение и последната пота биваше изпразнена и хвърлена във ваната. Тази съвършена дейност, изглежда, се дължеше по-скоро на някакъв сляп механизъм, отколкото на съгласуването на сто човешки воли. Всъщност непреклонната дисциплина, силата на навика и могъществото на музикалния такт създаваха това чудо.

Шварц, изглежда, познаваше това зрелище. Скоро го придадоха към един едър като него работник, изпитаха годността му при незначително изливане и го признаха за твърде опитен в занаята. В края на работния ден бригадирът дори му обеща да го повиши скоро.

В седем часа вечерта, едва излязъл от сектора О и от външния пояс, той отиде да си вземе куфара от хана. След това тръгна по един от периферните пътища и като стигна скоро до едно населено място, което беше забелязал сутринта, намери лесно ергенска квартира при една добра жена, която „приемаше на пансион“.

Но след вечерята не видяха този млад работник да отива в някоя пивница. Той се затвори в стаята си, извади от джоба си отломъка стомана, взет навярно от цеха за пудлинговане, и глинения отломък от

пота, прибран от сектор О, после ги разгледа особено внимателно при светлината на димящата лампа.

След това взе от куфара си дебела тетрадка с картонени корици, прелисти изпълнените с бележки, формули и изчисления страници и написа на чист френски език, но за повече предпазливост с шифър, който той едничък разчиташе, следното:

„Десети ноември. Щалщадт. Няма нищо необикновено в метода на пудлинговането, ако не се смята, разбира се, изборът на двете различни и относително ниски температури при първото нагряване и подгряването по правилата на Чернов. Що се отнася до изливането, то се извършва по метода на Круп, но с наистина великолепна равномерност на движенията. В тази точност при манипулациите е голямата сила на немците. Тя иде от вроденото музикално чувство на германската раса. Никога англичаните няма да достигнат това съвършенство. Липсва им ухо, ако не дисциплина. Французите, тези първи танцьори в света, могат лесно да я постигнат. Следователно дотук нищо загадъчно в така забележителните успехи на това производство. Мострите от руда, които събрах в планината, са твърде сходни с нашите добри железни руди. Образците от каменни въглища са, естествено, много по-добри, с изключителни металургични качества, но без нищо извън нормата. Несъмнено производството Шулце полага особени грижи да отстрани от първичните материали всякаква чужда смес и ги използува само в абсолютно чисто състояние. Но и това лесно може да се получи. И така, за да имаме всички елементи на задачата, остава ни само да определим състава на огнеупорната пръст, от която са направени потите и леярските улеи. Ако постигнем това и дисциплинираме достатъчно нашите леярски бригади, не виждам защо да не можем да направим онова, което се прави тук! При това аз съм видял само два сектора, а има най-малко двадесет и четири извън централния орган, отдела за планове и модели, тайния кабинет! Какво ли крият в тази пещера? От какво само не трябва да се опасяват нашите приятели след заплахите, които хер Шулце отправи при получаване на наследството?“

След тези въпросителни Шварц, каталясал от работния ден, се съблече, мушна се в едно малко легло, толкова неудобно, колкото може да бъде едно немско легло — а това значи много, — запали лулата си и запуши, като се зачете в една стара книга. Но мисълта му беше

другаде. От устните му излизаха равномерно една след друга тънки струйки ароматен дим и се чуваше:

— Пуф!… Пуф!… Пуф!… Пуф!…

Най-сетне той остави книгата и се замисли дълго, сякаш погълнат от решението на някаква мъчна задача.

— Ех! — провикна се той най-сетне. — Дори и дяволът да се намеси, ще открия тайната на хер Шулце и какво крои той срещу Франсвил?

Шварц заспа, произнасяйки името на доктор Саразен, но в съня на устните му дойде името на малкото момиче Жана. Споменът за момичето беше останал непокътнат, макар Жана, откак я бе видял за последен път, да беше станала вече млада госпожица. Това явление лесно се обяснява с простите закони на асоциацията на представите: представата за доктора беше свързана с представата за неговата дъщеря с асоциация по сходство. Затова, когато Шварц или по-скоро Марсел Брукман се събуди с името на Жана в съзнанието си, той не се учуди от това, а видя в този факт ново доказателство за психологическите принципи на Стюарт Мил.

ШЕСТА ГЛАВА
ШАХТАТА „АЛБРЕХТ“

Госпожа Бауер, добрата жена, която даде подслон на Марсел Брукман, швейцарка по произход, беше вдовица на миньор, убит преди четири години по време на едно от тези стихийни бедствия, които превръщат живота на въглекопача в денонощна битка. Заводът й отпускаше малка годишна пенсия от тридесет долара. Към нея тя прибавяше оскъдния приход от една мебелирана стая и надницата, която всяка неделя донасяше малкото й момче, Карл.

Макар и тринадесетгодишен, Карл беше нает в каменовъглената мина да затваря и отваря при преминаването на вагонетките с въглища онези врати, които карат въздушното течение да следва определена посока и служат за проветряване на галериите. И тъй като къщата, която майка му даваше под наем, се намираше много далеч от шахтата „Албрехт“ и той не можеше всяка вечер да се прибира дома, възложили му бяха още една малка нощна работа в дълбочината на мината. Той беше натоварен да варди и тимари шест коня в подземната конюшня през времето, когато конярят излизаше горе.

Така Карл прекарваше почти целия си живот на петстотин метра под земната повърхност. Денем дежуреше пред своята вентилационна врата, нощем спеше на сламата до конете. Само в неделя сутринта се връщаше на светлината и можеше да ползува няколко часа достоянието на всички хора: слънцето, синьото небе и майчината усмивка.

Както можем да си представим, след такава седмица, когато излизаше от шахтата, той, естествено, съвсем нямаше вид на младо „конте“. По-скоро напомняше джудже от някоя вълшебна приказка, коминочистач или негър папуас. Затова госпожа Бауер губеше обикновено цял час да го мие с голямо количество гореща вода и сапун. После му даваше да облече чист костюм от грубо зелено сукно, скроен от една вехта бащина дреха, която бе измъкнала от дъното на големия чамов скрин. И от този миг до вечерта не преставаше да се любува на момчето си, което й се струваше най-хубавото на света.

Очистен от наслоилия се по кожата му въглищен прах, Карл наистина не беше по-грозен от другите. Русите му копринени коси, сините му и нежни очи отиваха на извънредно бялата му кожа, но ръстът му беше много мъничък за неговата възраст. Този живот без слънце го правеше анемичен като маруля и вероятно, ако уредът на доктор Саразен за изброяване на кръвните телца се използуваше за кръвта на малкия миньор, той щеше да открие в нея съвсем недостатъчно количество от червенокръвни запаси.

По нрав Карл беше мълчаливо, флегматично, спокойно дете с малко от тази гордост, която чувството за непрестанна опасност, навикът към постоянен труд и задоволството от преодоляната мъчнотия дават на всички миньори без изключение.

Голямо блаженство беше за него да седне до майка си на четвъртитата маса в средата на ниската стая и да набожда на картон множеството ужасни насекоми, които донасяше от недрата на земята. Равномерната топла атмосфера на мините има своя особена фауна, слабо позната на естествениците, както влажните стени на въглищните пластове имат своя странна флора от зеленикави мъхове, от нийде неописани гъби и безформени снопчета. Тъкмо това беше забелязал инженер Маулесмюлхе, влюбен в ентомологията, и беше обещал по едно екю за всеки нов вид, от който Карл би могъл да му донесе мостра. Тази съблазнителна перспектива беше накарала най-напред момчето да изследва грижливо всички кътчета на каменовъгленатa мина и лека-полека беше направила от него колекционер. Ето защо то търсеше сега насекоми за своя собствена сметка. Впрочем в увлечението си то не се ограничаваше само с паяците и мокриците. Поддържаше в самотата си сърдечни отношения с два прилепа и един едър полски плъх. Дори ако можеше да му се вярва, тези три живинки бяха най-интелигентните и най-милите твари на света; по-одухотворени и от неговите коне с дълга свилена козина и лъскава задница, за които Карл говореше все пак с възторг.

Там беше преди всичко Блер Атол, старейшината на конюшнята, стар философ, слязъл преди шест години на петстотин метра под морското равнище и не видял никога оттогава дневна светлина. Сега беше почти ослепял. Но затова пък колко добре познаваше своя подземен лабиринт! Как само знаеше да завива надясно или наляво, теглейки своята вагонетка, без някога да сбърка ни крачка! Как

навреме се спираше пред вентилационните врати и оставяше необходимото пространство, за да могат да се отворят! И как приятелски цвилеше сутрин и вечер, точно в минутата, когато се полагаше да му дадат ярма! Той е толкова добър, толкова гальовен, толкова нежен!

— Уверявам те, мамо, че той наистина ме целува, търкайки бузата си о моята, когато протегна глава до неговата — казваше Карл. — И това е много удобно, защото, знаеш ли, Блер Атол има едва ли не будилник в главата си! Без него нямаше да знаем през цялата седмица нощ ли е, или ден, вечер или сутрин!

Детето бъбреше, а госпожа Бауер го слушаше в прехлас. И тя също обичаше Блер Атол с цялата обич, която момчето й изпитваше към него, и не изпущаше никога случай да му изпрати бучка захар. Какво не би дала тя да отиде да види този стар служител, който още нейният мъж познаваше, и заедно с това да посети зловещото място, дето бяха намерили след експлозията трупа на бедния Бауер, почернял като мастило, овъглен от пламъка на метана… Но в мината не се пущат жени и тя трябваше да се задоволи с непрестанните описания, които правеше синът й за мината.

Ах, тя познаваше добре тази каменовъглена мина, тази голяма черна дупка, отгдето не се върна мъжът й! Колко пъти беше чакала пред тази зинала паст, широка петнадесет стъпки в диаметър, беше следяла с поглед по протежение на цялата зидана от камъни стена двойната дъбова клетка, с която се плъзгаше подемникът, окачен на своя кабел и увиснал на стоманени скрипци, беше ходила на високото горно скеле, в машинното парно отделение, в кабинета на маркировача, навсякъде! Колко пъти се беше гряла на вечно пламтящата жарава на този огромен железен кош, дето миньорите сушеха дрехите си, когато излизаха от бездната, и отдето нетърпеливите пушачи палеха лулата си! Колко познати й бяха грохотът и работата на тази врата на ада! Беше гледала не веднъж и дваж как откачват натоварените с въглища вагони, как ги прикачват, как сортират въглищата, как ги промиват, как работят машинистите, шофьорите, всички!

Не можеше само да види тя, макар да го виждаше все пак ясно с очите на сърцето си, какво става, когато подемникът потъва с

човешкия грозд от работници и между тях с нейния мъж някога, а сега с единственото й дете!

Тя чуваше как гласовете и смеховете им се отдалечават в дълбочината, как отслабват, а после стихват. Мислено проследяваше тази клетка, която потъваше в тясното отвесно черво на пет-шестстотин метра — четири пъти колкото височината на голямата пирамида!… Тя я гледаше как най-сетне идва в края на всеки курс и как мъжете бързат да стъпят на земята!

Ето те се пръсват в подземния град, поемат един надясно, друг наляво, товарачите отиват при вагонетките си; забойчиците с железни кирки се отправят към въглищния пласт, който трябва да атакуват; насипвачите се заемат да заместят със здрави материали изваденитe въглищни богатства; крепачите укрепват с подпори неиззиданите галерии; кантонерите поправят пътищата и поставят релси; зидарите свързват сводове…

Една централна галерия, тръгнала от шахтата, достига като широк булевард до друга шахта на три или четири километра разстояние. От нея излизат под прав ъгъл второстепенни галерии, а успоредно с нея треторазредни галерии. Между тези пътища се издигат стени, прегради от въглища или от скала. Всичко тук е правилно, четвъртито, здраво, солидно, черно!…

И в този лабиринт от улици, колкото широки, толкова и дълги, цяла една армия от полуголи миньори се движи, разговаря, работи при светлината на ветроупорни лампи.

Ето какво си представяше често госпожа Бауер, когато седеше сама и замислена край огнището.

Сред тези кръстосани галерии тя виждаше главно една, която познаваше по-добре от останалите, чиято врата отваряше и затваряше нейният малък Карл.

С падането на вечерта дневната смяна излизаше горе, застъпена от нощната. Но нейното момче не заемаше място в клетката на подемника. То отиваше в конюшнята, намираше там своя мил Блер Атол, слагаше му дажбата от овес и сено; после изяждаше на свой ред оскъдната си студена вечеря, която му спускаха отгоре, играеше една минута с едрия плъх, замрял в краката му, и двата прилепа, които прехвръкваха тежко около него, и заспиваше на сламената постеля.

Колко добре знаеше всичко това госпожа Бауер и как само разбираше от половин дума всички подробности, които й съобщаваше Карл.

— Знаеш ли, мамо, какво ми каза вчера инженерът господин Маулесмюлхе? Каза, че ако отговоря добре на въпросите по аритметика, които ще ми постави през някой от близките дни, ще ме вземе да държа желязната ролетка, когато снима планове в мината със своя компас. Изглежда, че скоро ще пробият галерия, за да се съединят с шахтата „Вебер“, и ще падне доста работа, докато излязат точно на нея.

— Наистина ли — извика госпожа Бауер, очарована, — инженерът господин Маулесмюлхе ли каза това?

И тя си представяше как нейното момче държи ролетката опъната в галериите, докато инженерът с бележник в ръка отбелязва цифрите и, втренчил поглед в компаса, определя посоката на пробива.

— За жалост — подзе Карл — няма кой да ми обясни това, което не разбирам по аритметика, и много ме е страх, че няма да отговоря добре.

Тук Марсел, който мълчаливо слушаше край огъня в правото си на техен пансионер, се намеси в разговора и рече на детето:

— Ако ми посочиш кое те затруднява, ще мога може би да ти го обясня.

— Вие ли? — попита госпожа Бауер с известно недоверие.

— Несъмнено — отвърна Марсел. — Мислите ли, че нищо не уча на вечерните курсове, на които ходя редовно след вечеря? Преподавателят е много доволен от мене и казва, че бих могъл да подготвям ученици сам.

След тези доводи Марсел отиде да вземе от стаята си една тетрадка с бели листа, намести се до момчето, запита го какво му е трудно в задачата и му го обясни толкова добре, че Карл, учуден, не срещна по-нататък никакво затруднение.

От този ден госпожа Бауер почна да се отнася към своя пансионер с по-голямо уважение, а Марсел обикна своя малък другар.

Пък и той сам беше се показал примерен работник и не закъсня да бъде повишен най-напред във втори разред, а после в първи. Всяка сутрин в седем часа той беше пред портата О. Всяка вечер след вечеря отиваше на курса, воден от инженер Трубнер. Геометрия, алгебра,

рисуване и чертане на машини — той пристъпваше към всичко с еднакво желание и успехите му бяха толкова бързи, че преподавателят му се учуди много. Два месеца след като влезе в завода Шулце, младият работник беше сочен като един от най-будните умове не само в сектор О, но и в целия Стоманен град. Един доклад от неговия непосредствен ръководител, изпратен в края на тримесечието, носеше следната официална оценка.

„Шварц (Йохан), 26-годишен, работник леяр от първи разред. Длъжен съм да посоча на централната администрация този човек като напълно «изключителен» в трояко отношение: с теоретическите си познания, с практическата си сръчност и с ярко изявения си изобретателен ум.“ Необходим беше при все това един необикновен случай, за да привлече окончателно върху Марсел вниманието на неговите ръководители. Този случай не закъсня да се яви, рано или късно, както става винаги: за съжаление той дойде при най-трагични обстоятелства. Една неделна утрин Марсел, зачуден доста от това, че бие десет часът, а малкият му приятел Карл го няма още, слезе да попита госпожа Бауер дали знае на какво се дължи това закъснение. Намери я много разтревожена. Карл трябвало да си дойде най-малко преди два часа. Видял безпокойството ѝ, Марсел предложи да отиде за новини и тръгна към шахтата „Албрехт“.

По пътя срещна много миньори и не пропусна да ги попита дали са видели момчето; после, като получи отрицателен отговор и размени с тях онова „Глюкауф! — щастливо излизане“, с което се поздравяват немските въглекопачи, Марсел продължи пътя си.

Към единадесет часа той пристигна на шахтата „Албрехт“. Тя не беше шумна и оживена, както е през седмицата. Само някоя „шапкарка“ — така миньорите наричат на подбив сортировачките на въглища — разговаряше с маркьора, когото дългът задържаше пред зева на кладенеца и в този почивен ден.

— Видели ли сте да излиза малкият Карл Бауер, номер 41902? — попита Марсел този служител.

Човекът погледна списъка и поклати глава.

— Има ли мината и друг изход?

— Не, този е единствен — отговори маркьорът. — Прокарваната галерия, която трябва на север да излезе на повърхността, не е още довършена.

— В такъв случай момчето е долу?

— Несъмнено, и това е наистина странно, тъй като е неделя и само петимата нарочни пазачи трябва да останат там.

— Мога ли да сляза, за да се осведомя?…

— Само с разрешение.

— Може да се е случило някакво нещастие — рече тогава „шапкарката“.

— Нещастни случаи са невъзможни в неделя.

— Но най-сетне — подзе Марсел — аз трябва да зная какво се е случило с това дете.

— Обърнете се към надзирателя на машината в това бюро… ако го намерите.

Надзирателят, в празничен неделен костюм с твърда като тенекия яка на ризата, висеше за щастие още над сметките си. Като разумен и разбран човек, той сподели веднага безпокойството на Марсел.

— Ей сега ще отидем да видим какво има — рече той.

И като даде заповед на дежурния механик да бъде готов да спуска кабела, той се приготви да слезе в мината с младия работник.

— Нямате ли апарати Галибер? — попита Марсел. — Те могат да потрябват…

— Имате право. Никога не се знае какво става на дъното на дупката.

Надзирателят измъкна от един шкаф два цинковани резервоара, прилични на гюмовете, които продавачите на кокосово питие носят в Париж на гърба си. Това са съдове със сгъстен въздух, които свързва с устните каучукова тръба, чийто рогов мундщук се слага между зъбите. Пълнят ги със специално духало и са направени така, че да се изпразват напълно. Стиснал носа си с дървена щипка, човек може така, снабден със запас от въздух, да проникне безнаказано в най-задушната атмосфера.

Като привършиха подготовката, надзирателят и Марсел се вкопчиха за подемника, кабелът се размота по скрибците и спускането започна. Осветени от две малки електрически лампи, двамата разговаряха, потъвайки в земните недра.

— Вие не сте човек от този участък, а не ви мига окото — говореше надзирателят. — Виждал съм малко хора, които се решават да слизат, или да стоят клекнали като зайци в клетката на подемника.

— Наистина ли? — рече Марсел. — На мене не ми става нищо. Вярно е, че съм слизал само два-три пъти в каменовъглени мини.

Скоро стигнаха дъното на шахтата. Един пазач, който се намираше на последната площадка, изобщо не беше виждал малкия Карл.

Запътиха се към конюшнята. Конете бяха сами и изглежда здравата се отегчаваха. Поне такова заключение можеше да се извади от цвиленето, с което Блер Атол посрещна тези три човешки фигури… На един гвоздей висеше платнената чанта на Карл, а в едно кътче до конското чесало лежеше учебникът по аритметика.

Марсел забеляза веднага, че фенерът на момчето не бе на мястото си — ново доказателство, че то трябва да е в мината.

— Сигурно е станало някакво срутване — рече надзирателят, — но това е малко вероятно! Какво би могъл да прави той в разработваните галерии в неделно време?

— О, може би е отишъл да търси насекоми, преди да е излязъл — отговори пазачът. — Това е истинска страст у него.

Момчето от конюшнята, което пристигна точно тогава, потвърди това предположение. То беше видяло Карл да тръгва с фенера си преди седем часа.

Не оставаше значи друго, освен да предприемат грижливо претърсване. Извикаха със свирка останалите пазачи, разпределиха си работата по един голям план на мината и всеки, въоръжен с лампа, почна да изследва галериите от втори и трети разред, които им бяха възложени.

За два часа всички участъци от каменовъглената мина бяха прегледани и седмината мъже се събраха отново на площадката. Никъде нямаше ни най-малка следа от срутване, но никъде нямаше ни най-малка следа и от Карл. Надзирателят, навярно подтикван от обадилия се у него глас, беше склонен да приеме, че детето сигурно е минало незабелязано и се намира, дума да не става, в къщи, но Марсел, убеден в противоположното, настоя да се направят нови претърсвания.

— Какво е това? — рече той, като посочи на плана един отбелязан с пунктир участък, който сред определеността на съседните напомняше някоя от тези „неизвестни земи“, които географите означават по границите на арктическите континенти.

— Това е зона, временно изоставена поради стесняването на разкопавания пласт — отвърна надзирателят.

— Как, има изоставена зона?… Тогава точно там трябва да търсим! — подзе Марсел с авторитет, на който другите се подчиниха.

Скоро стигнаха до отвора на галериите, които, ако се съдеше по лепкавите и мухлясали стени, навярно са били изоставени от доста години. Известно време те вървяха по тях, без да открият нищо подозрително, когато Марсел изведнъж ги спря и им рече:

— Не се ли чувствувате някак отмалели и не усещате ли болки в главата?

— Виж ти! Наистина! — отвърнаха спътниците му.

— Що се отнася до мен — подзе Марсел, — от един миг насам се чувствувам позашеметен. Сигурно тук има въгледвуокис!… Ще ми позволите ли да запаля една клечка? — попита той надзирателя.

— Запалете, моето момче, не се стеснявайте.

Марсел извади от джоба си кутийка кибрит, драсна една клечка и като се наведе, приближи малкия пламък до земята. Той скоро угасна.

— Бях сигурен — рече той. — Газът като по-тежък от въздуха остава досами земята… Тук не бива да стоите — говоря за тези, които нямат апарата Галибер. Ако желаете, майсторе, да продължим сами претърсването.

Съгласиха се да направят така. Марсел и надзирателят, захапали мундщука на цилиндъра с въздух, сложиха щипките на ноздрите си и навлязоха в следващите една след друга стари галерии.

Петнадесет минути по-късно те излязоха отново, за да напълнят с пресен въздух резервоарите, после, като свършиха тази работа, продължиха по-нататък.

Когато подновиха въздуха за трети път, усилията им най-сетне се увенчаха с успех. Малка белезникава светлинка, една светлинка от електрическа лампа, се показа далеч в тъмното. Те се затекоха към нея.

В подножието на влажната стена лежеше неподвижен и вече изстинал клетият малък Карл. Сините му устни, наляното с кръв лице, спрелият пулс свидетелствуваха заедно с положението на тялото за онова, което беше станало.

Той бе поискал да вземе нещо от земята, беше се навел и се беше буквално удавил във въгледвуокисния газ.

Всички усилия да го върнат към живот бяха напразни. Смъртта беше настъпила преди четири или пет часа. На следната вечер в новите гробища на Щалщадт се прибави още един малък гроб и клетата госпожа Бауер изгуби своето дете, както бе изгубила преди това и съпруга си.

СЕДМА ГЛАВА
ЦЕНТРАЛНИЯТ БЛОК

Един блестящ рапорт на доктор Ехтернах, главен лекар на сектора при шахтата „Албрехт“, беше установил, че смъртта на Карл Бауер с № 41902, тринайсетгодишен, „трапьор“ в галерия 228, се дължеше на задушаване вследствие поглъщането на силна доза въгледвуокис от дихателните органи.

Друг не по-малко блестящ рапорт на инженера Маулесмюлхе изтъкваше, че е необходимо да се обхване в една система на проветряване зоната В на план XIV, от чиито галерии се процеждаше бавно и неусетно смъртоносен газ.

В края една бележка на същия служител посочваше на компетентната власт самоотвержеността на надзирателя Райер и на леяря от първи разред Йохан Шварц.

Девет-десет дни по-късно, когато дойде да вземе своя присъствен жетон от будката на вратаря, младият работник намери на гвоздея напечатана заповед на негово име:

„Лицето, именуемо Шварц, да се яви днес в десет часа в кабинета на главния директор. Централен блок, врата и път А. Облекло — официално.“

— Най-сетне! — помисли си Марсел. — Забавиха се, но склониха.

В своите разговори с другарите си и в неделните разходки около Щалщадт той беше се осведомил за общата организация на града, достатъчно, за да знае, че не всекиму се позволява да проникне в Централния блок. Истински легенди се носеха за това. Разправяха, че любопитните, които поискали да се вмъкнат в този запазен пояс, не са се явили вече; че работниците и чиновниците, преди да бъдат допуснати там, се подлагат на редица масонски церемонии, задължават се с най-тържествени клетви да не откриват нищо от онова, което става там, и безмилостно се наказват със смърт от таен съд, ако нарушават клетвата си… Подземна железница свързваше това светилище с пояса

от укрепления… Нощни влакове довеждаха там непознати посетители… Там понякога ставаха върховни съвещания, на които тайнствени лица идваха и участвуваха в разискванията…

Без да вярва повече, отколкото трябваше, на всички тези разкази, Марсел знаеше, че те са народен израз на един напълно действителен факт: изключителната трудност да се проникне в Централното отделение. От всички познати нему работници — а той имаше приятели между миньорите, както и между въглищарите, между пречиствачите, както и между работниците при доменните пещи, между бригадирите и дърводелците, както и между ковачите — нито един не беше преминал порта А.

Затова с дълбоко любопитство и вътрешно задоволство той се яви там в определения час. Скоро можа да се увери, че мерките бяха най-строги.

Преди всичко Марсел беше очакван. Двама души, облечени в сиви униформи, със сабя на хълбока и револвер на пояса, се намираха в будката на вратаря. Тази будка, както стаичката на монахинята вратарка в един манастир, имаше две врати, едната навън, другата навътре, които не се отваряха никога едновременно.

След като пропускът му беше проверен и подпечатан, Марсел видя, без да се покаже изненадан, как двамата му униформени спътници извадиха бяла кърпа, с която му завързаха грижливо очите.

После, като го хванеха под мишница, те тръгнаха с него, без да продумат дума.

След две-три хиляди крачки, се изкачиха по една стълба, една врата се отвори и затвори и чак тогава позволиха на Марсел да свали превръзката си.

Той се намираше в една много проста зала, в която имаше няколко стола, черна табла и една широка дъска за чертежи, снабдена с всички необходими инструменти за чертане. Светлината идеше от високи прозорци с матови стъкла.

Почти тутакси двама души с университетска осанка влязоха в залата.

— Вие сте посочен като отличен работник — рече единият от тях. — Ще ви изпитаме и ще видим дали може да бъдете допуснат в отделението на моделите. Готов ли сте да отговаряте на нашите въпроси?

Марсел заяви скромно, че е готов за изпита.

Двамата екзаминатори му поставиха тогава последователно редица въпроси по химия, по геометрия и алгебра. Младият работник ги задоволи по всички въпроси с яснотата и точността на отговорите си.

Фигурите, които чертаеше с тебешир на таблата, бяха ясни, леки, изящни. Уравненията му се нижеха ситно и гъсто в еднакви редове като редиците на елитен полк. Едно от доказателствата му беше дори тъй забележително и тъй ново за съдниците му, че те изразиха пред него учудването си, като го попитаха къде го е научил.

— В Шафуз, моя роден край, в първоначалното училище.

— Изглеждате добър чертожник?

— Това е най-силната ми страна.

— Обучението в Швейцария е наистина забележително! — рече един от екзаминаторите на другия… — Ще ви оставим за два часа да направите този чертеж — подзе той, като даде на кандидата един доста сложен разрез на парна машина. — Ако се справите добре, ще бъдете приет с бележка: НАПЪЛНО ПОДГОТВЕН И ОТЛИЧЕН.

Марсел, останал сам, се залови за работата с жар. Когато съдниците му влязоха, след като беше изтекъл определеният срок, те се учудиха на чертежа му така, че прибавиха към обещаната бележка: НИЕ НЯМАМЕ ДРУГ ЧЕРТОЖНИК С ТАКЪВ ТАЛАНТ.

Сивите придружници поеха тогава отново младия работник и със същия церемониал, сиреч с вързани очи, го поведоха към кабинета на главния директор.

— Вие сте представен за едно от ателиетата по чертане в отделението за модели — му рече директорът. — Готов ли сте да се подчинявате на установените наредби?

— Аз не ги зная — рече Марсел, — но предполагам, че са приемливи.

— Ето ги: 1. Вие сте длъжен през цялото време на службата да останете в самото отделение. Можете да излезете само със специално позволение, и то в изключителни случаи; 2. Подчинен сте на военен режим и сте длъжен да се покорявате изцяло на вашите началници под страх от военно наказание. Затова пък сте причислен към подофицерите на действуващата армия и можете с редовно повишение да стигнете до най-високите чинове; 3. Задължавате се с клетва никога

никому да не откривате онова, което виждате в отделението, където имате достъп; 4. Писмата, които пишете и получавате, ще минават под контрола на вашите по-горни началници и трябва да се ограничават с вашето семейство.

„Накъсо, аз съм в затвор“ — помисли си Марсел.

После отговори съвсем просто:

— Тези условия ми се струват справедливи и съм готов да им се подчинявам.

— Добре. Вдигнете ръка… Закълнете се… Вие сте назначен чертожник в 4-о ателие… Ще ви бъде определено жилище, а ще се храните тук в една първокласна лавка… Не носите ли нещата си със себе си?

— Не, господине. Не знаех какво искат от мене и затова ги оставих у хазяйката.

— Ще идат да ги вземат, защото вие не бива да излизате вече от отделението.

„Добре направих — помисли Марсел, — че пишех бележките си с шифрован език! Стигаше им само да ги намерят!…“

Преди да се свечери, Марсел се настани в хубава стаичка, на четвъртия етаж на една сграда, която гледаше към просторен двор, и можа да си състави идея за новия си живот.

Тукашният му живот, изглежда, нямаше да е толкова тъжен, колкото мислеше отначало. Другарите му — той се запозна с тях в ресторанта — бяха изобщо тихи и кротки като всички хора на труда. За да се поразвеселят малко, защото радостта липсваше в този механизиран живот, мнозина от тях бяха образували оркестър и свиреха всяка вечер доста хубава музика. Една библиотека, една читалня бяха за ума ценни източници от научно гледище през редките свободни часове. Специални курсове, водени от първостепенни преподаватели, бяха задължителни за всички служители, които освен това трябваше да държат изпити и чести конкурси. Но свободата и въздухът липсваха в тази тясна среда. Това беше пак колеж, само че с повече строгост и за хора вече подготвени. Околната атмосфера тежеше все така над тези умове, колкото и да бяха приучени към една желязна дисциплина.

Зимата мина в тези занимания, на които Марсел се отдаде телом и духом. Усърдието му, съвършенството на чертежите му,

необикновеният напредък в обучението, отбелязани единодушно от всички учители и всички екзаминатори, му създадоха скоро относителна слава сред тези труженици. По общо признание той беше най-сръчният, най-даровитият, най-богатият откъм възможности чертожник. Имаше ли някаква мъчнотия, прибягваха до него. Началниците дори се обръщаха към неговия опит с уважение, което заслугите изтръгват винаги и от най-отявлената завист.

Но ако младият човек, идвайки в отделението за модели, мислеше да проникне в съкровените му тайни, той се лъжеше.

Животът му беше затворен в една желязна ограда от триста метра в диаметър, която заобикаляше участъка на Централния блок, към който той беше прикрепен. Умствено неговата дейност можеше и трябваше да се простира и в най-отдалечените клонове на металургичната промишленост. На практика тя беше ограничена с чертежите на парни машини. Той построяваше машини с всякакви размери и всякакви мощности, за всякакви видове индустрии и приложения, за военни кораби и за печатарски машини; но не излизаше от тази специалност. Разделението на труда, тласнато до последния му предел, го стягаше в своето менгеме.

След четиримесечен престой в сектор А Марсел не знаеше повече за цялостната работа в Стоманения град, отколкото преди да влезе в него. Беше събрал само някои общи сведения за организацията, от която — въпреки заслугите си — беше почти нищожно колелце. Той знаеше, че център на паяжината, която представляваше Щалщадт, беше Кулата на Бика, някакъв циклопичен строеж, който господствуваше над всички съседни сгради. Научи също, все тъй от легендарните разкази в лавката, че личното жилище на хер Шулце се намира в основата на тази кула и че прочутият таен кабинет заема центъра й. Добавяха, че тази сводеста зала, осигурена срещу всяка опасност от пожар и блиндирана отвътре, както е блиндиран един броненосец отвън, се затваря със система от стоманени врати с ключалки — картечници, достойни и за най-недоверчивата банка. Общо мнение беше обаче, че хер Шулце работи за създаването на един страшен боен снаряд с безпримерно действие, предназначен да осигури скоро на Германия световно господство.

За да проникне докрай в тайната, Марсел напразно беше прекарвал през ума си най-смели планове за щурмуване и измама.

Трябваше да си признае, че в тези планове нямаше нищо осъществимо. Редиците от мрачни и грамадни зидове, осветени нощем от потоци светлина, вардени от изпитани часови, издигаха винаги непреодолимо препятствие срещу усилията му. Дори ако успееше да ги премине в една точка, какво щеше да види? Подробности, винаги подробности, никога цялото!

Все едно. Той се беше заклел да не отстъпва, той нямаше да отстъпи. Ако дотрябват десет години стаж, той ще чака десет години. Но ще удари часът, когато тази тайна ще стане негова! Трябва. Франсвил процъфтяваше тогава, той беше един щастлив град, чиито полезни учреждения облагодетелствуваха всички и всекиго, като показваха нов хоризонт, на изгубилите надежда народи. Марсел не се съмняваше, че пред този успех на латинската раса Шулце е решен повече от всякога да изпълни заплахите си. Самият Стоманен град и целите, които си бе поставил, бяха доказателство за това.

Така изтекоха много месеци.

Един ден през март Марсел за хиляден път поднови пред себе си тази Анибалова клетва, когато един от сивите му придружници му съобщи, че главният директор иска да говори с него.

— Получих от хер Шулце — каза му този висш служител — заповед да му изпратя нашия най-добър чертожник. Това сте вие. Благоволете да си стегнете багажа, за да минете във вътрешния кръг. Произведен сте в чин лейтенант.

По тоя начин тъкмо когато се беше почти отчаял, че ще успее, Марсел като логичен и естествен резултат от героичната си работа получаваше този толкова желан пропуск! Той така много се зарадва, че не можа да скрие това си чувство.

— Щастлив съм да ви съобщя тази добра новина — подзе директорът — и мога само да ви призова да постоянствувате в пътя, който следвате така смело. Блестящо бъдеще ви очаква. Вървете, господине!

Най-сетне след дълго изпитание Марсел виждаше целта, която бе се заклел да достигне!

За няколко минути той напъха в куфара си всички дрехи, последва сивите хора, премина най-сетне последния укрепен пояс, чийто единствен вход към пътя А можеше да остане забранен за него още дълго време.

Той беше в подножието на недостъпната Кула на Бика, чиято високомерна глава бе виждал само, загубена далеч в облаците.

Гледката, която се разкри пред него, безспорно го изуми. Нека си представим един човек, пренесен внезапно, без преход, от една европейска работилница, шумна и банална, в дъното на девствена гора в горещия пояс. Такава беше изненадата, която очакваше Марсел в центъра на Щалщадт.

Дори девствената гора печели много, когато човек я вижда през описанията на велики писатели, докато паркът на хер Шулце беше най-уредената от всички увеселителни градини. Стройни палми, гъсти бананови дървета, дебели кактуси образуваха нейните горички. Лиани оплитаха красиво крехки евкалипти, обличаха се със зелени гирлянди или провисваха като буйни коси. Най-невероятни тучни растения цъфтяха досами земята. До портокалите зрееха ананаси и индийски круши! Колибри и райски птици показваха на открито богатствата на своите пера. Най-сетне температурата беше също тъй тропична, както и растителността.

Марсел търсеше с очи оранжериите и отоплителните инсталации, които създаваха това чудо, и изумен, че вижда само синьото небе, остана омаян една минута.

После си спомни, че недалеч от това място имаше непрекъснато горяща каменовъглена мина, и разбра, че хер Шулце умело бе използувал тези съкровища от подземна топлина, за да си достави с металически тръби постоянната температура на един цветарник.

Но това обяснение, което умът на младия елзасец си даде, не попречи на очите му да бъдат ослепени и очаровани от зеленината на лъките и на неговите ноздри да вдъхват с възторг изпълващите въздуха аромати. След като беше прекарал шест месеца, без да види стръкче трева, той си възвръщаше изгубеното. Една алея, покрита с пясък, го поведе по незабележим наклон до хубаво мраморно стъпало, над което се издигаше величествена колонада. Зад нея се възправяше огромната маса на голяма четвъртита сграда, която служеше сякаш за пиедестал на Кулата на Бика. Под перистила Марсел забеляза седем-осем лакеи с червена ливрея и един портиер с трирога шапка и алебарда; между колоните съзря разкошни бронзови канделабри и когато изкачваше стъпалото, лек гърмол му откри, че подземна железница минава под краката му.

Марсел каза името си и беше веднага приет в един вестибюл, който представляваше истински музей от скулптури. Без да има време да се спира там, той премина един червен и златен салон, после един черен и златен салон и стигна до един жълт и златен салон, където слугата го остави да почака само пет минути. Най-сетне бе въведен в блестящ работен кабинет, целия в зелено и златно.

Лично хер Шулце, който пушеше дълга глинена лула до една халба бира, правеше сред този разкош впечатление на кално петно върху лъснат ботуш.

Без да стане, без дори да обърне глава, Кралят на стоманата рече студено и просто:

— Вие ли сте чертожникът?

— Да, господине.

— Видях вашите чертежи. Те са много добри. Но вие само парни машини ли знаете да правите?

— Никога не са ми искали друго.

— Познавате ли малко от малко балистика?

— Изучих я в някои изгубени часове и за собствено удоволствие.

Този отговор допадна на хер Шулце. Чак тогава той удостои с поглед работника си.

— И тъй, наемате ли се да начертаете едно оръдие с мене?… Ще видим как ще се справите с това!… О, ще трябва да се помъчите, докато заместите този глупак Зоне, който се уби тази сутрин, като боравеше с торбичка динамит!… Животното щеше насмалко да ни хвърли всички във въздуха!

Трябва да се признае, тази безочливост не изглеждаше много възмутителна в устата на хер Шулце.

ОСМА ГЛАВА
ПЕЩЕРАТА НА ДРАКОНА

Читателят, който е следял напредъка и успеха на младия елзасец, вероятно няма да бъде изненадан, като го намери след няколко седмици в тесни приятелски отношения с хер Шулце. Двамата бяха станали неразделни. Работа, обеди и вечери, разходки в парка, дълги пушения с лула до халба бира — те вършеха всичко заедно. Никога дотогава бившият професор от Йена не беше срещал сътрудник, който така да му бъде присърце, който да го разбира, кажи го, от половин дума и да умее да използува тъй бързо теоретичните му данни.

Марсел не само притежаваше необикновени познания във всички клонове на занаята, но беше и прекрасен другар, усърден работник, богато дарен изобретател.

Хер Шулце бе възхитен от него. По десет пъти на ден си казваше:

— Каква находка! Какъв бисер е този момък!

Истината е, че Марсел проникна още от пръв поглед в характера на своя страшен покровител. Разбра, че главното му качество е безкрайно всепоглъщащо самолюбие, проявяващо се в свирепа суетност, и се закле да съгласува с това самолюбие ежечасното си поведение.

Скоро младият елзасец усвои тъй добре особеностите на тази клавиатура, че се научи да свири с Шулце, както се свири на пиано. Тактиката му се състоеше просто да показва, колкото е възможно, собствените си достойнства, но така, че да оставя на другия винаги случай да установи превъзходството си над него. Например довършваше ли някой чертеж, правеше го съвършен — но с един недостатък, който можеше лесно да се види, както и да се поправи, и който бившият професор отбелязваше веднага с възторг.

Имаше ли някоя теоретична идея, той търсеше да я предизвика в разговора, така че хер Шулце да повярва, че я е намерил сам. Някой път дори отиваше по-далеч, като казваше например:

— Начертах плана на оня кораб с подвижния вълнорез, който ми бяхте поискали.

— Аз ли? — питаше хер Шулце, който никога не беше помислял за такова нещо.

— Ами да! Забравихте ли?… Подвижен вълнорез, който оставя във фланга на неприятеля торпила и тя се взривява след три минути.

— Не си спомням добре за това. Имам толкова идеи в главата си!

И хер Шулце съзнателно си присвояваше бащинството над това ново изобретение.

Може би в края на краищата само наполовина се оставяше да бъде излъган от тази маневра. В душата си вероятно той чувствуваше Марсел по-силен от себе си. Но по силата на една от тези тайнствени ферментации, които се извършват в човешкия мозък, лесно се задоволяваше да „изглежда“ по-издигнат и главно да поддържа тази илюзия у своя подчинен.

„Дали този дявол с целия си ум не е глупак!“ — си казваше той понякога, като откриваше безмълвно в ням смях тридесет и двете „плочки от домино“ на челюстите си.

Впрочем суетността му скоро намери някаква скала за компенсация. Едничък той на света можеше да осъществи този вид промишлени блянове!… Те имаха стойност само чрез него и за него!… Марсел в последна сметка беше само едно колело в механизма, който той, Шулце, бе смогнал да създаде и т.н., и т.н.

Въпреки всичко това той не си развързваше устата, както казват. След петмесечен престой в Кулата на Бика Марсел не знаеше много повече за тайните на Централния блок. Съмненията му бяха се превърнали само в полуувереност. Той все повече и повече се убеждаваше, че Щалщадт крие някаква тайна и че хер Шулце има за цел не печалбата, а нещо друго. Естеството на неговите занимания и на неговото производство дори правеше безкрайно вероятна догадката, че е изнамерил някакъв нов боен снаряд.

Но разгадката оставаше все още тъмна.

Марсел скоро се убеди, че няма да я постигне без някаква криза. Като не виждаше да идва, реши да я предизвика.

Беше вечер, 5 септември, в края на вечерята. Точно същия ден преди година той беше намерил в шахтата „Албрехт“ трупа на своя малък приятел Карл. Далече вън дългата и сурова зимата тази

американска Швейцария покриваше още цялата равнина с белия си плащ. Но в парка на Щалщадт беше топло както през юни и снегът, който се топеше, преди да стигне земята, падаше като роса, вместо да се стеле на парцали.

— Тези кренвирши с кисело зеле бяха чудесни, нали? — забеляза хер Шулце, комуто и след милионите на Бегюм не бяха опротивели любимите му ястия.

— Чудесни — отговори Марсел, който ги ядеше героически всяка вечер, макар да бяха му станали вече отвратителни.

Бунтуванията на стомаха му го накараха да се реши окончателно на опита, който беше замислил.

— Питам се дори как народите, които нямат ни кренвирши, ни кисело зеле, ни бира, могат да понасят съществуването! — подзе хер Шулце с въздишка.

— Животът трябва да е за тях дълго мъчение — отвърна Марсел. — Ще покаже истинско човеколюбие оня, който ги обедини с фатерланда.

— Е! Е!… И това ще стане… и това ще стане! — извика Кралят на стоманата. — Ето ние вече се настанихме в сърцето на Америка. Оставете ни да вземем един-два острова край Япония и вие ще видите какви големи крачки ще съумеем да правим по земното кълбо!

Слугата донесе лулите. Хер Шулце натъпка своята и я запали. Марсел избра умишлено този момент на пълно блаженство, който се повтаряше всеки ден.

— Трябва да ви кажа — добави той след малко, — че не вярвам много в това завоевание!

— Кое завоевание? — попита хер Шулце, който беше изпуснал нишката на разговора.

— Завоюването на света от немците.

Бившият професор помисли, че не е чул добре.

— Вие не вярвате в завоюването на света от немците?

— Не.

— Е, това е вече много!… Любопитен съм да узная основанията ви за това съмнение!

— Много просто: френските артилеристи накрая ще излязат по-добри от вас и ще ви ударят в земята. Швейцарците, моите сънародници, които ги познават добре, са твърдо убедени, че един

научен от опита французин струва колкото двама. Урокът от 1870 година ще се обърне срещу онези, които са го дали. Никой в моята малка страна не се съмнява в това, господине, и ако трябва да ви кажа всичко, такова е мнението и на най-силните мъже в Англия.

Марсел изрече тези думи със студен, сух и отсечен глас. Този глас удвои впечатлението, което едно такова богохулство, подхвърлено ни в клин, ни в ръкав, навярно бе произвело върху Краля на стоманата.

Хер Шулце остана задушен, с разсеян поглед, унищожен. Кръвта се изкачи в лицето му толкова буйно, че младият човек се уплаши да не е отишъл много далеч. Но като видя, че жертвата му, след като насмалко не се задуши от ярост, не умря веднага, подзе:

— Да, неприятно е да се каже, но така е. Нашите съперници не вдигат много шум, но вършат работа. Мислите ли, че не са научили нищо от времето на войната? Докато ние увеличаваме глупаво тежестта на оръдията, бъдете сигурен, че те подготвят нещо ново и ние ще го видим при първия случай!

— Ново! Ново! — избъбра хер Шулце. — И ние правим нови неща, господине!

— Ах, да, нека поговорим за това! Ние преправяме от стомана онова, което нашите предшественици са правили от бронз, ето всичко! Ние само удвояваме размерите и далекобойността на нашите оръдия!

— Удвояваме!… — възрази хер Шулце с тон, който казваше в действителност ние вършим повече, не само удвояваме!

— Но в края на краищата — подзе Марсел — ние сме само подражатели. Искате ли да ви кажа истината? Липсва ни изобретателност. Ние не намираме нищо, а французите намират, бъдете сигурен!

Хер Шулце си възвърна донейде привидното спокойствие. При все това треперенето на устните му и бледността, последвала апоплектичната червенина на лицето му, показваха достатъчно какви чувства го вълнуват.

Трябваше ли да стигне до тази степен на унижение? Да се нарича Шулце, да бъде пълновластен господар на най-големия завод и най голямата леярна на топове в целия свят, да вижда в краката си крале и парламенти и да чуе от един малък швейцарски чертожник, че му липсва изобретателност, че стои по-долу от един френски артилерист!… И то, когато има до себе си, зад дебелината на

блиндираната стена, с какво да смути хиляди пъти този безсрамен шут, да му затвори устата, да превърне на прах глупавите му доводи? Не, невъзможно беше да се понесе подобно мъчение!

Хер Шулце стана толкова рязко, че счупи лулата си. После, като погледна Марсел с изпълнен от ирония поглед и стисна зъби, каза му или по-скоро изсъска тези думи:

— Следвайте ме, господине, ще ви покажа дали на мене, хер Шулце, ми липсва изобретателност!

Марсел играеше голяма игра, но я спечели благодарение на произведената със смелия и неочакван език изненада, благодарение на силния яд, който беше предизвикал, тъй като суетността у бившия професор беше по-силна от благоразумието. Шулце жадуваше да разкрие тайната си и като влезе сякаш против волята си в своя работен кабинет, чиято врата грижливо затвори, той се запъти направо към библиотеката и докосна една от стените й. Тутакси в зида на кабинета се появи отвор, скрит зад редиците книги. Това беше входът на тесен проход, който водеше по една каменна стълба до подножието на Кулата на Бика.

Там господарят на това място отвори с ключе, което носеше винаги със себе си, една дъбова врата. Втора врата се показа, затворена с буквен катинар от рода на онези, които се употребяват при огнеупорните каси. Хер Шулце състави думата и отвори желязната тежка врата, въоръжена отвътре с един снабден с експлозивни уреди апарат, който Марсел несъмнено от професионално любопитство би искал много да изследва. Но неговият водач не му остави време за това.

И двамата се озоваха тогава пред трета врата, без видима ключалка, която се отвори само от едно бутване, разбира се, по определени правила.

Когато преминаха тази тройна преграда, хер Шулце и спътникът му изкачиха двеста стъпала по една желязна стълба и стигнаха до върха на Кулата на Бика, която се извисяваше над целия град Щалщадт.

Върху тази гранитна кула, чиято здравина беше изпитана и сигурна, се откриваше някакво кръгло прикритие с много мазгали. В центъра на прикритието се простираше стоманено оръдие.

— Ето! — рече професорът, който не беше проронил дума през цялото време.

Това беше най-голямото обсадно оръдие, което Марсел беше виждал. То навярно тежеше най-малко триста хиляди килограма и се пълнеше отзад, откъм затвора. Диаметърът на дулото му беше метър и половина. Закрепено върху стоманен лафет, то се движеше по също тъй стоманени ленти и би могло да бъде управлявано дори от дете, толкова движението му беше лесно благодарение на една система от зъбчати колела. Компенсираща пружина, закрепена отзад на лафета, премахваше отката или поне произвеждаше равно противодействие и автоматично след всеки изстрел връщаше оръдието в първоначалното му положение.

— А каква е пробивната сила на това оръдие? — попита Марсел, който не можа да сдържи възхищението си от подобно оръжие.

— На двадесет хиляди метра с пълен снаряд ние пробиваме четиридесет пръста дебела плоча така леко, като че е филия с масло!

— А какъв е неговият обсег?

— Неговият обсег ли? — извика Шулце въодушевен. — Ах, вие казахте преди малко, че нашият подражателен гений не можел да постигне повече от удвояване обсега на днешните топове! Е добре, с този топ аз се наемам да изпратя с достатъчна точност един снаряд на разстояние десет левги!

— Десет левги! — извика Марсел. — Десет левги! Какъв нов барут употребявате вие тогава?

— О, аз мога да ви кажа всичко! — отговори хер Шулце с особен тон. — Сега не е вече неудобно да ви разкрия моите тайни! Едрозърнестият барут изживя времето си. Този, с който си служа, е пироксилин, чиято експлозивна мощ е четири пъти по-голяма от мощта на обикновения барут. Тази мощ увеличавам петорно, като прибавям осем десети от тежестта му калиев нитрат!

— Но — забеляза Марсел — никое оръдие, дори и от най-добрата стомана, не ще може да устои на взрива на този пироксилин! Вашият топ след три, четири, пет изстрела ще се развали и ще излезе от строя!

— Само един изстрел да изстреля, един-единствен, този изстрел ще е достатъчен!

— Той ще струва скъпо!

— Един милион, защото такава е себестойността на оръдието!

— Един изстрел за милион! …

— Какво значение има това, ако той може да унищожи милиард!

— Милиард! — извика Марсел.

Но той се сдържа, за да не издаде ужаса, смесен с възхищение, който му вдъхваше този чудовищен носител на разрушение. После добави:

— Това е безспорно удивително и чудесно артилерийско оръдие, но то въпреки достойнствата си оправдава напълно тезата ми: усъвършенствувания, подражание, никаква изобретателност!

— Никаква изобретателност ли? — отговори хер Шулце, като вдигна рамене. — Повтарям ви, нямам тайни от вас! Елате!

Кралят на стоманата и спътникът му напуснаха тогава прикритието и слязоха отново на по-долния етаж, който се свързваше с оръдейната площадка посредством хидравлични товарни подемници. Там се виждаха известно количество положени на пода предмети с цилиндрична форма, които човек би могъл да вземе отдалеч за други демонтирани оръдия.

— Ето нашите снаряди — рече хер Шулце.

Този път Марсел трябваше да признае, че тези снаряди не приличат по нищо на онова, което познаваше. Това бяха огромни тръби, дълги два метра и метър и десет сантима в диаметър, облечени отвън с оловна риза, приспособена да се плъзга по нарезите на оръдието, затворени отзад със завинтена стоманена пластинка и с ръбест стоманен връх отпред, снабден с капсул-детонатор.

Какво беше особеното свойство на тези снаряди? От техния вид не можеше да се разбере нищо. Човек предусещаше само, че трябва да съдържат в лоното си някакъв страшен експлозив, надминаващ всичко направено някога от този род.

— Не се ли досещате? — попита хер Шулце, като видя Марсел мълчалив.

— Бога ми, не, господине! Защо толкова дълъг и толкова тежък снаряд — поне наглед?

— Видът им лъже — отговори хер Шулце. — Тежестта им не се различава чувствително от тежестта на обикновения снаряд със същия калибър… Хайде, трябва да ви кажа всичко! Стъклен реактивен снаряд, облечен с дъбово дърво, зареден при седемдесет и две атмосфери вътрешно налягане с течен двуокис. Падането предизвиква пръсване на обвивката и превръщане на течността в газообразно

състояние. Последица: студ от около сто градуса под нулата в цялата съседна местност и в същото време смесване на огромно количество въглеводиокис с околния въздух. Всяко живо същество, попаднало в радиус трийсет метра от центъра на взрива, едновременно замръзва и се задушава. Казвам трийсет метра, за да имам база за изчисление, но действието се простира вероятно много по-далеч, може би на сто и двеста метра в радиус! Още по-благоприятно обстоятелство е, че опасната зона запазва септичните си свойства много часове след избухването., защото въглеводиокисният газ остава твърде дълго в долните пластове на атмосферата поради теглото си, по-голямо от теглото на въздуха, и всяко същество, което се опита да проникне в нея, неизбежно загива. Това е топовен изстрел с мигновено и едновременно трайно действие!… Затова при моята система няма ранени, само умрели!

Хер Шулце разправяше с явно удоволствие за достойнствата на изобретението си. Доброто му настроение се беше възвърнало, той беше почервенял от гордост и показваше всичките си зъби.

— Виждате ли оттук — добави той — достатъчен брой огнени уста, насочени от мен срещу един обсаден град! Да предположим едно оръдие на хектар повърхност, или за един град от хиляда хектара сто батареи от по десет надлежно поставени оръдия. Да предположим след това всички наши оръдия на позиция, всяко със своя установена стрелба, една спокойна и благоприятна атмосфера, най-сетне общия сигнал, даден по електрическа жица… За минута няма да остане живо същество на една повърхност от хиляда хектара! Истински океан от въглеводиокис ще залее града! А тази идея ми хрумна миналата година, когато четях лекарския рапорт за случайната смърт на един малолетен миньор от шахтата „Албрехт“! Първото ми вдъхновение дойде в Неапол, когато посетих Кучешката пещера[1]. Но необходимо беше последното произшествие, за да даде окончателен полет на мисълта ми. Вие схващате добре принципа, нали? Един изкуствен океан от чист въглеводиокис! А една пета от този газ е достатъчна да направи въздуха негоден за дишане.

Марсел не каза нито дума. Той наистина бе изгубил способността да говори. Хер Шулце почувствува толкова силно своето тържество, че не поиска да злоупотреби с него.

— Само една подробност ми досажда — рече той.

— Коя? — запита Марсел.

— Че не успях да премахна шума от взрива. С това моят изстрел наподобява твърде много обикновения топ. Помислете си само какво би било, ако успеех да постигна една мълчалива стрелба. Тази внезапна смърт, настъпила без шум за сто хиляди души едновременно, през една спокойна и тиха нощ!

Като си представи своя омаен идеал, хер Шулце се унесе и може би неговото мечтание, което беше дълбоко потапяне в банята на самолюбието му, щеше да продължи дълго, ако Марсел не го прекъсна с тази забележка:

— Много добре, господине, много добре! Но хиляда подобни оръдия ще струват време и пари.

— Пари ли? Ние имаме премного! Време?… Времето е наше! — И наистина този германец, последният от своята школа, вярваше в онова, което казваше.

— Така да бъде — отвърна Марсел. — Вашият снаряд, зареден с въгледвуокис, не е съвсем нов, понеже произлиза от задушливите снаряди, познати от много години; но може да бъде във висша степен разрушителен, не споря. Само че…

— Само че?…

— Той е относително лек за обема си и едва ли някога ще стигне десет левги!

— Направен е да лети на две левги — отговори хер Шулце, като се усмихваше. — Но — добави той, като посочи друг снаряд. — Ето един чугунен снаряд. Този е пълен и съдържа сто малки симетрично разположени топа, вложени едни в други като тръбите на далекоглед, и те, след като бъдат изхвърлени като снаряди, ще станат отново топове, за да бълват на свой ред малки гранати, заредени със запалителна материя. Това е сякаш батарея, която хвърлям в пространството и която може да предизвика опожаряването и смъртта на цял един град, като го обсипе с пороен дъжд от неугасими огньове! Той има желаното тегло, за да стигне на десет левги, за което говорех! Скоро изпробването му ще се извърши по такъв начин, че неверниците ще могат да докоснат с пръст стоте хиляди трупа, които ще повали на земята!

Плочките от домино блестяха в тоя миг с такъв непоносим блясък в устата на хер Шулце, че Марсел изпита силно желание да

счупи дванадесетина от тях. Но той има силата да се сдържи. Той не беше чул всичко, което искаше да чуе.

И наистина хер Шулце подзе:

— Казах ви, че скоро ще направим един решителен опит!

— Как? Къде? — извика Марсел.

— Как? С един от тези снаряди, който, изстрелян от моето оръдие на площадката, ще прехвърли веригата на Столовите планини!… Къде? Върху един град, от който ни делят най-много десет левги, който не очаква този гръмотевичен изстрел и дори да го очакваше, не би могъл да предотврати мълниеносните му последици! Днес сме 5 септември!… Добре, на 13, в единадесет часа и четиридесет и пет минути вечерта Франсвил ще изчезне от американската земя! Пожарът на Содом ще се повтори! Професор Шулце ще развърже на свой ред всички небесни огньове!

Този път, при това неочаквано изявление, цялата кръв на Марсел се оттегли в сърцето му! За щастие хер Шулце не видя нищо от онова, което ставаше у него.

— Ето! — подзе той с най-естествен глас. — Ние вършим тук обратното на онова, което вършат изобретателите от Франсвил! Ние търсим тайната да съкратим живота на хората докато те търсят средството да го увеличат. Но тяхното дело е осъдено и само от смъртта, която ние ще посеем, трябва да се роди животът. Ала всичко има своя цел в природата и доктор Саразен, основавайки един уединен град, постави, без да подозира, на мое разположение най-великолепното опитно поле.

Марсел не можеше да повярва на онова, което току-що бе чул.

— Но — рече той с глас, чийто трепет сякаш привлече за миг вниманието на Краля на стоманата — жителите на Франсвил не са ви сторили нищо, господине! Вие нямате, доколкото знам, никаква причина да се карате с тях?

— Драги мой — отговори хер Шулце, — във вашия мозък, добре организиран в други отношения, има много келтски идеи, които щяха да ви вредят, ако трябваше да живеете дълго! Правото, доброто, злото са чисто относителни и условни неща. Безусловни са само великите закони на природата. Борбата за съществование е такъв закон, както и гравитацията. Безсмислено е човек да иска да се изтръгне от него; да му се подчиним и да действуваме в посоката, която той ни сочи, е

нещо разумно и мъдро и ето защо аз ще разруша града на доктор Саразен. С оръдието ми моите петдесет хиляди немци лесно ще излязат наглава с петстотинте хиляди мечтатели, които там са обречени да загинат.

Като разбираше, че е безполезно да възразява на хер Шулце, Марсел не се и опита повече да спори с него.

Двамата напуснаха стаята със снарядите, чиито тайни врати се затвориха след тях, и слязоха в трапезарията.

С най-естествения вид на света хер Шулце поднесе своята халба бира към устата си, натисна един звънец, накара да му донесат друга лула, за да замени счупената, и като се обърна към слугата, го попита:

— Арминиус и Зигимер тук ли са?

— Да, господине.

— Кажете им да бъдат наблизо.

Когато слугата напусна трапезарията, Краля на стоманата, обърнат към Марсел, го изгледа дълго в лицето.

Марсел не наведе очи пред този добил метална твърдост поглед.

— Действително ли — рече той — ще изпълните това си намерение?

— Действително. Аз знам приблизително до десета от секундата, по дължина и ширина, положението на Франсвил и на 13 септември в единадесет часа и четиридесет и пет вечерта той ще престане да съществува.

— Може би трябвало да държите този план в абсолютна тайна!

— Драги мой — отговори хер Шулце, — вие никога няма да се научите да бъдете логичен. Това ме кара да съжалявам по-малко за ранната ви смърт.

При тези последни думи Марсел се изправи.

— Как не разбрахте — добави хладнокръвно хер Шулце, — че аз говоря за намеренията си само пред тези, които не ще могат да ги разкажат?

Звънецът звънна. Арминиус и Зигимер, двама гиганти, се появиха на вратата на трапезарията.

— Вие поискахте да узнаете тайната ми — рече хер Шулце, — знаете я! Сега ви остава само да умрете.

Марсел не отговори.

— Вие сте много умен — продължи хер Шулце, — за да допуснете, че мога да ви оставя да живеете сега, когато знаете как да постъпите с моите планове. Това би било непростимо лекомислие, това би било нелогично. Величието на моята цел ми забранява да опорочa успеха й зарад някакво относително тъй нищожно съображение, каквото е животът на един човек — дори на такъв човек като вас, драги мой, чиято добра мозъчна организация особено ценя. Затова съжалявам истински, че един порив на самолюбие ме увлече толкова и ме принуждава сега да ви премахна. Но вие трябва да разберете — пред лицето на интересите, на които съм се посветил, няма място за чувства. Аз мога да ви кажа сега, че вашият предшественик Зоне умря само защото беше проникнал в моята тайна, а не от взрива на торбичката динамит!… Правилото е абсолютно, то трябва да бъде непреклонно! Аз не мога нищо да променя в него.

Марсел гледаше хер Шулце. По звука на гласа му, по животинската упоритост на плешивата му глава разбра, че е изгубен. Затова не се опита дори да протестира.

— Кога ще умра и от каква смърт? — попита той.

— Не се безпокойте за тази подробност — отговори спокойно хер Шулце, — Вие ще умрете, но страданието ще ви бъде спестено. Една сутрин няма да се събудите. Ето всичко.

По знак от Краля на стоманата Марсел бе отведен и затворен в стаята си, чиято врата пазеха двамата гиганти.

Но когато остана сам, той помисли, потрепервайки от мъка и гняв, за доктора, за всички близки, за всичките си сънародници, за всички, които обичаше!

„Смъртта, която ме очаква, не е нищо — каза си той. — Но как да предотвратя опасността, която заплашва града!“

---

[1] Кучешката пещера в околностите на Неапол е получила името си от любопитното свойство на нейния въздух да задушава куче или някое ниско четириного, без да вреди на правия човек. Това свойство се дължи на пласта въглеводиокис, дебел шестдесет сантиметра, който се задържа на повърхността на земята поради специфичното си тегло! Б.а. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА
„Р. Р. С.“

Положението наистина беше извънредно тежко. Какво можеше да стори Марсел, който в тези преброени сега за него часове виждаше може би как идва със залеза на слънцето последната му нощ.

Той не спа нито миг — не от страх, че няма да се събуди вече, както беше казал хер Шулце, а защото мисълта му под впечатлението за неизбежната катастрофа не смогваше да се откъсне от Франсвил.

„Какво да направя? — повтаряше си той. — Да разруша това оръдие… Да вдигна във въздуха кулата, на която то е монтирано? А как ще мога да направя това? Да избягам? Да избягам, когато тези двама гиганти вардят стаята ми! И после, дори ако успея преди 13 септември да напусна Щалщадт, как ще попреча на това?… Но може би ако не мога да спася нашия скъп град, ще мога поне да спася жителите му, да изтичам при тях, да им извикам: «Бягайте! Бягайте веднага! Застрашени сте да загинете от огън и желязо! Бягайте всички!»“

После мислите на Марсел се устремиха в друга посока.

„Този мръсен Шулце! — мислеше той. — Дори да допуснем, че е преувеличил разрушителното действие на своя снаряд и да не може да обхване с неугасимия си огън целия град, сигурно е, че може отведнъж да опожари значителна част от него! Той е измислил ужасен снаряд и въпреки разстоянието между двата града този страхотен топ ще може да изпрати до него своя снаряд! Една първоначална скорост, двайсет пъти по-голяма от постигнатата досега скорост! Нещо около две хиляди метра, две и половина левги в секунда! Но това е почти третината от скоростта, с която земята се движи по орбитата си! Та възможно ли е това?… Да, да!… Ако оръдието му не се пръсне при първия гърмеж!… А то няма да се пръсне, защото е направено от метал, чиято устойчивост е почти безкрайна! Мръсникът знае много точно положението на Франсвил! Без да излезе от леговището си, той ще прицели оръдието си с математическа точност, и, както казва сам,

мината ще падне в самия център на града! Как да предупредя злочестите жители!“

Марсел не беше склопил очи, когато денят изгря. Той стана тогава от леглото, на което напразно бе лежал през цялото това трескаво безсъние.

„Хайде — каза си той — ще остане за следната нощ! Този палач, който иска да ми спести страданията, чака навярно сънят, надвил безпокойството, да ме обори! И тогава!… Но каква ли смърт ми готви? Смята ли да ме умъртви с циановодороден газ, докато спя? Ще вкара ли в стаята ми въглероден двуокис, който има в неограничено количество? Няма ли да употреби, по-скоро същия газ в течно състояние, какъвто слага в стъклените си снаряди и чието внезапно превръщане в газообразно състояние ще предизвика сто градуса студ! И на другата сутрин на мястото ми, на мястото на това яко, добре сложено, изпълнено с живот тяло ще намерят някоя изсъхнала, заледена, вкоравена мумия!… Ах, мерзавецът! Хубаво, нека сърцето ми изсъхне, ако трябва, нека животът ми замръзне в непоносимата температура, само приятелите ми, д-р Саразен, семейството му, Жана, моята малка Жана да се спасят! А затова трябва да избягам… Така значи, ще избягам!“

Изрекъл последната дума, Марсел инстинктивно, макар и да се смяташе затворен в стаята си, сложи ръка върху ключалката на вратата.

За безкрайна негова изненада вратата се отвори и той можа да слезе, както обикновено, в градината, дето беше свикнал да се разхожда.

„Ах — възкликна той, — аз съм затворен в Централния блок, а не в стаята си! Това е вече нещо!“

Само че щом излезе, Марсел видя, че, макар и привидно свободен, не може да направи крачка, без да бъде съпроводен от двете лица, които се обаждаха на историческите или по-скоро праисторическите имена Арминиус и Зигимер.

Той неведнъж се беше питал, когато ги срещаше на пътя си, каква длъжност изпълняват тези два колоса със сиви плащове, с вратове на бик, с херкулесови мишци, с червени лица, обрасли с барачести мустаци и гъсти като храсти бакенбарди.

Сега знаеше тяхната служба. Те бяха изпълнители на върховните заръки на хер Шулце и временно негови телохранители.

Двамата гиганти не го изпускаха от очи, спяха пред вратата на стаята му, тръгваха подире му, ако излезеше в парка. Те бяха затъкнати с револвери и ками и това страшно въоръжение, прибавено към униформата им, подчертаваше още повече този надзор.

А бяха неми като риби. Марсел поиска с дипломатична цел да завърже разговор с тях, но получи в отговор само свирепи погледи. Дори когато им предложи чаша бира, това предложение, което той основателно смяташе за неотразимо, остана безплодно. След петнадесет часа наблюдение той откри у тях само един порок — един-единствен — лулата, която те си позволяваха да запушат, когато вървяха по петите му. Можеше ли Марсел да използува този единствен порок за своето спасение? Той не знаеше, не можеше още да си представи, но беше се заклел пред себе си да избяга и не биваше да пренебрегне никое средство, което можеше да улесни бягството му.

А трябваше да се бърза. Само че как да стане това?

Марсел беше сигурен, че при най-малкия знак на бунт или на бягство ще получи два куршума в главата. Дори и да не го улучеха, той се намираше в самия център на една тройна укрепена линия, обкръжена от три реда часови.

Според обичая си някогашният ученик на Средищното училище си постави задачата като математик.

„И тъй имаме един човек, наблюдаван от безсъвестни нехранимайковци, всеки от които е по-силен от него и освен това въоръжен до зъби. Пита се най-напред как този човек ще се изплъзне от бдителността на своите пазачи. Ако това се постигне, остава да излезе от тази крепост, чиито изходи са строго наблюдавани…“

Марсел прехвърли през ума си сто пъти този двоен въпрос и сто пъти се натъкна на една невъзможност.

Най-сетне дали крайно тежкото положение не пришпори неговата изобретателност? Случаят ли единствен му помогна да намери изхода? Трудно би било да се каже.

Но случи се така, че на другия ден, докато Марсел се разхождаше в парка, очите му се спряха на края на една леха върху някакъв храст, чийто вид го порази.

Беше едно жалко тревисто растение, с редуващи се овални, остри и Двойни листа, с червени едри цветове във форма на еднолистни камбанки, със закрепена по средата дръжчица.

Марсел, който беше изучавал ботаниката само като любител, си спомни, че този храст принадлежи по характерните си черти към рода на беладоната. Във всеки случай откъсна едно дребно листче и го сдъвка леко, продължавайки разходката си.

Не беше се излъгал. По натежаването на крайниците си, придружено с леко гадене, той скоро разбра, че има в ръцете си естествена лаборатория за беладона, тоест най-силния от наркотиците.

Като продължаваше да се скита, стигна до изкуственото езерце, което се простираше в южната част на парка. В един от краищата му се спущаше водопад, раболепно копие на водопада в Боа дьо Булон.

„Къде ли изтича водата от този водопад?“ — запита се Марсел.

Най-напред в коритото на една рекичка, която, след като опишеше дванайсетина извивки, изчезваше на границата на парка.

Навярно там се намира някой савак и по всичко изглежда, реката изтича, изпълвайки го, през един от подземните канали, които напояват равнината извън Щалщадт.

Марсел се досети, че там има изходна врата. Това не е, очевидно, голяма пътна врата, но все пак врата.

„Ами ако каналът е преграден с желязна решетка! — възрази му гласът на благоразумието.

— Който не рискува, не печели! Пилата не е измислена, за да я яде ръжда, а има прекрасни пили в лабораторията!“ — отвърна друг ироничен глас, който диктува смелите решения.

За две минути решението на Марсел беше взето. Дойде му наум една идея — това, което се нарича идея! — може би неосъществима, но която той щеше да се опита да осъществи, ако смъртта преди това не го изненада.

Тогава той се върна непринудено към храста с червените цветове, откъсна от него два-три листа, така че пазачите му да могат без друго да го видят.

После, щом си влезе в стаята, почна, все тъй явно, да суши тези листа на огъня, стри ги между дланите и ги смеси с тютюна си.

През следващите шест дни Марсел за своя безкрайна изненада се събуждаше жив всяка сутрин. Възможно ли беше Хер Шулце, когото

не виждаше вече и не срещаше никога през време на разходките си, да се е отказал от намерението си да се отърве от него? Несъмнено не, както не се беше отказал от намерението да разруши града на доктор Саразен.

Марсел се възползува от позволението да продължи да живее и всеки ден подновяваше тактиката си. Той гледаше, разбира се, да не пуши беладона и за тази цел имаше два пакета тютюн: единия за лично ползуване, другия — за всекидневната си манипулация. Целта му беше чисто и просто да събуди любопитството на Арминиус и Зигимер. Като закоравели пушачи, тези животни скоро щяха да забележат храста, от който той бере листата, щяха да поискат да му подражават и да опитат вкуса, който този примес дава на тютюна.

Сметката му излезе вярна и предвиденият резултат настъпи, така да се каже, от само себе си.

На шестия ден — беше в навечерието на съдбоносния 13 септември — Марсел, като погледна зад себе си с крайчеца на окото, без да издава намерението си, видя със задоволство как пазачите му се запасяват със зелени листа.

Един час по-късно той се увери, че ги сушеха на огъня, стриваха ги между грубите си мазолести длани, смесваха ги с тютюна си. Те като че си облизваха предварително устните!

Възнамеряваше ли Марсел само да приспи Арминиус и Зигимер? Не. Не стигаше само да се изплъзне от тяхната бдителност. Той трябваше и да намери възможност да мине по канала през водната маса, която се разливаше в него, дори ако този канал беше много километри дълъг. А Марсел бе измислил средството. Наистина вероятността да загине беше девет на десет, но той беше отдавна решил да пожертвува живота си, и без това вече обречен.

Вечерта настъпи, а заедно с нея и часът за вечеря, после часът на последната разходка. Тримата неразделни поеха към парка.

Без да се колебае, без да губи ни минута, Марсел се запъти решително към издигнатата в една горичка сграда, дето се помещаваше работилницата с моделите. Избра една отдалечена пейка, натъпка лулата си и запуши.

Тозчаз Арминиус и Зигимер се наместиха на съседната пейка и засмукаха дълбоко приготвените си лули.

Действието на наркотика се прояви скоро.

Не минаха и пет минути, двамата тромави тевтонци почнаха да се прозяват и да се протягат хубавичко като мечки в клетка. Мъгла забули очите им; ушите им бръмчаха, лицата им от ясночервени, станаха вишневочервени; ръцете им се отпуснаха неподвижни; главите им се отметнаха върху облегалото на пейката.

Лулите се търкулнаха на земята.

Най-сетне двете звучни хъркания се смесиха ритмично с чуруликането на птиците, които вечното лято задържаше в парка на Щалщадт.

Марсел чакаше само този миг. И ние разбираме с какво нетърпение, тъй като следната вечер, в единадесет часа и четиринадесет, Франсвил, обречен на гибел от хер Шулце, щеше да престане да съществува.

Марсел се втурна в работилницата с моделите. Тази просторна зала представляваше цял музей. Макети на хидравлични машини, локомотиви, парни машини, локомобили, помпи, турбини, пробивни машини, морски машини, корабни корпуси — там имаше няколко милиона шедьоври. Това бяха дървени модели на всичко, което беше произвел заводът на Шулце от основаването си, и трябва да се предполага, че образци от оръдия, торпили и снаряди не липсваха между тях.

Нощта беше тъмна и значи благоприятна за смелия план, който младият елзасец възнамеряваше да изпълни. Той искаше да подготви своя съкровен план за бягство и в същото време да унищожи музея с моделите на Щалщадт. Ах, да можеше да разруши заедно с подземието и оръдието, което се намираше в него, огромната и неразрушима Кула на Бика! Ала не биваше да мисли за това.

Първата грижа на Марсел беше да вземе от полицата с инструменти една стоманена ножовка, с която можеше да се реже желязо, и да я мушне в джоба си. После извади клечка кибрит от кутията, драсна я, без да се поколебае нито миг, и поднесе пламъка в един кът на залата, дето бяха натрупани чертежи и леки, направени от чам модели.

После излезе.

След миг избухна пожар, подхранван от всички тези лесно запалими материали, и от прозорците на залата изхвръкнаха буйни пламъци. Тутакси заби камбаната за тревога, електрически ток приведе

в движение електрическите звънци в разните възли на Щалщадт и пожарникарите с помпи се стекоха отвред.

В същия миг се появи хер Шулце, който с присъствието си искаше да насърчи всички.

За няколко минути парните котли бяха сложени под налягане и мощните помпи заработиха бързо-бързо. Те разляха потоп от вода върху стените и дори покривите на музея с модели. Но огънят, по-силен от водата, която, така да се рече, се изпаряваше при допира си с него, вместо да го угаси, нападна в скоро време всички части на сградата едновременно. За пет минути той се разгоря така силно, че трябваше да се откажат от всяка надежда да го овладеят. Зрелището на пожара беше величествено и страшно.

Сгушен в един ъгъл, Марсел не губеше от поглед хер Шулце, който тласкаше хората си като при щурма на някои град. Огънят вършеше работата си и без него. Музеят с моделите беше уединен в парка и сега беше сигурно, че ще изгори напълно.

В този миг хер Шулце, виждайки, че не може да се запази нищо от сградата, извика с гръмък глас:

— Давам десет хиляди долара на този, който спаси модел №3175 под централната витрина!

Този модел беше тъкмо образецът на прочутото усъвършенствувано от Шулце оръдие, по-ценно за него от кой и да е друг предмет в музея.

Но за да се спаси този модел, човек трябваше да се хвърли под огнения дъжд, през изпълнения с черен пушек въздух, който не можеше да се диша. Вероятността да остане там беше девет на десет! Затова въпреки примамката на десетте хиляди долара, никой не се отзова на повика на хер Шулце.

Един човек излезе пред хер Шулце тогава.

Беше Марсел.

— Аз ще отида! — рече той.

— Вие! — извика хер Шулце.

— Аз!

— Това, знаете, че няма да ви спаси от смъртната присъда, произнесена над вас!

— Нямам желание да се изплъзна от нея, а да изтръгна от разрушение този ценен модел!

— Върви тогава — отговори хер Шулце — и аз ти се заклевам, че ако успееш, десетте хиляди долара ще бъдат предадени непременно на твоите наследници.

— Разчитам на това — отговори Марсел.

Бяха донесли много от апаратите Галибер, винаги готови в случай на пожар, които позволяваха да се проникне в места, където не може да се диша. Марсел ги беше вече изпробвал, когато се опита да изтръгне от смъртта малкия Карл, детето на госпожа Бауер.

Сложиха веднага на гърба му един от тези апарати, напълнен с въздух, под налягане от няколко атмосфери. Стиснал с щипката носа си, захапал отвора на маркуча, той се хвърли в пушека.

„Най-сетне! — рече си той. — Имам в резервоара въздух за четвърт час!… С божия помощ дано ми стигне!“

Както читателят Предполага, Марсел не мислеше ни най-малко да спасява образеца на оръдието Шулце. Той премина с опасност за живота си само изпълнената с пушек зала под порой от нажежени главни и овъглени греди, които по едно чудо не го засегнаха, и в мига, когато покривът рухна сред фойерверк от искри, развени от вятъра чак до облаците, се измъкна през противоположната врата, която водеше в парка.

Да изтича към рекичката, да се спусне по брега до непознатия савак, който щеше да го изведе вън от Щалщадт, да се гмурне в него без колебание — това беше за Марсел работа за няколко секунди.

Бързото течение го тласна тогава в една водна маса, седем-осем стъпки дълбока. Не беше нужно да се ориентира, защото течението го водеше като нишката на Ариадна. Той забеляза почти веднага, че е навлязъл в тесен канал, приличащ на черво, който прелялата река изпълваше цял.

„Колко ли е дълга тази тръба — запита се Марсел. — Цялата работа е там! Ако не я измина за четвърт час, въздухът ще се свърши и аз съм загубен!“

Марсел беше запазил цялото си хладнокръвие. От десет минути течението го влечеше така, когато той се сблъска с едно препятствие. Желязна решетка, закрепена на панти, затваряше канала. „Трябваше да очаквам това!“ — рече си просто Марсел. И без да губи нито секунда, извади от джоба си ножовката и започна да реже езичето досам гнездото на бравата.

След пет минути работа той все още не беше отсякъл езичето. Решетката оставаше все тъй затворена. Марсел вече дишаше с голяма мъка. Оределият в резервоара въздух идваше в недостатъчно количество. Ушите му бръмчеха, очите му кръвясаха, кръв нахлу в главата му, той се задушаваше и можеше да се сгромоляса всяка минута. Ала той упорствуваше, задържаше дишането си, за да изразходва колкото може по-малко кислород, който дробовете му не бяха способни да извлекат от тази среда!… Но езичето се държеше още, макар и дълбоко подрязано!

В този миг ножовката се изплъзна от ръцете му.

„Не може бог да иска да ме погуби!“ — помисли той. И разтърси с две ръце решетката с онази сила, която върховният инстинкт за самосъхранение дава.

Решетката се отвори. Езичето беше се счупило и течението отнесе злочестия Марсел, който почти задушен, вдишваше с мъка последните молекули въздух от резервоара!

На другия ден, когато хората на хер Шулце проникнаха в унищожената изцяло от пожара сграда, те не намериха нито между останките, нито в топлите купища пепел някаква следа от човешко същество. Беше несъмнено, че смелият работник е станал жертва на своята самоотверженост. Това не учуди хората, които го познаваха от работилниците на завода.

Скъпоценният модел не можа следователно да бъде спасен, но човекът, който знаеше тайните на Краля на стоманата, беше мъртъв.

„Бог ми е свидетел, че исках да го избавя от страдания, — рече си благодушно хер Шулце. — Във всеки случай спестих десетте хиляди долара!“

И това беше цялата надгробна реч над младия елзасец!

ДЕСЕТА ГЛАВА
ЕДНА СТАТИЯ НА НЕМСКОТО СПИСАНИЕ „УНЗЕРЕ ЦЕНТУРИ“

Месец преди разказаните събития едно списание с розова корица, озаглавено „Унзере центури“ (нашият век), обнародва следната статия за Франсвил, която впечатлителните хора от Германската империя поглъщаха жадно, може би защото разглеждаше този град изключително от материално гледище.

Ние занимахме вече нашите читатели с необикновеното явление, станало на западния бряг на Съединените щати. Великата американска република благодарение на големия размер имигранти всред населението си открай време е приучила света на редица изненади. Но последната и най-удивителна изненада е наистина градът, наречен Франсвил. За него не съществуваше дори идея преди пет години, а ето днес той процъфтява и е достигнал изведнъж най-висока степен на благоденствие.

Този чудесен град израсна като по магия върху благоуханния бряг на Тихия океан. Ние няма да издирваме дали, както разправят, първоначалният план и първата идея за това мероприятие принадлежат на един французин, доктор Саразен. Това е възможно, като се има предвид, че този лекар може да се похвали с далечното си родство с нашия бележит Крал на стоманата. Дори, казано пътем, добавят, че получаването на едно значително наследство, което се е падало по право на хер Шулце, не е без връзка с основаването на Франсвил. Навсякъде, където нещо добро се върши в света, можем да бъдем сигурни, че ще намерим

германски корен; тази истина установяваме с гордост и в тоя случай. Но както и да е, ние дължим на читателите си точни и достоверни подробности върху това самоволно изникване на образцов град.

Нека читателите не търсят името му на картата. Дори големият атлас от триста седемдесет и осем тома in folio на нашия виден учен Тухтигман, дето са означени със строга точност всички храсти и групички дървета на стария и новия свят, дори този благороден паметник на географската наука и изкуството на изследователя не съдържа ни най-малка следа от Франсвил. На мястото, дето се издига сега новият град, се простираше до преди пет години пустинна степ. Това е тъкмо точката, която се намира на картата на 43°11′3″. северна ширина и 124°41′17″ дължина на запад по Гринуич. Той е разположен, както се вижда, на брега на Тихия океан, в подножието на втората верига на Столовите планини, получила наименование Планина на водопадите, на двадесет левги северно от Белия нос, щата Орегон, Северна Америка.

Потърсено е било и грижливо избрано най-изгодното местоположение сред голям брой други благоприятни местности. Между основанията, определили избора му, особено се изтъкват умереният му климат в Северното полукълбо, което е било винаги начело на човешката цивилизация; положението му сред Федеративната република и в един още нов щат, което му гарантира временно независимост и права, сходни с правата, които притежава в Европа княжество Монако, при условие да влезе след някоя и друга година във Федерацията; разположението му на Океана, който става от ден на ден главният път на земното кълбо; неравният терен, плодородната и във висша степен здравословна почва; близостта му до планинската верига, която спира едновременно северните, южните и източните ветрове, оставяйки на тихоокеанския бриз да опреснява въздуха на града; наличността на рекичка, чиято прясна, сладка, пивка вода, окислявана от постоянни прагове и от бързото си

течение, достига съвсем чиста до морето; накрая естественото пристанище, което много лесно може да се уголеми с вълноломи и е образувано от дълъг, извит като кука нос.

Посочват се само някои второстепенни предимства: намиращите се наблизо мраморни и каменни кариери, залежи от каолин и дори следи от самородно злато. Всъщност тази подробност насмалко не е станала причина да бъде изоставена тази територия; основателите на града са се страхували, че треската за злато ще попречи на техните планове. Но за щастие късовете намерено злато са били малки и редки.

Изборът на землище, макар и направен след сериозни и задълбочени проучвания, бил извършен бързо, без да става нужда от специална експедиция. Науката за земното кълбо е сега доста напреднала, за да се добият, без човек да излезе от кабинета си, точни и подробни сведения и за най-отдалечени области.

След като този въпрос бил разрешен, двама комисари от организационния комитет се качили в Ливърпул на първия заминаващ параход, пристигнали за единадесет дни в Ню Йорк, а след седем дни в Сан Франциско, дето наели един кораб, който за десет часа ги свалил на означеното място.

Да се разберат със законодателната власт в Орегон, да получат концесия върху земята от морския бряг до Каскейд Маунтс, на ширина четири левги, да обезщетят с няколко хиляди долара половин дузината плантатори с действителни или мними права върху тези земи — всичко това не отнело повече от месец.

През януари 1872 година землището било вече установено, измерено, жалонирано, изследвано и една армия от двайсет хиляди китайски кули под ръководството на петстотин европейски надзиратели и инженери се заловила за работа. Разлепени из целия Калифорнийски щат афиши, един вагон, прикачен към бързия влак, който тръгва всяка сутрин от Сан Франциско, за да премине

американския континент, и всекидневна реклама в двайсет и трите вестника на този град били достатъчни да осигурят набирането на работници. Дори не станало нужда от разгласа на едро, с гигантски букви, издълбани по чукарите на Столовите планини, която една компания дошла да предложи на намалени цени. Трябва да кажем също, че напливът от китайски кули предизвиквал в този момент тежък смут в работническите заплати. Много щати, за да запазят средствата за съществуване на своите собствени жители и да избягнат кървави сблъсквания, трябвало да прибягнат до масовото пропъждане на тези нещастници. Основаването на Франсвил дошло тъкмо навреме, за да попречи да загинат. Тяхната надница била фиксирана на един долар дневно, платим след свършване на работата, и на продоволствие в натура, разпределяно от общинското управление. Така били избягнати безредието и безсрамните сделки, които безчестят твърде често тези големи преселвания. Резултатът от работите се влагал всяка седмица в присъствието на пратеници в Голямата банка на Сан Франциско и всеки кули трябвало да се задължи, ако го изтегли, да не се връща вече. Необходима предпазна мярка, за да се освободят от жълтото население, което щяло непременно да промени по доста досаден начин типа и духа на новия град. И тъй като основателите си запазили правото да дават или да отказват позволение за местожителство, приложението на мярката било относително лесно.

Първото голямо мероприятие било създаването на един железопътен възел, който свързвал землището на новия град с пътя на Пасифик Рейлроуд и свършвал в град Сакраменто. Погрижили се да избягнат всички промени на почвата и дълбоките ровове, които биха упражнили лошо влияние върху здравословните условия. Тези работи и работите около изграждането на пристанището били силно ускорени. От месец април първият директен влак от Ню Йорк откарал на гара Франсвил членовете на комитета, дотогава останали в Европа.

През този промеждутък от време общите планове на града, подробностите около жилищата и обществените паметници били установени.

Не липсвали материали: още от първите известия за плана американската промишленост побързала да наводни пероните и кейовете на Франсвил с всички възможни елементи за строеж. Основателите имали затруднения само в избора. Те решили, че дяланият камък ще бъде запазен за националните сгради и за общата украса, а къщите ще бъдат изградени от тухли. Не, разбира се, от тези тухли, излени в калъпи с повече или по-малко изпечена глина, но от леки, съвсем равномерни по форма, тежест и плътност тухли, с редица пробити надлъж и цилиндрични паралелни дупки. Тези дупки, наредени една до друга, трябва да образуват в дебелината на всички стени открити в двата им края тръби и да позволяват по този начин на въздуха да циркулира свободно във външната обвивка на къщите, както и във вътрешните преградки[1]. Такова разположение има и това ценно предимство, че приглушава звуковете и прави всеки апартамент напълно независим.

Комитетът не смятал прочее да наложи на строителите един тип къщи. Той е бил по-скоро противник на това уморително и блудкаво еднообразие и се е задоволил да определи известен брой твърди правила, на които архитектите се задължавали да се подчиняват:

1. Всяка къща ще бъде изолирана в един землен парцел, насаден с дървета, с трева и цветя. Тя ще принадлежи само на едно семейство.

2. Никоя къща няма да има повече от два етажа; въздухът и светлината не бива да бъдат присвоени от едни в ущърб на други.

3. Фасадите на всички къщи ще бъдат десет метра навътре от улицата, от която ще бъдат отделени с високи колкото човешки бой огради. Промеждутъкът между оградата и фасадата ще се заема от цветни лехи.

4. Стените да бъдат от кухи, надупчени тухли, съобразно с модела. На архитектите е оставена пълна

свобода в украсата.

5. Покривите ще бъдат терасовидни, леко наклонени на четирите страни, покрити с асфалт, оградени с доста високи балкони за предотвратяване на всякакви произшествия и грижливо канализирани, за да изтича веднага дъждовната вода.

6. Всички къщи ще се строят върху един основен свод, открит от всички страни, който ще образува под жилището подземие за проветряване и в същото време хангар. Водостоците и олуците ще бъдат на открито, свързани с централния стълб на свода по такъв начин, че лесно да се проверява тяхното състояние и при пожар да се има на разположение веднага необходимата вода. Площадката на този хангар, пет-шест сантиметра над нивото на улицата, ще бъде покрита с чист пясък. Тя ще се съобщава чрез една врата и една специална стълба пряко с кухните или кухненските помещения и всички домашни работи ще могат да се извършват там, без да се дразни окото и обонянието.

7. Кухните и кухненските помещения ще бъдат, обратно на досегашната практика, поставени в горния етаж и свързани с терасата, която ще стане по този начин техен широк придатък на чист въздух. Един подемник, движен с механична сила, който, както изкуствената светлина и водата, ще бъде доставян с намалени цени на разположението на жителите, ще позволи да се превозват лесно всякакви товари на този етаж.

8. Планът на жилищата е предоставен на индивидуалната прищявка. Но два опасни причинители за болест, истински гнезда на зарази и лаборатории на отрови, са безмилостно забранени: килимите и тапетите. Паркетите, изработени художествено от късове скъпо дърво, подредени като мозайка от сръчни дърводелци, биха се изгубили, ако се скрият под съмнителни с чистотата си вълнени тъкани. Що се отнася до стените, облечени с полирани тухли, те представят на очите блясъка и разнообразието на вътрешните жилища в Помпей, с разкош

от бои и трайност, които тапетът, отрупан с хиляди тънки отрови, никога не е могъл да достигне. Те се измиват, както се измиват прозорците и стъклата, както се изтриват паркетите и потоните. Нито един болестен зародиш не може да се завре в тях.

9. Всяка спалня е отделена от тоалетната. Препоръчва се най-горещо да се направи от тази стая, където човек прекарва една трета от живота си, най-просторното, най-проветреното и едновременно най-простото помещение. Тя трябва да служи само за спане: четири стола, железен креват, снабден с пружина и вълнен матрак, който се изтупва често, са единствените необходими мебели. Пухениците, памучните завивки и други неща, могъщи съюзници на епидемичните болести, ще бъдат, естествено, изключени. Добрите, леки и топли, вълнени покривки, които лесно се изпират, са предостатъчни да ги заместят. Без да се забраняват формално завесите и драпериите, трябва да се посъветват хората да ги избират поне измежду платовете, които се поддават на чести пранета.

10. Всяка стая има камина, която се пали, според вкуса с дърва или въглища, но на всяка камина има външен отдушник. Димът, вместо да се изхвърля през покрива, минава през подземните канали, които го отвеждат в специални пещи, изградени за сметка на града зад къщите, с оглед една пещ да се пада на двеста жители. Там димът се очиства от частиците въглища, които носи, и, обезцветен, се праща на височина тридесет и пет метра в атмосферата.

Такива са десетте неотменни правила за построяването на всяко частно жилище…

Общите разпореждания не са по-малко грижливо изучени.

Най-напред планът на града е съществено прост и правилен, така че да може да се развива различно. Улиците, които се кръстосват под прав ъгъл, са прокарани на

еднакви разстояния, с еднаква широчина, засадени с дървета и означени с номера.

На всеки половин километър улицата, станала с една трета по-широка, добива название булевард и има на една от страните си открит изкоп за трамваите и метрото. На всеки кръстопът се намира по една обществена градина, украсена временно с хубави копия от най-хубавите скулптури, докато художниците на Франсвил създадат оригинални творби, достойни да ги заменят.

Всички промишлени и търговски предприятия са свободни. За да получи човек право на местожителство във Франсвил, необходимо е да представи добри препоръки, да е способен да упражнява полезно или свободно занятие в промишлеността, науките и изкуствата, да се задължи да спазва законите на града. Безделниците няма да се търпят.

Обществените сгради са вече многобройни. Най-главните са катедралата, известен брой параклиси, музеите, библиотеките, училищата и гимназиите, обзаведени с лукс и разбиране на хигиенните изисквания, наистина достойни за един голям град.

Не е нужно да се казва, че децата са задължени още от четиригодишна възраст да правят интелектуални и физически упражнения, които единствени могат да развият умствените и мускулните им сили. Те се приучват на толкова строга чистота, че смятат за истинско безчестие всяко петно по обикновените си дрехи.

Въпросът за личната и колективната чистота е впрочем главната грижа на основателите на Франсвил. Да чистят, да чистят непрекъснато, да разрушават и унищожават веднага, щом се появят заразите, които се излъчват постоянно от едно човешко селище — такава е най-важната работа на централното управление. За тази цел продуктите на каналите се отправят на едно място извън града, подлагат се на действия, които позволяват да се сгъстят и пренасят всеки ден в полето.

Вода тече изобилно навсякъде. Уличните настилки от насмолени дървени плочки и каменните тротоари блестят

така, както плочите на един холандски двор. Пазарите за храна са предмет на непрекъснат надзор и строги наказания се налагат на търговците, които злоупотребяват с общественото здраве. Търговец, който продава развалено яйце, гангренясало месо, литър подправено мляко, се смята за отровител, какъвто той е и в действителност. Този здравен надзор, така необходим и труден, е поверен на опитни хора, на истински специалисти, обучени за тази цел в специални училища.

Тяхната власт се простира дори и над пералните, които, изградени на широка нога, са снабдени с парни машини, с изкуствени сушилни и главно с обеззаразяващи камери. Ничие бельо не се връща на собственика му, без да е било наистина основно изчистено, и се вземат специални мерки, никога да не се смесват пратките на две различни семейства. Това просто предпазно средство е с неоценимо значение.

Болниците не са много, защото системата на лекарската помощ по домовете е обща и те са предназначени за чужденци, останали без жилище, и за някои извънредни случаи. Едва ли е нужно да прибавим, че мисълта да се направи болницата по-голяма от другите сгради и да се струпат в едно и също заразно огнище седемстотин болни не е минавала през ума на никой от основателите на този образцов град. Вместо да търсят по едно странно заблуждение да събират систематично много пациенти, тук мислят, напротив, как да ги изолират. Това е толкова в личния интерес, колкото и в интереса на обществото. Във всяка къща дори се препоръчва, доколкото е възможно, болният да се държи в отделно помещение. Болниците са само изключителни и ограничени постройки за временно улесняване на някои бързи случаи.

Двайсет-трийсет болни най-много да се намерят — всеки в отделна стая — събрани в тези леки бараки, направени от чам, които изгарят редовно всяка година, за да ги подновят. Тези лазарети, изработвани от готови части

по специален модел, имат впрочем това предимство, че могат да се пренасят по желание на едно или друго място от града според нуждите и да бъдат умножавани, колкото е необходимо.

Едно остроумно нововъведение, свързано с тази служба, е екипът от изпитани болногледачки, обучени специално за тази професия и държани от централното управление на разположение на обществото. Тези жени, избрани умело, са най-ценните и най-предани помощници на лекарите. Те насаждат в семействата практични познания, които са тъй необходими и липсват тъй често в момент на опасност, и имат за своя задача да не дават на болестта да се разпространява, а в същото време лекуват болния.

Ние няма да свършим, ако поискаме да изброим всички хигиенни усъвършенствувания, които основателите на града са въвели. Всеки гражданин получава при пристигането си малка брошура, дето най-важните принципи на един уреден според науката живот са изложени на прост и ясен език.

Той вижда там, че съвършеното равновесие на всички функции е една от необходимостите на здравето; че трудът и почивката са еднакво потребни на органите му; че умората е необходима на мозъка му, както и на мускулите му; че девет десети от болестите се дължат на зараза, предадена чрез въздуха и храната. Той не би могъл следователно да огради жилището и личността си с много санитарни „карантини“. Да избягва употребата на възбуждащи отрови, да спазва упражненията за тялото, да изпълнява съзнателно всеки ден служебните задачи, да пие чиста пивка вода, да се храни със здрави и просто приготвени меса и зеленчуци, да спи редовно седем-осем часа нощем — такава е азбуката на здравеопазването.

Тръгнали от първите принципи, положени от основателите, ние неусетно стигнахме до въпроса за този единствен град като град съвършен. И наистина, щом първите къщи били построени вече, другите излезли от

земята като по магия. Човек трябва да посети Фар Уест, за да си даде сметка за този разцвет на един град. Още пусто през месец януари 1872 година, избраното землище брои вече шест хиляди къщи в 1873. Той ще притежава девет хиляди къщи и всичките си обществени сгради напълно в 1884.

Трябва да се каже, че спекулацията е имала дял в този нечуван успех. Построени в голям мащаб на безкрайните и евтини първоначално терени, къщите са били давани на твърде скромни цени и наемани при скромни условия. Отсъствието на какъвто и да е данък, политическата независимост на тази изолирана малка територия, очарованието от новото, благият климат са допринесли за привличането на емигранти. В сегашния момент Франсвил брои близо сто хиляди жители.

Това, което е по-важно и може да ни интересува, е, че здравословният опит е изключителен. Докато годишната смъртност в най-облагодетелствуваните градове на стара Европа и на Новия свят не е слизала никога чувствително под три на сто, във Франсвил процентът през тези пет години е едно и половина. При това тази цифра е увеличена от малката епидемия от маларична треска, която засегна първата група. Процентът от последната година, взет отделно, е само едно и четвърт. Едно още по-важно обстоятелство: с няколко изключения всички актуално зарегистрирани смъртни случаи се дължат на специални заболявания, а по-голямата част са наследствени. Случайните заболявания са били безкрайно по-редки, по-ограничени и по-безопасни, отколкото в кое да е друго място. Колкото до епидемиите, такива не е имало.

Развитието на този опит ще е интересно да се наблюдава. Любопитно ще е да се установи дали влиянието на един толкова научен режим върху продължителността на живота на едно поколение, с още по-голямо основание на няколко поколения, не би могло да намали наследствените болестни предразположения.

„Няма да бъде сигурно дръзко да се надяваме на това — писа един от основателите на това странно населено място — и в този случай колко голям ще бъде резултатът! Хората, доживели до деветдесет или сто години, ще умират вече само от старост, както повечето животни, както растенията!“

Такъв блян има с какво да ни съблазни!

„И все пак, ако ни е позволено да изразим нашето искрено мнение, ние слабо вярваме в окончателния успех на опита. Откриваме в него един основен и наистина съдбоносен порок, който се състои в това, че той се намира в ръцете на комитет, където латинският елемент преобладава и от който германският елемент е систематично изключван. Това е един досаден признак. Откак свят светува, нищо трайно не е било направено освен от Германия и няма да бъде направено окончателно без нея. Основателите на Франсвил са могли да разчистят терена, да изяснят някои специални въпроси. Но не на тази точка от Америка, а на брегoвете на Сирия ние ще видим да се издига един ден истинският образцов град.“

---

[1] Тези предписания, както и общата идея за благоустроение, са заимствувани от доктор Бенджамин Уорд Ричардсън, учен, член на Кралското общество в Лондон. Б.а. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА
ОБЕД У ДОКТОР САРАЗЕН

На 13 септември — няколко часа само преди определения от хер Шулце момент за разрушаването на Франсвил — ни управителят, ни някой от жителите подозираше страшната опасност, която ги заплашваше.

Беше седем часът вечерта.

Потънал в гъсти горички от олеандри и тамарини, градът се простираше прелестен в подножието на Столовите планини и излагаше мраморните си кейове на късните тихоокеански вълни, които ги милваха безшумно. Улиците, грижливо полени, освежени от морския ветрец, радваха очите със своята засмяна и оживена гледка. Дърветата, които хвърляха сенките си по тях, шумоляха тихо. Ливадите зеленееха. Цветята в лехите, разтворили венчета, издъхваха едновременно уханията си. Същите се усмихваха, спокойни и спретнати в своята белота. Въздухът беше марен, небето, синьо като морето, блещукаше в дъното на дългите булеварди.

Един пристигащ в града пътник би останал смаян от здравия изглед на жителите и оживлението по улиците. Тъкмо затваряха академиите по живопис, музика и скулптура и библиотеката, съсредоточени в един и същ квартал, дето бяха уредени на малобройни секции прекрасни публични курсове — нещо, което позволяваше на всеки ученик да усвои напълно урока. Тълпата, излязла от тези заведения, задръсти за няколко минути улиците; но никакъв нетърпелив ропот, никакъв вик не се чу. Всичко показваше спокойствие и задоволство.

Не в центъра на града, а на брега на Тихия океан беше изградило жилището си семейство Саразен. Там — защото тази къща бе една от първите — докторът бе дошъл да се настани окончателно с жена си и дъщеря си Жана.

Октав, станал неочаквано милионер, пожела да остане в Париж, но той нямаше при себе си вече Марсел за наставник.

Двамата приятели не бяха се виждали от времето, когато живееха заедно на улица Роа дьо Сисил. Откак докторът се пресели с жена си и дъщеря си на брега на Орегон, Октав остана господар на себе си. Животът го увлече далеч от училището, дето баща му искаше той да продължи обучението си, и Октав пропадна на последния изпит, на който приятелят му беше излязъл пръв.

Дотогава Марсел бе компас за клетия Октав, неспособен да се справя сам. Когато младият елзасец си замина, приятелят му от детските години малко по малко почна, дето има една дума, да води в Париж живот на широка нога. Тази дума в нашия случай е още по-вярна, защото голяма част от живота му преминаваше върху високата капра на един огромен коуч[1] с четири коня, който сновеше непрекъснато между авеню Марини, дето Октав бе наел апартамент, и разните хиподруми в предградията. Октав Саразен, който до преди три месеца едва можеше да се държи на седлото върху конете от манежа, наемани на час, беше станал неочаквано дълбоко сведущ в тайните на ездаческото изкуство. Ерудицията си той бе получил от един английски грум[2], когото беше взел на служба при себе си и който го превъзхождаше изцяло с широтата на специалните си познания.

Времето му сутрин беше погълнато от шивачите, сарачите и обущарите. Вечерите си прекарваше в малките театри и в салоните на един съвсем нов клуб, който току-що беше открит на ъгъла на улица Тронше. Октав го беше избрал, защото хората в него отдаваха на парите му почит, каквато заслугите му сами не намираха другаде. Това общество му се струваше идеал за добри обноски. Странно нещо — списъкът с разкошна рамка, сложен в чакалнята, се състоеше само от чуждестранни имена. Титлите изобилствуваха и човек можеше да си помисли, поне като ги чете, че се намира във вестибюла на някоя хералдична колегия. Но ако проникнеше по-нататък, човек би помислил, че се е озовал в някоя жива етнологична изложба. Всички големи носове и всички жлъчни цветове на лицето от двата свята сякаш си бяха дали среща там. Тези космополити бяха впрочем великолепно облечени, макар един подчертан вкус към белезникавите платове да издаваше вечния стремеж на жълтите и черни раси към цвета на „бледите лица“.

Сред тези двуръки Октав Саразен изглеждаше като млад бог. Повтаряха думите му, носеха същите връзки като него, възприемаха

съжденията му като догма. А той, опиянен от този тамян, не забелязваше, че губи редовно всичките си пари на бакара и в надбягванията. Може би някои членове на клуба мислеха, че поради източния си произход имат права върху наследството на Бегюм. Във всеки случай те умееха да го прибират в джобовете си бавно, но непрекъснато.

В това ново съществование връзките между Октав и Марсел Брукман скоро се разслабиха. От време на време само двамата другари разменяха по някое писмо. Какво общо можеше да има между суровия работник, зает единствено да издигне ума си на една по-висока степен на култура и сила, и красивия момък, възгордян от голямото си богатство, чийто ум беше изпълнен с истории от клуба и конюшнята?

Читателят знае как Марсел напусна Париж, отначало за да следи машинациите на хер Шулце, който беше току-що основал Щалщадт, съперник на Франсвил, върху същия независим терен на Съединените щати, после, за да постъпи на служба при Краля на стоманата.

Две години Октав води този безполезен и разсипнически живот. Накрая отегчението от тези празни занимания го обхвана и един хубав ден, след като беше изял няколко милиона, замина при баща си. Това го спаси от заплашващото го разорение, повече нравствено, отколкото физическо. Сега той живееше вече във Франсвил в дома на доктора.

Сестра му Жана, ако се съди поне по външността й, беше тогава очарователна деветнадесетгодишна девойка, която през тези четири години на престой в новото си отечество беше прибавила към всичките си френски прелести и всички американски качества. Майка й понякога казваше, че преди да почне да общува с нея постоянно, не е подозирала очарованието на това пълно задушевно общуване.

Що се отнася до госпожа Саразен, и тя след връщането на блудния син, на първородното си чедо, най-голямото дете на надеждите си, беше също напълно щастлива, защото помагаше на добрите дела, които мъжът й можеше да прави и правеше благодарение на огромното си богатство.

Тази вечер доктор Саразен беше поканил на трапезата си двама от най-близките си приятели — полковник Хендън, ветеран от Междуособната война, който беше оставил едната си ръка в Питсбург и едното си ухо в Севън Оукс, но играеше не по-зле от всеки друг на

шахмат, а освен него и господин Ленц, главен директор на образованието в новия град.

Разговорът се въртеше около плановете за управление, на града, около постигнатите вече резултати във всевъзможните обществени учреждения, институти, болници, взаимоспомагателни каси.

По програмата на доктора господин Ленц беше основал много първоначални училища, в които грижите на учителя бяха насочени да развиват ума на детето, като го подложат на умствена гимнастика съобразно с естествения развой на способностите му. Научаваха го да обикне науката, преди да се тъпче с нея, като избягва онова знание, което по думите на Монтен „плава по повърхността на мозъка“, не прониква в разбирането, не прави детето ни по-мъдро, ни по-добро. По-късно добре подготвеният ум ще може сам да избере пътя си и да го следва плодотворно.

Грижите за хигиената бяха на първо място, в това толкова добре организирано възпитание. Защото човекът, който е тяло и дух, трябва да си осигури еднакво тези свои двама слуги; ако единият липсва, той ще страда, а духът сам скоро би изнемогнал.

По това време Франсвил беше достигнал най-високо стъпало на благоденствие не само материално, но и духовно. Там в конгресите се събираха най-именитите учени от двата свята. Привлечени от славата на този град, в него се стичаха художници, живописци, скулптори. Под ръководството на тези учители се учеха младите франсвилци и обещаваха един ден да прославят този кът от американската земя. Имаме прочее всички основания да мислим, че тази нова Атина, френска по произход, ще стане скоро първият от градовете.

Трябва да кажем също, че военното обучение на учениците се извършваше в гимназиите успоредно с гражданското им възпитание. Излезли от тях, младите хора боравеха с оръжието и наедно с това познаваха първите начала по стратегия и тактика.

Затова полковник Хендън, когато заговориха по този въпрос, заяви, че е очарован от всичките си новобранци.

— Те са — рече той — свикнали вече с усилените походи, с умората, с телесните упражнения. Нашата войска се състои от всички граждани и в деня, когато това потрябва, те ще се окажат закалени и дисциплинирани войници.

Франсвил поддържаше най-добри отношения с всички съседни държави, защото беше използувал всеки случай да им направи услуги; но неблагодарността е толкова голяма там, дето се засяга интересът, че докторът и приятелите му помнеха добре максимата: „Помогни си, за да ти помогне бог!“, и разчитаха само на себе си.

Вечерята беше към края си: десертът беше вече изяден и според господствуващия англосаксонски обичай, дамите напуснаха трапезата.

Доктор Саразен, Октав, полковник Хендън и господин Ленц продължаваха започнатия разговор и зачекнаха висшите въпроси на политическата икономия, когато един прислужник влезе и предаде на доктора вестника му.

Това беше „Ню Йорк Херълд“. Този достопочтен вестник се беше показвал винаги крайно благосклонен към основаването, а после развитието на Франсвил и първенците на града бяха свикнали да търсят в колоните му възможните промени на общественото мнение в Съединените щати спрямо тях. Това селище от щастливи, свободни и независими граждани на тази малка неутрална територия беше предизвикало завист у мнозина и ако франсвилците имаха в Америка съмишленици, които да ги защищават, намираха се и врагове да ги нападат. Във всеки случай „Ню Йорк Херълд“ беше в тяхна защита и не преставаше да проявява към тях признаци на възхищение и уважение.

Като продължаваше разговора, доктор Саразен скъса лентата, с която беше превързан вестникът, и хвърли неволно поглед върху уводната статия.

Какво беше изумлението му от следните няколко реда, които прочете, отпърво тихо, после гласно, за най-голяма изненада и дълбоко възмущение на приятелите си:

„Ню Йорк, 8 септември. Едно грубо посегателство срещу правата на хората се готви да се изпълни скоро. Научаваме от сигурен източник, че страхотни въоръжения се извършват в Щалщадт с цел да се нападне и разруши Франсвил, френски по произход град. Не знаем дали Съединените щати ще могат и ще трябва да се намесят в тази борба, която ще избухне отново между латинската и саксонската раса, но ние заклеймяваме пред честните хора тази омразна употреба на сила. Нека Франсвил не губи нито час в приготовленията си за отбрана… и т.н.“

[1] Екипаж. Б.пр. ↑
[2] Коняр. Б.пр. ↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА
СЪВЕТЪТ

Ненавистта на Краля на стоманата към делото на доктор Саразен не беше тайна. Знаеше се, че той е дошъл да издигне град срещу град. От това съвсем не следваше, че трябва да се нахвърли върху един мирен град и да го разруши с насилие. Но статията на „Ню Йорк Херълд“ беше категорична. Дописниците на този могъщ вестник бяха проникнали в кроежите на хер Шулце и твърдяха, че няма нито час за губене.

Достойният доктор отначало се объркa. Като всички честни души, той, додето можеше, се отказваше да повярва в злото. Струваше му се невъзможно човек в извратеността си да стигне дотам, че да иска да разруши без причина само от самохвалство един град, който беше в известен смисъл общо достояние на човечеството.

— Помислете си само, нашата средна смъртност няма да бъде тази година и 1,25%! — извика той простодушно. — У нас няма ни едно десетгодишно момче, което да не знае да чете; няма ни едно извършено убийство, ни една кражба от основаването на Франсвил! И ето, варвари се канят да унищожат в началото му един толкова щастлив опит! Не мога да допусна, че един химик, един учен, бил той сто пъти германец, ще е способен на това!

Необходимо беше обаче да се отстъпи пред свидетелството на един вестник, всецяло предан на делото на доктора, и да се помисли незабавно. След като този пръв миг на покруса мина, доктор Саразен се овладя и се обърна към приятелите си:

— Господа — рече им той, — вие сте членове на Гражданския съвет и ваш, както и мой дълг е да вземем всички необходими мерки за спасяването на града. Какво трябва да направим най-напред?

— Има ли възможност за спогодба? — попита господин Ленц. — Можем ли с чест да избегнем войната?

— Това е невъзможно — отвърна Октав. — Очевидно е, че хер Шулце я иска на всяка цена. Омразата му е толкова голяма, че няма да

иска да се споразумява!

— Добре! — извика докторът. — Ще направим всичко, за да можем да му отговорим. Мислите ли, полковник, че има средство да устоим на топовете на Щалщадт?

— Срещу всяка човешка сила може с успех да се бори друга човешка сила — отговори полковник Хендън, — но нека не мислим да се защищаваме със същите средства и същите оръжия, с които хер Шулце ще си послужи, за да ни нападне. Изработването на бойни оръдия, годни да съперничат с неговите, би изисквало твърде дълго време и аз не знам дали ще успеем да ги произведем, защото ни липсват подходящи работилници. Ние имаме за това само един изглед за спасение: да попречим на врага да стигне до нас и да осуетим обкръжаването ни.

— Веднага ще свикам Съвета — рече доктор Саразен. И докторът влезе пръв в своя работен кабинет.

Кабинетът му беше обикновена мобилирана стая. По трите й стени се редяха лавици с книги, а на четвъртата, под няколко картини и художествени предмети, се намираха редица номерирани говорни тръби, приличащи на рогчета за слушане.

— Благодарение на телефона — рече той — ние можем да имаме Съвет във Франсвил, като всеки от нас остане у дома си.

Докторът натисна един сигнален звънец, който предаде начаса призива му в жилищата на всички членове на Съвета. За по-малко от три минути думата „тук!“, предадена последователно от всяка съобщителна линия, възвести, че Съветът почва заседанието си

Докторът застана тогава пред говорната тръба на своя апарат, размаха един звънец и рече:

— Заседанието е открито… Думата има моят уважаван приятел полковник Хендън, който ще направи на Гражданския съвет много важно съобщение.

Полковникът застана на свой ред пред телефона и след като прочете статията на „Ню Йорк Херълд“, поиска да бъдат взети незабавно първите мерки.

Едва свърши той, и номер 6 му зададе въпрос:

— Смята ли полковникът, че защитата е възможна в случай, че средствата, на които разчита, за да попречи на нашествието на неприятеля, се окажат неуспешни?

Полковник Хендън отговори утвърдително. Въпросът и отговорът достигнаха мигновено до всеки невидим член на Съвета, както и предхождащите ги обяснения.

Номер 7 попита с колко време, според него, разполагат франсвилците, за да се приготвят.

Полковникът не знаеше, но трябваше да се действува така, като че ще бъдат атакувани не по-късно от две седмици.

Номер 2. Трябва ли да чакаме атаката, или смятате, че е за предпочитане да я предотвратим?

— Трябва да направим всичко, за да я предотвратим — отговори полковникът, — и ако сме заплашени от дебаркиране, да вдигнем във въздуха корабите на хер Шулце с нашите торпили.

При това предложение доктор Саразен сметна за необходимо да се свикат на съвещание най-видните химици, както и най-опитните артилерийски офицери, и да се поиска от тях да прегледат плановете, които полковник Хендън ще им представи.

Въпрос на номер 1:

— Каква сума е потребна, за да се почнат веднага работите по отбраната?

— Трябва да разполагаме с петнадесет-двадесет милиона долара.

Номер 4. Предлагам да се свика веднага общо събрание на гражданите.

Председателят Саразен. Подлагам на гласуване предложението.

Две позвънявания, предадени по телефона, оповестиха, че то се приема единодушно.

Беше осем часът и половина. Гражданският съвет не бе траял и осемнадесет минути и не бе накарал никого да мръдне от мястото си.

Народното събрание беше свикано по същия прост и почти също тъй бърз начин. Щом доктор Саразен съобщи решението на Съвета в кметството, все тъй чрез телефона му бяха приведени в движение електрическите камбанки на върха на всяка една от колоните, поставени на двеста и осемдесетте кръстопътя на града. Върху тези колони бяха поставени светещи циферблати, чиито стрелки, движени от електричество, се спряха веднага на осем и половина часа — часа на събранието.

Всички жители, известени едновременно от този шумен призив, който продължи повече от четвърт час, побързаха да излязат да вдигнат

глави към най-близкия циферблат и видели, че национален дълг ги призовава в залата на кметството, побързаха да отидат там.

В уречения час, значи за по-малко от четиридесет и пет минути, събранието беше в пълен състав. Доктор Саразен беше вече на почетното място, заобиколен от целия Съвет. Полковник Хендън чакаше в подножието на трибуната.

Повечето граждани знаеха вече новината, която беше предизвикала митинга. И действително разискванията в Гражданския съвет, стенографирани автоматично от телефона на кметството, бяха веднага препратени на вестниците, които ги обнародваха в специално издание, разделено във форма на афиш.

Залата на кметството представляваше огромно помещение със стъклен покрив, дето въздухът преминаваше свободно, а светлината се лееше на вълни от една напълнена с газ тръба, която очертаваше контурите на свода.

Тълпата стоеше права, спокойна; не шумеше. Лицата бяха весели. Благодарение пълното здраве, навиците към пълен и редовен живот, съзнанието за собствената сила всеки се чувствуваше господар на каквото и да е тревожно или гневно вълнение.

Когато председателят докосна звънеца точно в осем и половина часа, въдвори се веднага дълбоко мълчание.

Полковникът се изкачи на трибуната.

Там с трезв и силен език, без излишни украшения и ораторски похвати — език на хора, които, знаейки какво казват, излагат ясно нещата, защото ги разбират добре — полковник Хендън разказа за закоравялата омраза на хер Шулце към Франция, към Саразен и неговото дело, за страхотните приготовления, за които съобщаваше „Ню Йорк Херълд“, предназначени да унищожат Франсвил и обитателите му.

„Тъкмо тези обитатели трябва да изберат решението, което смятат за най-добро — продължи той. — Много хора, лишени от родолюбие, може би биха предпочели да отстъпят земята си и да оставят нашествениците да завладеят новата им родина. Но полковникът беше предварително уверен, че такива малодушни предложения няма да намерят отглас сред сградените му. Хората, които са разбрали величието на целта, преследвана от основателите на образцовия град, които са приели неговите закони, са по необходимост

сърцати и умни хора. Искрени представители и радетели на напредъка, те ще направят всичко, за да спасят този безподобен град, славен паметник на изкуството да подобряваш съдбата на човека! Техен дълг е следователно да отдадат живота си за каузата, на която са носители.“

Безкраен залп от ръкопляскания посрещна тази реч.

Много оратори подкрепиха становището на полковник Хендън.

Доктор Саразен изтъкна тогава необходимостта да се образува неотложно Съвет за отбрана, който да вземе всички бързи мерки, като се заобиколи с необходимата за военните операции тайна. Предложението беше прието.

По време на заседанието един член на Гражданския съвет предложи като уместно да се гласува временен кредит от пет милиона долара за първите мероприятия. Всички с вдигане на ръка одобриха мярката.

В десет часа и двадесет и пет минути митингът свърши и жителите на Франсвил, избрали водачите си, се канеха да се разотидат, когато се случи неочаквано произшествие.

На трибуната, току-що освободена, се изправи един непознат, извънредно странен на вид.

Този човек изникна като по магия. На енергичното му лице личеше страшна възбуда, но държанието му беше спокойно и решително. Дрехите му, полепнали по тялото и изцапани от тиня, и окървавеното му чело показваха, че наскоро е минал през страшни изпитания.

Щом го зърнаха, всички се спряха. С властно движение на ръката непознатият накара всички да се заковат на място и да млъкнат.

Кой беше той? Откъде идеше? Никой, дори доктор Саразен, не помисли да го запита.

Скоро всички се вгледаха в него.

— Току-що се измъкнах от Щалщадт — рече той. — Хер Шулце ме осъди на смърт. Бог позволи да дойда при вас тъкмо навреме, за да се опитам да ви спася. Аз не съм непознат на всички тук. Моят многоуважаван учител доктор Саразен ще може да ви каже, надявам се, че въпреки външността ми, която ме прави неузнаваем дори за него, вие може да имате известно доверие в Марсел Брукман!

— Марсел! — извикаха едновременно докторът и Октав.

И двамата се спуснаха към него.

С ново движение на ръката непознатият ги спря.

Беше наистина Марсел, спасен по чудо. След като отмахна решетката на канала, тъкмо когато падаше почти задушен, течението го беше повлякло като безжизнено тяло. Но за щастие тази решетка затваряше самия укрепен пояс на Щалщадт и след две минути Марсел бе изхвърлен навън, върху брега на реката, свободен най-сетне, ако само оживееше!

Дълги часове смелият младеж остана проснат неподвижно всред тази мрачна нощ в пустото поле, далеч от всяка помощ.

Развиделяваше се, когато се свести. Тогава си спомни!… Беше най-сетне вън от проклетия Щалщадт! Не беше вече пленник. Всичките му мисли се съсредоточиха върху доктор Саразен, неговите приятели, неговите съграждани!

— Те! Те! — извика той тогава.

С върховно усилие Марсел смогна да се изправи пак на крака.

Десет левги го отделяха от Франсвил, той трябваше да върви десет левги без железници, без кола, без кон през тази комай изоставена равнина около свирепия Град на стоманата. Тези десет левги той измина, без да почива ни миг, и в десет часа и четвърт достигна първите къщи на доктор Саразеновия град.

Афишите по стените му обясниха всичко. Той разбра, че жителите са предупредени за опасността, която ги заплашва; но разбра също, че те не знаят ни колко е близка тази опасност, ни главно от какво странно естество може да е тя.

Катастрофата, замислена от хер Шулце, трябваше да настъпи тази вечер в единадесет часа и четиридесет и пет… Беше десет часът и четвърт.

Оставаше му да направи последното усилие. Марсел прекоси града на един дъх и в десет часа и двадесет и пет минути, тъкмо събранието да се разотиде, той се изкачи на трибуната.

— Приятели мои — извика той, — опасността може да ви настигне не след месец и не след седмица дори! След по-малко от час една невиждана катастрофа ще връхлети върху вашия град, железен и огнен дъжд ще завали над него. Сега, в часа, в който говоря, срещу вас е насочен един адски снаряд, който бие на десет левги. Аз го видях. Нека жените и децата се укрият в зимниците, които са донякъде здрави, или излязат тозчас от града и потърсят прибежище в

планината! Нека годните мъже се приготвят да се борят срещу огъня с всички възможни средства! Огъня — ето сега вашия единствен враг! Срещу вас не вървят още ни войски, ни войници. Противникът, който ви заплашва, е пренебрегнал обикновените средства за нападение. Ако плановете, ако изчисленията на един човек, чието могъщество в злото познавате, се осъществят, ако хер Шулце не се е излъгал за първи път, пожарът ще избухне ненадейно и едновременно на сто места във Франсвил! На сто различни места ще трябва след малко да се опълчим срещу пламъците! Каквото и да се случи, най-напред трябва да се спаси населението, защото дори целият град да бъде разрушен, златото и времето ще могат да възстановят вашите домове и паметници, които няма да можем да спасим!

В Европа биха взели Марсел за луд. Но в Америка никой не би помислил да отрича чудесата на науката, дори и най-неочакваните. Изслушаха младия инженер и по съвета на доктор Саразен му повярваха.

Тълпата, покорена по-скоро от тона на оратора, отколкото от думите му, се подчини, последва го, без дори да помисли да ги оспори. Докторът отговаряше за Марсел Брукман. Това стигаше.

Дадени бяха веднага заповеди и куриери тръгнаха в различни посоки, за да ги разгласят.

Колкото до жителите на града, едни от тях се прибраха в къщи и слязоха в зимниците, готови да понесат ужасите на една бомбардировка; други пеша, на коне, коли излязоха в полето и заобиколиха първите скатове на Столовите планини. През това време на големия площад и на няколко посочени от доктора места годните мъже събраха бързо-бързо всичко, което можеше да служи за борба с огъня — вода, пръст, пясък.

А в заседателната зала разискването продължаваше.

Но тъкмо тогава една идея, която не оставяше място на никоя друга, обсеби ума на Марсел. Той не говореше вече — устните му шепнеха само тези думи:

— В единадесет часа и четиридесет и пет минути! Възможно ли е наистина този проклет Шулце да възтържествува над нас със своето отвратително изобретение?…

Изведнъж Марсел извади едно тефтерче от джоба си. Той махна с ръка, сякаш молеше хората да млъкнат, и с трескава ръка написа с

молив няколко цифри върху страниците на тефтерчето си. И тогава всички видяха как челото му полека-лека се проясни, лицето му светна.

— Ах, приятели мои — извика той, — приятели мои! Или тези цифри тук лъжат, или всичко онова, от което се страхуваме, ще се пръсне като кошмар пред очевидността на една балистична задача,. чието разрешение търсих напразно! Хер Шулце се е излъгал! Опасността, с която ни заплашва, е сън! Този път науката му греши! Нищо от онова, което той оповести, няма да стане, не може да стане! Неговият чудовищен снаряд ще мине над Франсвил, без да го засегне, и ако остава да се боим от нещо, то е само в бъдеще!

Какво искаше да каже Марсел? Никой не можеше да разбере!

И тогава младият елзасец изложи резултата от изчислението, което току-що беше направил. Ясният му глас изведе доказателството си по такъв начин, че го направи очевидно и за най-големите невежи. Това беше светлина подир мрак, спокойствие подир тревога. Не само снарядът нямаше да докосне града на доктора, той нямаше да докосне „нищо-нищичко“. Той щеше неизбежно да се изгуби в пространството!

Доктор Саразен одобри с движение на ръката изложението на Марсел и изведнъж, посочил с пръст, светещия циферблат на часовника в залата, рече:

— След три минути ние ще знаем кой има право — Шулце или Марсел Брукман! Каквото и да стане, приятели мои, нека не съжаляваме за никоя от взетите предпазни мерки и не пренебрегваме нищо от онова, което може да осуети изобретенията на нашия враг. Неговият удар, ако не улучи, както ни обнадежди Марсел, няма да бъде последният! В ненавистта си Шулце няма да се сметне за бит и да се спре пред неуспеха!

— Елате! — извика Марсел.

Всички излязоха след него на големия площад.

Изтекоха трите минути. Часовникът удари единадесет часа и четиридесет и пет минути!…

Четири секунди след това една тъмна маса премина високо в небето и бърза като мисъл, се изгуби далеч отвъд града със зловещо свирене.

— На добър път! — извика Марсел, като прихна да се смее. — С тази първоначална скорост снарядът на хер Шулце, преминал вече

границата на атмосферата, няма да падне никога върху земната повърхност.

Две минути по-късно се чу глух тътен от взрив, който сякаш излизаше от земните недра.

Това беше тътенът на оръдието от Кулата на Бика и този тътен идваше с едно закъснение от сто и тринадесет секунди спрямо снаряда, който се движеше със скорост сто и петдесет левги в час.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА
МАРСЕЛ БРУКМАН ДО ПРОФЕСОР ШУЛЦЕ, ЩАЛЩАДТ

„Франсвил, 14 септември

Струва ми се уместно да осведомя Краля на стоманата, че завчера вечерта преминах сполучливо границите на владенията му, като предпочетох да спася себе си, вместо модела на оръдието Шулце.

Като се сбогувам по този начин с вас, бих се отказал от всичките си задължения, ако не ви съобщя на свой ред своите тайни; но, бъдете спокоен, вие няма да платите с живота си за узнаването им.

Аз не се наричам Шварц и не съм швейцарец. Аз съм елзасец. Името ми е Марсел Брукман. Ако трябва да се вярва на вас, аз съм посредствен инженер, но преди всичко съм французин. Вие станахте неумолим враг на отечеството ми, на приятелите ми, на семейството ми. Вие храните отвратителни намерения срещу онова, което обичам. Осмелих се да направя всичко, за да ги узная! Ще направя и всичко, за да ги осуетя.

Бързам да ви съобщя, че първият ви удар се провали, че вашата цел благодарение на бога не бе постигната и не можеше да бъде постигната! Вашето оръдие при все това е свръхчудесно оръдие, но снарядите, които изстрелва с такъв барутен заряд и които би могло да изстреля, не ще причинят зло никому. Те няма да паднат никога никъде. Аз предугадих това и днес за ваша най-голяма слава установен факт е, че хер Шулце е изнамерил едно страшно оръдие… напълно безобидно.

И тъй вие ще научите с удоволствие, че видяхме как вашият твърде усъвършенствуван снаряд премина вчера

вечерта в единадесет и четиридесет и пет минути и четири секунди над нашия град. Той се движеше на запад в празното пространство и ще продължи да гравитира така во веки веков. Един снаряд, който се движи с първоначална скорост двадесет пъти по-голяма от съвременната скорост, или десет хиляди метра в секунда, не може вече «да падне»! Неговото настъпателно движение, съчетано със земното притегляне, прави от него подвижно тяло, осъдено да се върти винаги около нашето кълбо.

Вие трябваше да знаете това.

Надявам се освен това, че оръдието от Кулата на Бика е напълно повредено от този пръв опит; но двеста хиляди долара не е много скъпа цена за удоволствието да дариш света на планетите с една нова звезда и земята с втори спътник.

Марсел Брукман.“

Бърза поща замина непосредствено от Франсвил за Щалщадт. Читателите ще простят на Марсел, че не можа да се откаже от това иронично удоволствие да изпрати незабавно писмо на хер Шулце.

Марсел беше наистина прав, като казваше, че знаменитият снаряд, движейки се с тази скорост отвъд атмосферата, няма да падне вече на земната повърхност, и като се надяваше, че с този огромен заряд от пироксилин оръдието от Кулата на Бика се е повредило.

Получаването на това писмо беше силно разочарование за хер Шулце, страшен провал за неговото неукротимо самолюбие. Докато го четеше, той посиня, а след като го прочете, главата му падна на гърдите, като че някой го беше ударил с кривак. Той бе смазан от покруса и излезе едва след четвърт час от това състояние, но с какъв гняв! Само Арминиус и Зигимер биха могли да кажат какви бяха гръмотевиците на този гняв!

Ала хер Шулце не беше човек, способен да се признае за победен. Една безпощадна борба предстоеше да се завърже тепърва между него и Марсел. Не му ли оставаха снарядите, заредени с течен въглеводиокис, които не тъй силни, но по-практични оръдия биха могли да изстрелят на късо разстояние?

Сподавил мъката си с внезапно усилие, Кралят на стоманата се прибра в кабинета си и се залови отново за работа.

Ясно беше, че Франсвил, заплашен сега повече от всеки друг път, трябваше да направи всичко, за да се приготви за отбрана.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА
ПОДГОТОВКА ЗА БОРБА

Макар да не беше вече предстояща, опасността все пак бе голяма. Марсел съобщи на доктор Саразен и на приятелите му всичко, което знаеше за приготовленията на хер Шулце и за неговите разрушителни снаряди. Още на другия ден Съветът за отбрана, в който той взе участие, се зае да обсъди плана за съпротивата и да подготви изпълнението му.

Във всичко това Марсел беше подпомогнат от Октав, когото намери, естествено, променен и станал по-волев.

Какви бяха взетите решения? Никой не узна подробности по тях. Само главните принципи бяха систематично оповестявани в пресата и разпространявани сред народа. В това не беше мъчно да се види практичната ръка на Марсел.

— В цялата отбрана — говореха си в града — главното е да се познават добре силите на противника и да се приложи систематична съпротива срещу тези сили. Несъмнено оръдията на хер Шулце са страхотни. По-добре е обаче да имаме пред себе си тези оръдия, чийто брой, калибър, далекобойност и действия се знаят, отколкото да се борим срещу непознати снаряди.

Цялата работа беше да се възпрепятствува обкръжаването на града било по суша, било по море.

Съветът за отбрана изучаваше усилено този въпрос и в деня, в който един афиш оповести, че задачата е решена, никой не се усъмни в това. Гражданите се притекоха масово и доброволно да изпълнят необходимите работи. Не беше пренебрегнато никое занятие, което можеше да допринесе нещо към делото на отбраната. Хора от всички възрасти, от всяко положение ставаха прости работници при това обстоятелство. Работата се водеше бързо и весело. Хранителни провизии, достатъчни за две години, бяха складирани в града. Каменни въглища и желязо пристигаха също в значителни количества: желязото

— първичен материал за въоръжение; каменните въглища — източник на топлина и движение, потребни за борбата.

Но докато каменните въглища и желязото се трупаха по площадите, в халите, превърнати на складове, се издигаха грамади от чували с брашно, бутове пушено месо и пити сирене, камари от консерви и изсушени зеленчуци. Многобройни стада бяха запрени в градините, които правеха от Франсвил една просторна ливада.

Най-сетне, когато се яви указът за мобилизация на всички годни да носят оръжие мъже, ентусиазмът, с който той беше посрещнат, засвидетелствува още веднъж отличните настроения на войниците граждани. Облечени просто с вълнени куртки, платнени панталони, ниски ботуши и кожени шапки, въоръжени с пушки „Вердер“, те правеха маневри по булевардите.

По всички стратегически места орляци китайски кули разравяха земята, копаеха окопи, издигаха укрепления и редути. Бяха почнали и ускоряваха усилено изливането на артилерийски оръдия. Много благоприятно обстоятелство в тези работи беше, че можеха да използуват големия брой бездимни пещи в града, като ги превърнат лесно в топилни.

Сред този непрекъснат кипеж Марсел се показваше неуморим. Той беше всякъде и всякъде на висотата на своята задача. Възникнеше ли някое теоретично или практическо затруднение, той начаса го разрешаваше. Когато потрябваше, запретваше ръкави и демонстрираше някой експедитивен начин, някоя бърза хватка. Затова авторитета му приемаха без ропот и заповедите му се изпълняваха винаги точно.

Наред с него и Октав се стараеше. Отпърво помисли да украси униформата си със златни галони, но после се отказа от тях, като разбра, че е достатъчно да бъде в началото прост войник.

Затова постъпи в батальона, който му посочиха, и съумя да се държи там като образцов войник. На тези, които показаха, че го съжаляват, той отговори:

— Всекиму според заслугите. Аз не ще мога може би да командувам!… Поне да се науча да се подчинявам.

Една вест — лъжлива наистина — придаде на отбранителните работи нов, по-силен подтик. Хер Шулце, разправяха, търсел да преговаря с някои морски компании за превоза на оръдията си. От този

момент „партенките“ следваха една след друга всеки ден. Ту флотата на Шулце поемаше курс към Франсвил, ту железопътната линия от Сакраменто беше прекъсната от „улани“, очевидно паднали от небето.

Но тези слухове, тозчас опровергавани, бяха с наслада измисляни от дописниците, които се чудеха как да поддържат любопитството на читателите си. Истината е, че Щалщадт не даваше признак на живот.

Това абсолютно мълчание оставяше на Марсел време да допълни отбранителните работи, но все пак го безпокоеше малко през редките свободни мигове.

„Дали разбойникът не е променил тактиката си и не ми подготвя нещо ново?“ — питаше се понякога той.

Но планът било да се спрат вражите кораби, било да се осуети обкръжаването обещаваше да отговори на всичко и Марсел в тези мигове на безпокойство удвояваше още повече своята енергия.

Единственото му удоволствие и единствената му почивка след изпълнен с труд ден беше краткият час, който прекарваше всяка вечер в салона на госпожа Саразен.

Още от първите дни докторът беше поискал от Марсел да дохожда да вечеря у него редовно освен в случаите, когато бъде възпрепятствуван от някоя друга работа; но такава работа, при която Марсел да се почувствува изкусен да се откаже от тази облага, не беше се представила досега. Играта на доктора и полковник Хендън на шахмат не бе все пак толкова интересна, за да им обясни неговото усърдие. Потребно е следователно да помислим, че друго очарование действуваше върху Марсел и може би читателите ще се досетят за естеството му, макар че самият той сигурно не подозираше това, по интереса, който, изглежда, имаха за него вечерните му разговори с госпожа Саразен и госпожица Жана, когато те седяха тримата до голямата маса и двете доблестни жени приготовляваха всичко необходимо за бъдещата работа на лазаретите.

— Дали новите стоманени болтове ще са по-добри от болтовете, чийто чертеж ни показахте? — попита Жана, която любопитствуваше да узнае всички работи по отбраната.

— Няма никакво съмнение, госпожице — отговори Марсел.

— Ах, аз съм много щастлива! Но колко издирвания и труд коства и най-малкият производствен детайл!… Вие ми казахте, че

инженерните войски са изкопали вчера петстотин нови метра окопи. Това е много, нали?

— Съвсем не, това дори не е достатъчно! С този ход на работа ние не ще успеем да завършим пояса от укрепления до края на месеца.

— Много ми се ще да го видя завършен и тези противни шулцовци да дойдат! Хората са много щастливи, че могат да действуват и да бъдат полезни. Така очакването не е толкова дълго за тях, колкото за нас, които не сме годни за нищо.

— Годни за нищо ли? — извика Марсел, обикновено по-спокоен. — Годни за нищо! А за кого, според вас, тези честни хора, напуснали всичко, за да станат войници, работят, ако не за да осигурят спокойствието и щастието на своите майки, жени и годеници? Откъде иде техният всеобщ жар, ако не от вас, и кому ще отдадете тази жертвоготовност, ако не…

При тези думи Марсел, посмутен, млъкна. Госпожица Жана не настоя и добрата госпожа Саразен беше принудена да приключи спора, като каза на младия човек, че любовта към дълга е несъмнено достатъчна да обясни усърдието на мнозинството.

И когато, призован от неумолимата задача, принуден да иде да завърши някой проект или някое изчисление, се изтръгваше със съжаление от този сладък разговор, Марсел отнасяше със себе си непоклатимото решение да спаси Франсвил и всичките му обитатели.

Той не очакваше никак това, което щеше да се случи, и все пак то беше естествена неотвратима последица от противоестественото състояние на нещата, от съсредоточаването на всички в едно-единствено същество — основен закон на Стоманения град.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА
БОРСАТА НА САН ФРАНЦИСКО

Борсата на Сан Франциско, сгъстен и в известен смисъл алгебричен израз на едно огромно промишлено и търговско движение, е една от най-оживените и чудните в света. Поради географското положение на столицата на Калифорния тя има космополитичен характер, който е една от най-очебийните й черти. Под нейните аркади от хубав червен гранит русокосият висок саксонец се разминава с матовия тъмнокос келт, с по-гъвкави и по-тънки крайници, негърът среща финландеца и индуса, полинезиецът вижда изненадан гренландеца, китаецът с коси очи и грижливо оплетена плитка се бори по хитрост със своя исторически враг — японеца. Всички езици, всички наречия, всички жаргони се сблъскват там като в някакъв съвременен Вавилон.

На 12 октомври при отварянето на тази единствена в света борса нямаше нищо необикновено. Когато наближи да удари единайсет часът, главните комисионери и борсови агенти се приближиха весело и важно според своите лични темпераменти едни към други, стиснаха си ръка, отправиха се към бюфета и след жертвоприношителните излияния на вино пристъпиха към дневните операции. Те отидоха един след друг във вестибюла да отворят медните вратички на номерираните си шкафчета, в които се пуща кореспонденцията на абонатите, извадиха оттам огромни връзки писма и ги прегледаха с разсеян поглед.

Скоро курсовете на деня се очертаха, докато неусетно растеше угрижената тълпа. От групите, все по-многобройни и по-многобройни, се издигна лека глъчка.

Телеграмите заваляха тогава от всички точки на земното кълбо. Всяка минута някоя синя книжна лента, прочетена високо сред буря от гласове, се прибавяше на северната стена към колекцията от телеграми, разлепени от пазителите на борсата.

Движението ставаше от минута на минута по-силно. Служители на борсата влизаха тичешком, разтласкваха хората, устремяваха се към телеграфното бюро, носеха отговори. Всички бяха отворили бележниците си, взимаха си бележки, зачеркваха, късаха листа. Някаква заразителна лудост сякаш беше обладала тълпата, когато към един часа нещо тайнствено мина като тръпка през развълнуваните групи.

Един от съдружниците на „Фаруестката банка“ донесе изумителна, неочаквана и невероятна новина, която се понесе с бързината на светкавица.

Едни казваха:

— Каква шега!… Това е уловка! Как може да се допусне подобна нелепост?

— Хе-хе — отговаряха други, — няма дим без огън!

— Та може ли да се фалира при подобно положение като това?

— Фалира се при всички положения.

— Но, господине, само сградите и оборудването струват повече от осемдесет милиона долара! — извика един.

— Без да се смятат чугунът и стоманата, запасите и произведените оръдия! — отговори друг.

— Дявол да го вземе! Та какво казвам аз! Шулце е в състояние да даде деветдесет милиона долара и аз се наемам, когато поискат, да ги осъществя от неговия актив!

— Тогава как си обясняват прекратяването на платежите?

— Съвсем не си го обяснявам!… Не вярвам в това!

— Като че тези неща не се случват всеки ден и с най-известните и солидни къщи!

— Щалщадт не е къща, а град!

— Най-сетне невъзможно е това да е краят! Не може да не се образува дружество, което да поеме делата му!

— Но защо този дявол Шулце не го е образувал, преди да остави да протестират полиците му?

— Именно, господине, това е толкова нелепо, че не търпи възражение! Новината е чисто и просто лъжлива, пусната вероятно от наш, който се нуждае страшно много от поскъпване на стоманата!

— Съвсем не е лъжлива новината. Шулце не само е фалирал, но и е избягал!

— Хайде де!

— Избягал е, господине. Току-що залепиха на дъската телеграмата с това известие!

Огромна човешка вълна се втурна към таблото с телеграмите. Последната синя книжна лента съдържаше следните думи:

„Ню Йорк, 14 и 10 минути. Централна банка. Заводът Щалщадт. Плащанията прекъснати. Пасивът известен: четиридесет и седем хиляди долара. Шулце изчезнал.“

Този път нямаше място за съмнения, колкото и неочаквана да беше новината, и се заредиха една догадка след друга.

В два часа списъците с второстепенните фалити, предизвикани от фалита на хер Шулце, взеха да заливат борсата. Най-много губеше Майнинг банк от Ню Йорк; къщата Уестърли и Син от Чикаго, замесена със седем милиона долара; къщата Милуонки от Бъфало с пет милиона; Промишлената банка от Сан Франциско с милион и половина; някои треторазредни къщи с по-дребни суми.

От друга страна, без да чакат тези новини, бясно се разразиха контраударите срещу това събитие.

Борсата в Сан Франциско, толкова стабилна сутринта по думите на експертите, не беше такава в два часа! Какви скокове, какви покачвания, какво яростно развихряне на спекулацията!

Поскъпваше стоманата, цената на която се покачваше от минута на минута! Поскъпваха каменните въглища! Покачваха се акциите на всички леярни в Американския съюз! Поскъпваха произведенията от всякакъв вид в желязната промишленост! Поскъпваха земите във Франсвил, Паднали до нула, изчезнали от курса след обявяването на войната, те стигнаха неочаквано до сто и четиридесет и пет долара за акр по искане!

Още същата вечер будките с вестници бяха завзети с щурм. Но „Хералд“, както и „Трибюн“, „Олта“ както и „Глоуб“ напразно печатаха с гигантски букви мършавите информации, които бяха успели да съберат, тези информации се свеждаха в края на краищата до нищо.

Знаеше се само, че на 25 септември, когато една полица от осем билиона долара, приета от хер Шулце, изтеглена от Джексън, Елдър и сие от Бъфало, била предявена на Шринг, Щраус и сие, банкери на Краля на стоманата в Ню Йорк, тези господа констатирали, че кредитният баланс на техния клиент е недостатъчен да посрещне това

огромно плащане, и незабавно му съобщили телеграфически, но не получили отговор; тогава прибягнали до книгите си и установили с изненада, че от тринадесет дни никакво писмо и никаква сума не са идвали от Щалщадт; че от този момент полиците и чековете, теглени от хер Шулце срещу тяхната каса, се трупали ежедневно, за да споделят общата съдба и да се върнат към своето изходно място със забележката „no effects“ (без покритие). В продължение на четири дни искания за сведения, неспокойни телеграми, бесни запитвания се сипеха, от една страна, върху банковата къща, от друга, върху Щалщадт.

Най-сетне пристигна решителен отговор.

„Хер Шулце е изчезнал от 17 септември — казваше се в телеграмата. — Никой не може да даде ни най-малко осветление върху това загадъчно произшествие. Той не е оставил нареждания и касите на секторите са празни.“

От този миг вече беше невъзможно да се крие истината. Главните кредитори се уплашиха и депозираха полиците си в търговския съд. Провалът се очерта за няколко часа с бързината на светкавица, повлякъл със себе си върволица второстепенни банкрути. На 13 октомври по обед сумата на известните кредити беше четиридесет и седем милиона долара. Всичко позволяваше да се предвиди, че с допълнителните кредити пасивът наближава шестдесет милиона.

Ето какво знаеха хората и какво съобщаваха вестниците с някои и други подробности. От само себе си се разбира, че те обещаваха за следния ден неизвестни и най-подробни сведения.

И действително нямаше вестник, който още в първия час да не изпрати своите дописници по пътищата за Щалщадт.

На 14 октомври вечерта Градът на стоманата беше обсаден от цяла армия репортьори с разтворени бележници и изваден молив. Но тази армия се разби като вълна срещу външния укрепен пояс на Щалщадт. Забраната не беше вдигната и репортьорите се опитваха напразно да използуват всички възможни средства за съблазън — те не можеха да я преодолеят.

Все пак успяха да установят, че работниците не знаеха нищо и че нищо не се бе променило в заведения ред на всяка секция. Майсторите надзиратели по заповед от горе бяха съобщили в навечерието, че няма вече средства в отделните каси, нито наставления от Централния блок

и че следователно работите ще се прекратят следната събота, освен ако дойде друго нареждане.

Всичко това, вместо да осветли положението, го усложняваше. Че хер Шулце е изчезнал от близо месец — беше несъмнено за всеки. Но коя бе причината и какво значеше това изчезване — не знаеше никой. Някакво смътно чувство, че тайнствената личност ще се появи всяка минута, господствуваше още неясно над безпокойствата.

В завода през първите дни работите продължаваха както обикновено по силата на придобитата скорост. Всеки преследваше своята частна задача в ограничения кръг на секцията си. Отделните каси плащаха надниците, всяка седмица. Централната каса беше посрещала до този ден местните нужди. Но централизацията беше доведена до извънредно висока степен на съвършенство в Щалщадт, господарят си беше запазил абсолютен надзор над всички работи и затова отсъствието му предизвика твърде скоро преустановяване на машината. Така от 17 септември, деня, когато Кралят на стоманата беше подписал заповеди за последен път, до 31 октомври, когато новината за прекратяване на плащанията се разрази като светкавица, хиляди писма — голям брой от тях съдържаха сигурно значителни суми, — минали през пощата на Щалщадт, бяха пуснати в кутията на Централния блок и несъмнено бяха стигнали до кабинета на хер Шулце. Но той самият си запазваше правото да ги отваря, да си взима бележки с червен молив и да прехвърля съдържанието на главния касиер.

И най-високите служители в завода никога не биха и помисляли да излязат от определените им права. Облечени спрямо своите подчинени с почти абсолютна власт, те всички бяха по отношение на хер Шулце — и дори по отношение на неговия спомен — безвластни инструменти, без почин, без право на глас. Всеки се беше затворил в тясната отговорност на своето пълномощие, всеки беше отлагал, „беше изчаквал“ събитията.

Накрая събитията дойдоха. Това особено положение продължи дотогава, докато главните заинтересовани къщи, обхванати неочаквано от тревога, започнаха да телеграфират, да искат отговор, да рекламират, протестират и най-сетне взеха законните предпазни мерки. Необходимо бе време, за да се стигне дотам. Човек току-така не се решава да повярва, че едно толкова признато състояние стои на

глинени крака. Но фактът беше сега очевиден: хер Шулце се беше скрил от кредиторите си.

Това само можеха да узнаят репортьорите. Прочутият Майкълджон, известен с това, че бе успял да изкопчи политически признания от президента Грант, човека на века, неуморимият Бландърбас, знаменит с това, че пръв той, прост дописник на „Уърлд“, съобщил на руския цар голямата новина за падането на Плевен, тези големи хора на репортажа този път не бяха по-щастливи от своите събратя. Те бяха принудени да признаят, че „Трибюн“ и „Уърлд“ не ще могат да дадат още последната дума за фалита на Шулце.

Това, което правеше от този зловещ индустриалец едно почти единствено по рода си събитие, беше странното положение на Щалщадт, положение на независим и изолиран град, което не позволяваше да се направи никаква нормална и законна анкета. Подписът на хер Шулце беше наистина протестиран в Ню Йорк и неговите кредитори имаха пълно основание да мислят, че активът на завода е достатъчен да ги обезщети в известна степен. Но към какъв съд да се обърнат, за да получат запор или да ги поставят секвестър? Щалщадт беше останал особена, неквалифицирана досега територия, дето всичко принадлежеше на хер Шулце. Да беше оставил поне представител, административен съвет, заместник! Нищо, нито един съд, нито един юридически съвет! Той единствен беше кралят, големият съдия, главнокомандуващият, нотариусът, адвокатът, защитникът, търговският съд на своя град. Той беше осъществил в своята личност идеала на централизацията. Затова сега, когато отсъствуваше, хората се намираха пред чистото и просто „нищо“ и цялата тази огромна сграда рухваше като построен от карти замък.

При всяко друго положение кредиторите биха могли да образуват един синдикат и да заместят хер Шулце, да сложат ръка на неговия актив, да оглавят управлението на работите. По всяка вероятност те биха открили, че липсват може би само малко пари и регулираща власт, за да функционира машината.

Но нищо от всичко това не беше възможно. Липсваше законният инструмент, за да извършат това заместване. Те се чувствуваха спрени от една морална преграда, по-непреодолима, ако щете, от укрепителните линии, издигнати около Града на стоманата.

Нещастните кредитори виждаха залога за своя кредит, а бяха безсилни да турят ръка на него.

Всичко, което можеха да направят, беше да се съберат на общо събрание, да се съвещават и да отправят молба до Конгреса, с която да го помолят да поеме тяхното дело, да прегърне интересите на своите сънародници, да провъзгласи присъединяването на Щалщадт към американската територия и да включи по този начин това чудовищно създание в общото право на цивилизацията. Немалко членове на Конгреса бяха лично заинтересовани от работата; молбата изкушаваше в много отношения американския характер и имаше основания да се мисли, че ще се увенчае с пълен успех. За нещастие Конгресът беше във ваканция и сигурно щеше да мине дълго време, докато той разгледа работата.

До това време нищо не се вършеше вече в Щалщадт и пещите угасваха една след друга.

Затова покрусата беше голяма сред населението от десет хиляди семейства, които живееха от завода. Но какво да правят? Да продължават ли работата с надежда за надница, която може би щеше да дойде след шест месеца, а можеше и никак да не дойде? Никой не беше съгласен с това. Пък и каква работа? Източникът на поръчките беше пресъхнал едновременно с другите. Всички клиенти на хер Шулце очакваха законното решение, за да възобновят връзките си. Началниците на секции, инженерите и майсторите, останали без заповеди, не можеха да действуват.

Свикани бяха събрания и митинги, произнесоха се речи, направиха се предложения. Не се установи определен план, защото, това беше невъзможно. Стачката повлече след себе си скоро несгоди, отчаяние и пороци. Работилницата се опразни, кръчмата се напълни. Срещу всеки престанал да дими комин на завода изникна кръчма в околните села.

Най-благоразумните от работниците, най-съобразителните, тези, които можеха да предвидят трудните дни, да отделят малко спестени пари, побързаха да избягат със сечивата и багажа си — с инструментите, със скъпите на всяка домакиня завивки и с децата си, възхитени от гледката на света, която им се откриваше от прозорците на вагона. Те тръгнаха, разпиляха се по четирите краища на хоризонта

и намериха скоро: един на изток, друг на юг, трети на север — друг завод, друга наковалня, друго огнище…

Но само единици можеха да осъществят тази мечта, а колцина бяха приковани от немотията към парчето земя! И там останаха с хлътнали очи и разбито сърце!

Останаха и продаваха стадата си на този облак от хищни птици с човешки образ, който връхлита по инстинкт разорените хорица, а те, останали за няколко дни с последните си средства, скоро лишени от кредит, както и от надница, от надежда, както и от работа, виждат да се простира пред тях едно гладно бъдеще, черно като зимата, която се кани да настъпи!

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА
ДВАМА ФРАНЦУЗИ СРЕЩУ ЕДИН ГРАД

Когато вестта за изчезването на Шулце стигна до Франсвил, първата дума на Марсел беше:

— Ами ако това е само военна хитрост?

Безспорно, ако човек размислеше колко тежки биха били за Щалщадт резултатите от такава хитрост, щеше да си каже, че тази догадка от гледище на логиката е неприемлива. Но щеше да си каже също, че омразата не е разумна, а острата омраза на такъв човек като хер Шулце в определен момент може да го направи способен да пожертвува всичко зарад страстта си. Както и да е, налагаше се да бъдат нащрек.

По искане на Марсел Съветът за отбрана стъкми веднага прокламация, с която жителите се призоваваха да не се доверяват на лъжливите новини, които врагът сееше с цел да приспи бдителността им.

Работите и упражненията, ускорени с още по-голям жар, подчертаха отговора, който Франсвил смяташе за уместно да отправи срещу тази по всяка вероятност маневра на хер Шулце. Но подробностите, верни или лъжливи, съобщени от вестниците в Сан Франциско, Чикаго и Ню Йорк, финансовите и търговските последици от катастрофата в Щалщадт, целият този сбор от неуловими, поотделно безсилни, но неотразими по съвкупност доказателства не позволяваше никакво съмнение.

Една хубава заран градът на доктора се събуди окончателно спасен, като спящ, който се измъква-от някой лош сън само защото се е събудил. Да! Франсвил беше очевидно вън от опасност, без да е водил бой, и Марсел, достигнал до това абсолютно убеждение, му съобщи вестта с всички съобщителни средства, с които разполагаше.

Тогава хората си отдъхнаха и се зарадваха. Това беше всеобщ празник, безкрайна въздишка на облекчение. Хората си стискаха ръце, честитяваха си, канеха се на обед. Жените облякоха нови премени,

мъжете си дадоха временно отпуск от всякакви упражнения, маневри и работи. Всички бяха успокоени, доволни, засмени. Човек би казал, че това е град на оздравели хора.

Но най-доволен от всички беше безспорно доктор Саразен. Достойният човек се смяташе отговорен за съдбата на онези, които бяха дошли с доверие да се установят на неговата територия и се поставят под негова закрила. От месец насам страхът, че ги е тласнал към гибел, той, който мислеше само за тяхното щастие, не му беше оставял нито миг спокойствие. Най-сетне той се бе освободил от тази страшна тревога и дишаше свободно.

Но общата опасност бе сплотила още по-силно гражданите. Във всички класи бяха се сближили повече, бяха се убедили, че са братя, бяха въодушевени от еднакви чувства, заживели с едни и същи интереси. Всеки бе почувствувал в сърцето си едно ново същество. Сега за жителите на Франсвил съществуваше „родина“. Бяха се страхували, бяха страдали за нея, бяха почувствували по-силно колко я обичат.

Материалните резултати от отбранителното положение бяха също напълно в полза на града. Хората се научиха да познават силите си. Нямаше вече да бъдат изненадани. Бяха по-сигурни в себе си. Занапред при всяко събитие щяха да са готови.

Никога за делото на доктор Саразен не беше се очертавала толкова блестяща участ. И, странно нещо, хората не се показаха неблагодарни към Марсел. Макар спасението на всички да не беше негово дело, на младия инженер гласуваха общонародно признание като на организатор на отбраната, като на самоотвержен човек, комуто градът би дължал спасението си, ако плановете на хер Шулце бяха изпълнени.

Ала Марсел не смяташе за свършена ролята си. Тайната, която заобикаляше Щалщадт, може да крие — мислеше той — още някоя опасност. Той би се почувствувал доволен само след като внесеше пълна светлина сред тъмнините, които обгръщаха още Града на стоманата.

И той реши да се върне в Щалщадт и да не отстъпва пред нищо, докато не узнае докрай неговите последни тайни.

Доктор Саразен се опита да го убеди, че предприятието ще бъде мъчно, осеяно с опасности може би; че това ще е едно слизане в ада;

че може да намери кой знае какви скрити бездни под всяка своя стъпка… Хер Шулце, какъвто Марсел му го беше описал, не бе човек, който можеше да изчезне безнаказано за другите, да се погребе сам под развалините на всичките си надежди… Хората имаха право да се съмняват напълно в последната мисъл на такава личност… Тя напомняше страшната агония на акула!…

— Тъкмо защото мисля, драги докторе, че всичко, което си представяте, е възможно — отговори му Марсел, — аз смятам за свой дълг да отида в Щалщадт. Това е бомба, чийто фитил трябва да изтръгна, преди да е избухнала, и аз ще ви помоля дори да позволите да взема Октав с мене.

— Октав ли? — извика докторът.

— Да! Той е сега доблестен момък, на който можеш да се осланяш, и аз ви уверявам, че тази разходка ще бъде полезна за него.

— Нека бог ви закриля тогава и двамата! — отговори старецът, развълнуван, като го прегърна.

На другата заран една кола, след като премина изоставените села, свали Марсел и Октав пред портата на Щалщадт. И двамата бяха добре екипирани, добре въоръжени и твърдо решени да не се връщат, без да осветлят мрачната тайна.

Те вървяха рамо до рамо по пътя на външния пояс, който обикаляше укрепленията, и истината, в която дотогава Марсел упорствуваше да се съмнява, се откри сега пред него.

Заводът беше напълно спрян, това бе очевидно. От този път, по който вървяха заедно с Октав под черното небе без ни една звезда, той трябваше да види светлината на газа, проблесналия като светкавица щик на някой часови, хиляди знаци на живот, които сега нямаше. Осветените прозорци на секторите трябваше да искрят със стъклата си. Сега всичко беше тъмно и нямо. Смъртта едничка витаеше сякаш над града, чиито високи комини се възправяха на кръгозора като скелети. Стъпките на Марсел и неговия спътник по шосето отекваха в пустотата. Изгледът на самота и разорение беше толкова голям, че Октав не можа да се въздържи да не каже:

— Странно, никога не съм чувал подобна тишина! Човек би помислил, че се намира в гробища!

Беше седем часът, когато Марсел и Октав стигнаха до ръба на рова срещу главната порта на Щалщадт. Нито едно живо същество не

се показваше по билото на стената и нямаше ни помен от часовите, които някога се възправяха тук-там като човешки стълбове. Подвижният мост беше вдигнат и пред портата зееше пропаст, широка пет-шест метра.

Цял час трябваше да хвърлят с все сила въжето, за да закрепят края му за една от гредите. След много мъки Марсел успя да направи това и Октав, като се провеси на въжето, се изкачи с ръце до стряхата на портата. Марсел му даде тогава да пренесе едно по едно оръжията и боеприпасите; после сам пое същия път.

Оставаше сега само да прекарат въжето от другата страна на стената, да свалят припасите, както ги бяха изкачили, и най-сетне да се спуснат долу.

Двамата младежи се озоваха тогава на околния път, по който Марсел беше вървял — спомняше си — през първия ден от влизането си в Щалщадт. Навсякъде самота и пълно мълчание. Пред тях се издигаше, черна, и безмълвна, внушителната маса на сградите, които с хилядите си стъклени прозорци гледаха тези пришълци, сякаш искаха да им кажат:

— Идете си!… Няма защо да искате да проникнете в нашите тайни!

Марсел и Октав известно време се съвещаваха.

— Най-добре е да щурмуваме портата О, която познавам — рече Марсел.

Те се запътиха на запад и скоро стигнаха пред една монументална арка, която носеше на фронтона си буквата О. Двете масивни дъбови крила на портата, с едри стоманени гвоздеи по тях, бяха затворени. Марсел се доближи до тях, блъсна ги няколко пъти с един камък, взет от шосето.

Едничко ехото му отговори.

— Хайде! На работа! — извика той на Октав.

Трябваше да хвърлят пак въжето над портата, за да срещнат някоя пречка, за която да го закачат здраво. Това беше мъчно. Но най-сетне Марсел и Октав сполучиха да се прекачат през стената и попаднаха в оста на сектор О.

— Хубаво! — извика Октав. — За какво са всички тези мъки? На, няма що — много напреднахме… Прехвърлим ли една стена, намираме друга пред себе си!

— Мълчание в строя! — отговори Марсел… — Ето я тъкмо моята стара работилница. Няма да ми бъде неприятно да я видя отново и да взема оттам някои сечива, от които ще имаме сигурно нужда, па да не забравим да вземем и няколко торбички динамит.

Това беше голямата леярна, в която младият елзасец бе допуснат при идването си в завода. Колко зловеща беше тя сега с угасналите си пещи, с ръждясалите си релси, с прашните си кранове, които издигаха във въздуха големите си безутешни ръце като бесилки! Тук всичко вледеняваше сърцето и Марсел почувствува нужда да отвлече вниманието си.

— Ето една работилница, която ще те заинтересува повече — рече той на Октав, като го поведе към лавката.

Октав кимна в знак на съгласие, който се превърна в знак на задоволство, когато забеляза на една лавица наредени като за битка цял полк от червени, жълти и зелени шишета. Виждаха се тенекиените кутии на няколко консерви с печатите на най-добрите марки. Имаше с какво да направят една закуска, от която впрочем почувствуваха нужда. Двамата млади хора сложиха прибори на калаения тезгях и подкрепиха силите си, за да продължат експедицията …

Докато се хранеше, Марсел мислеше какво има да правят. Нямаше защо да мисли как ще се изкатерят по стената на Централния блок. Тази стена беше необикновено висока, отделена от всички други сгради, без издатина, на която биха могли да закачат въже. За да намерят вратата й — вероятно единствена, — би трябвало да обиколят всички сектори, а това не беше лесна работа. Оставаше да се употреби динамитът, винаги доста рискован, защото беше невъзможно хер Шулце да е изчезнал, без да е осеял с клопки изоставения терен, без да е поставил контрамини срещу миите, които евентуалните завоеватели на Щалщадт щяха без друго да употребят. Но нищо от това не можеше да накара Марсел да отстъпи.

Като видя, че Октав се е съвзел и е отпочинал, Марсел се запъти с него към края на улицата, която образуваше оста на сектора чак до подножието на голямата стена от дялан камък.

— Какво ще кажеш, да пъхнем ли един фишек с динамит вътре? — попита той.

— Ще бъде трудно, но ние пък не сме мързеливци! — отговори Октав, готов да опита всичко.

Работата почна. Трябваше да оголят основата на стената, да мушнат лост в пролуката между два камъка, да откъртят един и най-сетне с помощта на свредел да направят няколко малки успоредни улейчета. В десет часа всичко беше свършено, фишеците с динамит бяха поставени и фитилът запален.

Марсел знаеше, че фитилът ще гори пет минути и тъй като бе забелязал, че лавката, разположена в едно подземие, представлява истинско сводесто мазе, укри се там заедно с Октав.

Изведнъж сградата и мазето дори се разтърсиха като от земетресение. Страхотен взрив, подобен на залпа от три-четири оръдейни батареи, гръмнали едновременно, раздра въздуха, последван тутакси от трус. После, след две-три секунди, лавина от изхвърлени от всички страни отломки се изсипа върху земята. Непрекъснато в разстояние на няколко минути парчета от сриващи се покриви, от пращящи греди, срутващи се стени се търкаляха сред светли водопади от счупени стъкла.

Най-сетне този страшен грохот заглъхна. Тогава Октав и Марсел напуснаха скривалището си.

Колко и да беше свикнал с чудовищните действия на експлозивите, Марсел се учуди от резултатите, които видя. Половината от сектора беше вдигнат във въздуха и съборените стени на всички съседни на Централния блок работилници напомняха развалините на бомбардиран град. Навсякъде натрупани отломъци, парчета от стъкла и мазилка покриваха земята, докато облаци от прах, падайки бавно от небето, дето взривът ги беше изхвърлил, се стелеха като сняг върху всички тези рушевини.

Марсел и Октав изтичаха към вътрешната стена. И тя беше разрушена на една широчина от петнайсет до двайсет метра, а от другата страна на отвора някогашният чертожник от Централния блок съгледа познатия двор, дето беше прекарал толкова монотонни часове.

Откакто бяха престанали да пазят този двор, желязната решетка, която го ограждаше, беше станала достъпна… И двамата младежи се прекачиха през нея.

Навсякъде същата тишина.

Марсел прегледа една по една работилниците, дето някога другарите му се възхищаваха на чертежите му. В един кът намери наполовина нахвърлян върху неговата дъска чертежа на парната

машина, който беше започнал, когато една заповед на хер Шулце го бе повикала в парка. В читалнята видя отново познатите вестници и книги.

Всички неща бяха запазили изгледа на едно прекъснато движение, на внезапно прекратен живот.

Двамата младежи стигнаха до вътрешната граница на Централния блок и се озоваха скоро в подножието на стената, която, както мислеше Марсел, ги разделяше от парка.

— Ще трябва ли да накараме и този пясъчник да затанцува? — попита Октав.

— Може би… но за да влезем, бихме могли най-напред да потърсим врата, която един обикновен фишек с динамит ще прати във въздуха.

И двамата взеха да обикалят парка покрай стената. От време на време трябваше да правят обход, да заобиколят някой корпус от постройки, който се издаваше като шпора, или да се катерят по някоя решетка. Но те не губеха стената от очи и скоро бяха възнаградени за мъките си. Една малка вратичка, ниска и подозрителна, се показа пред тях в зидарията.

За две минути Октав проби със свредела дупка през дъбовите дъски. Долепил око до този отвор, Марсел видя за свое задоволство да се простира на отвъдната страна тропическият парк с вечната си зеленина и пролетната си температура.

— Още една врата да вдигнем във въздуха, и ето ни на мястото! — рече той на своя другар.

— Един фишек с динамит за това парче дърво — отговори Октав — ще бъде голяма чест!

И той заудря вратичката с кирка.

Едва я разтърси, когато чуха как вътре в ключалката изщраква ключ и две резета се издърпаха от куките си.

Вратичката се поотвори, запъната отвътре с един дебел синджир.

— Wer da? (Кой ходи там?) — рече един прегракнал глас.

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА
ОБЯСНЕНИЕ С ПУШЕЧНИ ИЗСТРЕЛИ

Двамата младежи ни най-малко не очакваха подобен въпрос. Те наистина бяха изненадани от него повече, отколкото биха били от пушечен изстрел.

От всички догадки, които Марсел си създаде за този заспал в летаргия град, единствената, която не му дойде на ум, беше тази: някой жив човек да иска от него сметка за посещението му. Неговата изненада, почти естествена, ако приемем, че Щалщадт беше напълно пуст, добиваше друг смисъл от мига, в който градът имаше още жители. Това, което при първия случай беше някакво археологическо изследване, ставаше във втория случай нападение с оръжие в ръка.

Всички тези мисли възникнаха в ума на Марсел с такава сила, че той на първо време онемя.

— Wer da? — повтори гласът с известно нетърпение. Нетърпението не беше очевидно съвсем неуместно. Да преодолееш различни пречки, за да стигнеш до тази врата, да изкатериш стени и да вдигаш във въздуха цели градски квартали и да не можеш да отговориш нищо, когато те попитат просто: кой върви там? — това беше все пак изумително.

Половин минута беше достатъчна на Марсел, за да разбере фалшивото си положение, и той веднага отговори на немски.

— Приятел или враг по ваша воля! — рече той. — Искам да говоря с хер Шулце.

Едва издума тези думи, и едно възклицание на изненада се чу през открехнатата врата:

— Ах!

И през отвора Марсел можа да съгледа късче червени бакенбарди, щръкнали мустаци и глупаво око, които позна веднага. Всичко това принадлежеше на Зигимер, някогашния му телохранител.

— Йохан Шварц! — извика гигантът изненадан и радостен. — Йохан Шварц!

Неочакваното връщане на неговия пленник изглежда го учуди почти толкова, колкото трябва да го бе учудило тайнственото му изчезване.

— Мога ли да говоря с хер Шулце! — повтори Марсел, като разбра, че няма да получи друг отговор след това възклицание. Зигимер завъртя глава.

— Няма заповед! — рече той — Не може се влезе тук без заповед!

— Можете ли поне да съобщите на хер Шулце, че съм тук и желая да поприказвам с него?

— Хер Шулце не тук! Хер Шулце заминал! — отговори гигантът с тъжен глас.

— Но къде е той? Кога ще се върне?

— Не знам! Забраната не отменена! Никой не може влезе без заповед!

Само тези отсечени фрази можа Марсел да изтръгне от Зигимер, който на всички въпроси противопостави животинско упорство.

Октав загуби най-сетне търпение.

— Защо искаме позволение да влезем? — рече той. — Много по-просто е да си го вземем!

И той се спусна към вратата и се опита да я насили. Но синджирът устоя и един тласък, много по-силен от неговия, скоро затвори крилото на вратата, след това двете й ключалки щракнаха една след друга.

— Трябва да са мнозина зад тази дъска! — извика Октав, почувствувал се доста унизен от този резултат.

Той долепи око до просвръдлената дупка и почти веднага нададе вик на учудване:

— Там има втори гигант!

— Арминиус ли? — попита Марсел.

И погледна на свой ред през просвръдлената дупка.

— Да! Арминиус е, другарят на Зигимер!

Изведнъж друг глас, сякаш дошъл от небето, накара Марсел да вдигне глава.

— Wer da! — попита гласът.

Този път беше гласът на Арминиус.

Главата на пазача се подаваше над билото на стената, което беше стигнал сигурно с помощта на някаква стълба.

— Хайде, вие знаете добре, Арминиус! — отговори Марсел. — Ще отворите ли, да или не?

Не беше довършил тези думи, когато дулото на една пушка се показа на билото на стената. Екна гърмеж и един куршум перна по полата шапката на Октав.

— Хубаво, ето ти сега отговора! — извика Марсел, който мушна фишек с динамит под вратата и я разби на парчета.

Щом бе пробита вратата, Марсел и Октав с карабини в ръцете и нож между зъбите се втурнаха в парка.

На напуканата от взрива врата, която те бяха прескочили, още стоеше изправена една стълба, а под нея се виждаха следи от кръв. Но ни Зигимер, ни Арминиус бяха там да бранят прохода.

Пред двамата нападатели се откриваха градините в пълния блясък на своята растителност. Октав беше омаян.

— Та това е великолепно!… — рече той. — Но внимание!… Нека се пръснем като стрелци!… Тези лапачи на кисело зеле може да са се притаили зад шубраките!

Октав и Марсел се разделиха и всеки поел една от страните на алеята, която се откриваше пред тях, напредваха предпазливо от дърво на дърво, от преграда на преграда, по правилата на най-елементарната индивидуална стратегия.

Предпазливостта беше разумна. Не направили и сто крачки, екна втори пушечен изстрел. Един куршум откърти кората на дървото, което Марсел беше изоставил само преди миг.

— Да няма глупости! Лягай по корем! — рече Октав полугласно. И като придружи с пример наставлението си, пропълзя по колена и лакти до трънливия храсталак, който ограждаше площадката, посред която се издигаше Кулата на Бика. Марсел, който не последва достатъчно бързо това предупреждение, бе посрещнат от трети изстрел и едва има време да легне зад стеблото на една палма, за да избегне четвъртия.

— За щастие тези говеда стрелят като новобранци! — извика Октав на другаря си, отделен от него на трийсетина крачки.

— Шт!… — отговори Марсел по-скоро с очи, отколкото с устни. — Виждаш ли пушека, който излиза от оня прозорец в приземния

етаж?… Там са се скрили в засада разбойниците! Но аз ще им изиграя един номер!

За миг Марсел отчупи от храста доста дълъг прът; после свали куртката си, наметна я на тази тояга, сложи отгоре шапката си и по такъв начин направи едно чучело. Забоде го на мястото, което заемаше, така че да се виждат шапката и двата ръкава, и като пропълзя при Октав, му пошепна на ухото:

— Залисвай ги, като стреляш срещу прозореца ту от твоето място, ту от моето! А аз ще ги изненадам откъм тила!

И като остави Октав да стреля, Марсел се шмугна незабелязано в шубраците, заобикалящи площадката.

Мина четвърт час, през който бяха разменени безуспешно двайсетина изстрела.

Куртката и шапката на Марсел бяха буквално надупчени на решето; но самият той си беше здрав и читав. Що се отнася до кепенците на приземния етаж, карабината на Октав ги беше раздробила на парчета.

Изведнъж огънят спря и Октав чу ясно задавен вик:

— При мен!… Аз го държа!…

За половин минута само Октав напусна закритието си, втурна се на площадката и се изкачи с щурм на прозореца. След миг скочи в салона.

На килима, омотани като две змии, Марсел и Зигимер се бореха отчаяно. Изненадан от внезапното нападение на своя враг, който беше отворил неочаквано една вътрешна врата, гигантът не можа да употреби оръжието си. Но херкулесовата му сила правеше от него страшен враг и макар съборен на земята, той не губеше надежда да надвие. Марсел пък показваше забележителна сила и гъвкавост.

Борбата щеше да свърши неизбежно със смъртта на един от борците, ако намесата на Октав не дойде тъкмо навреме, за да донесе една по-малко трагична развръзка. Зигимер, хванат за двете ръце и обезоръжен, се видя свързан така, че не можеше да помръдне.

— А другият? — попита Октав.

Марсел показа в дъното на жилището едно канапе, на което Арминиус лежеше цял в кръв.

— Да не го е улучил куршум? — попита Октав.

— Да — отговори Марсел.

После се приближи до Арминиус.

— Умрял е — рече той.

— Бога ми, мръсникът си го е заслужил! — извика Октав.

— Ето ни господари на крепостта! — отговори Марсел. — Сега ще пристъпим към едно сериозно посещение, най-напред кабинета на хер Шулце!

От чакалнята, дето протече последното действие на обсадата, двамата младежи тръгнаха през върволица от помещения, които водеха към светилището на Краля на стоманата.

Октав се възхищаваше от великолепията, които виждаше.

Марсел се усмихваше, като го гледаше, и отваряше пред него една по една вратите, докато стигнаха най-сетне до зеления салон.

Той очакваше да намери там нещо ново, но зрелището, което се откри пред очите му, надмина всичките му очаквания. Човек би казал, че централното пощенско бюро на Ню Йорк или Париж, внезапно ограбено, е било разхвърляно безразборно в този салон. Запечатани писма и пликове се виждаха всякъде на писалището, по мебелите, на килима. Човек затъваше до коляно в това наводнение. Цялата финансова, промишлена и лична кореспонденция на хер Шулце, която се беше трупала от ден на ден във външната кутия на парка и Арминиус и Зигимер бяха редовно изваждали, се намираше там в кабинета на господаря.

Колко въпроси, мъки, мъчителни очаквания, горчилки, сълзи бяха затворени в тези неми пликове с адреса на хер Шулце! Колко милиони също, безспорно на книга, в чекове, в ордери и заповеди от всякакъв род!… Всичко това спеше там, сковано от отсъствието на единствената ръка, която би имала право да разпечата тези Крехки, но неприкосновени пликове.

— Сега — рече Марсел — ще трябва да намерим тайната врата на лабораторията!

И той почна да сваля всички книги от библиотеката. Напразно. Не успя да открие маскирания ход, който един ден беше преминал заедно с хер Шулце. Напразно разтърсваше една по една стените и взел от камината железен прът, ги изкърти една след друга! Напразно изследваше зида с надежда да чуе нейде някоя звънлива кухина! Скоро стана ясно, че хер Шулце, обезпокоен от това, че не той едничък знае тайната врата на своята лаборатория, беше я премахнал.

Но е бил сигурно принуден да отвори друга.

„Къде?… — се питаше Марсел. — Тя може да се намира само тук, защото тук Арминиус и Зигимер са донасяли писмата! Нали в тази зала хер Шулце е продължавал да живее след заминаването ми! Познавам доста добре навиците му и съм уверен, че като е зазидал стария вход, е пожелал да има друг на свое разположение, далеч от външни погледи! Дали няма да е някой отвор в пода под килима?“

Килимът не показа никаква следа от рязане. При все това го отковаха и го вдигнаха. Изследваха паркета лист по лист, дъска по дъска, но не съгледаха нищо подозрително.

— Защо мислиш, че отворът е в тази стая? — попита Октав.

— Аз съм дълбоко убеден в това! — отговори Марсел.

— Тогава остава да разгледам потона — рече Октав, като се покачи на един стол.

Намерението му беше да се покатери на канделабъра и да изпита дупката на централната розетка с приклада на пушката си.

Но преди да увисне на позлатения канделабър, Октав за своя безкрайна изненада видя, че канделабърът се навежда под ръката му. Потонът падна и откри една зинала дупка, от която лека стоманена стълба слезе автоматично досами паркета.

Това беше като покана да се качат.

— Хайде тогава! Ето на! — рече спокойно Марсел и се втурна веднага по стълбата, последван от своя другар.

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА
ЯДКАТА НА КОСТИЛКАТА

Стоманената стълба се закачваше с последното си стъпало за паркета на една просторна кръгла зала, която не се съобщаваше с външния свят. Тази зала би тънела в пълна тъмнина, ако ослепителната белезникава светлина не се процеждаше през дебелото стъкло на едно кръгло прозорче, вдълбано в центъра на дъбовия потон. То напомняше лунния диск в момента, когато, застанал срещу слънцето, се явява в цялата си чистота.

Цареше абсолютно мълчание между тези глухи и слепи стени, които не можеха ни да видят, ни да чуят. Двамата младежи помислиха, че се намират в преддверието на някакъв надгробен паметник.

Марсел се поколеба за миг, преди да се наведе над това блестящо стъкло. Той докосваше своята цел! Оттам, нямаше съмнение, щеше да се разбере непроницаемата тайна, която беше дошъл да дири в Щалщадт!

Но, колебанието му трая само миг. Октав и той коленичиха до диска и наведоха глави да могат да разгледат цялата стая под себе си.

Тогава пред погледите им изникна едно колкото ужасно, толкова и неочаквано зрелище.

Стъкленият диск, изпъкнал от двете си страни като леща, уголемяваше прекомерно предметите, които се виждаха през него.

Там беше тайната лаборатория на хер Шулце. Силната светлина, която излизаше от диска, сякаш това беше диоптричният апарат на някой фар, идеше от двойна електрическа лампа, която още гореше в изпразненото от въздух кълбо и която токът на една мощна батерия продължаваше да захранва. В средата на стаята под това ослепително осветление се виждаше увеличена до грамадни размери от лещата седнала човешка фигура, неподвижна, сякаш от мрамор, подобна на някой от сфинксовете в Либийската пустиня.

Подът около този призрак беше осеян с парчета от снаряд.

Никакво съмнение!… Беше хер Шулце, когото можеха да познаят по ужасната му озъбена челюст, по блестящите зъби, но някакъв гигантски хер Шулце, когото избухването на един от неговите страшни снаряди беше едновременно задушило и вледенило под действието на страшен студ!

Кралят на стоманата седеше пред масата си, хванал в ръка гигантското перо, дълго като копие, и сякаш още пишеше. Да не беше безжизненият поглед на разширените му зеници, неподвижността на устата, човек би го взел за жив. Като онези мамонти, които намират заровени в ледниците на полярните области, този труп се намираше там вече от месец, скрит от очите на всички. Около него беше още замръзнало всичко — реактивите, в своите буркани, водата в своите съдове, живакът в стълбицата си!

Въпреки това ужасно зрелище Марсел почувствува задоволство, като си помисли колко е щастлив, че може да наблюдава отвън вътрешността на тази лаборатория, защото, ако бяха проникнали там, Октав и той щяха сигурно да бъдат умъртвени.

Как беше станало това ужасно произшествие? Марсел отгатна това без мъка, когато забеляза, че отломките от снаряда, пръснати по пода, бяха дребни стъклени парчета. Явно вътрешната обвивка, която съдържаше течния въглеводородокис в задушливите снаряди на хер Шулце, беше направена с оглед на грамадния натиск, който трябваше да понесе, от закалено стъкло, с десет-дванайсет пъти по-голяма устойчивост от обикновеното стъкло; но един от недостатъците на това още ново изделие е, че под действието на мистериозна молекулярна сила то избухва неочаквано, понякога без видима причина. Тъкмо това се беше случило. Може би дори вътрешният натиск бе предизвикал още по-неизбежно избухването на снаряда, поставен в лабораторията. Въглеводородокисът, внезапно освободен от натиск, беше предизвикал, превръщайки се в газообразно състояние, ужасно спадане на околната температура.

Все пак действието трябва да е било светкавично. Хер Шулце, изненадан от смъртта в оная стойка, която е имал в момента на избухването, се беше мумифицирал мигновено сред тоя студ от сто градуса под нулата.

Едно обстоятелство главно учуди Марсел — Кралят на стоманата е бил поразен, докато е писал.

А какво ли е писал на този лист хартия с перото, което държеше още в ръката си? Любопитно беше да се узнае последната мисъл, да се види последната дума на един такъв човек.

Но как да се добере до този лист хартия? Изключена беше всяка мисъл за счупване на светлия диск и слизане в лабораторията. Въгледвуокисът, затворен под ужасен натиск, щеше да изскочи навън и да задуши всяко живо същество, което би обгърнал с отровните си пари. Това значеше да се изложиш на сигурна смърт и очевидно опасностите бяха далеч по-големи от изгодите, които човек можеше да получи, ако притежаваше този лист.

Но ако беше невъзможно да се вземат от трупа на хер Шулце последните писани от ръката му редове, вероятно беше човек да ги разчете, както бяха уголемени от лещата. Не беше ли там дискът със силните си лъчи, който съсредоточаваше върху всички предмети в лабораторията, така силно осветена от двойната електрическа лампа?

Марсел познаваше почерка на хер Шулце и след няколко налучквания успя да разчете следните десет реда.

Както всичко, което пишеше хер Шулце, и те съдържаха по-скоро заповед, отколкото наставление:

„Заповед до Б. К. Р. 3. да ускори с петнайсет дни проектирания поход срещу Франсвил. Щом се получи тази заповед, да се изпълнят мерките, взети от мен. Този път опитът трябва да бъде светкавичен и пълен. Не променяйте нито йота от това, което съм решил. Искам в две седмици Франсвил да бъде мъртъв град и да не остане жив ни един от жителите му. Трябва ми един модерен Помпей и нека това бъде същевременно ужас и почуда за целия свят. Заповедите ми, ако се изпълнят, както трябва, водят до този неизбежен резултат.

Изпратете ми труповете на доктор Саразен и Марсел Брукман. Искам да ги видя и да ги имам.

Шулц…“

Подписът беше останал недовършен; липсваха крайното „е“ и обичайната завъртулка.

Марсел и Октав останаха отначало неми и неподвижни пред това странно зрелище, пред появата на този зъл дух, достигаща до фантастичност.

Но трябваше най-сетне да се откъснат от тази зловеща картина. Двамата приятели, дълбоко развълнувани, напуснаха залата, разположена над лабораторията.

Там в този гроб, дето щеше да царува пълна тишина, когато лампата угасне по липса на електрически ток, трупът на Краля на стоманата щеше да остане сам, изсъхнал като една от мумиите на фараоните, които двадесет столетия не са могли да превърнат в прах!…

Един час по-късно, след като развързаха Зигимер, озадачен силно от върнатата му свобода, Октав и Марсел напуснаха Щалщадт и поеха пътя за Франсвил, дето пристигнаха същата вечер.

Доктор Саразен работеше в кабинета си, когато му обадиха за връщането на двамата младежи.

— Нека влязат — извика той, — нека влязат веднага!

Първата му дума, когато ги видя двамата, беше:

— Е, какво?

— Докторе — отговори Марсел, — известията, които ви носим от Щалщадт, ще успокоят задълго духа ви. Хер Шулце го няма! Хер Шулце е мъртъв!

— Мъртъв! — извика доктор Саразен. Добрият доктор остана замислен известно време пред Марсел, без да добави дума.

— Клето мое дете — рече му той, след като се съвзе, — разбираш ли, че това известие, което би трябвало да ме радва, защото отдалечава от нас всичко най-омразно за мене, войната, и то най-необоснованата война, разбираш ли, че то против всяко основание ми сви сърцето! Ах, защо този човек с големи способности се обяви за наш враг? Защо не употреби редките си умствени качества в служба на доброто? Колко изгубени сили, чието приложение щеше да е полезно, ако можехме да ги обединим с нашите и да им дадем една обща цел! Ето какво най-напред ме порази, когато ти ми каза: „Хер Шулце е мъртъв“. Но сега разправи ми, приятелю, онова, което знаеш за този неочакван край.

— Хер Шулце — подзе Марсел — е намерил смъртта си в тайнствената лаборатория, която той с дяволско умение беше се

постарал да направи недостъпна приживе. Никой освен него не знаеше за нейното съществуване и никой следователно не е можел да проникне вътре, за да му помогне. Той е станал жертва на това невероятно съсредоточаване на всички сили в ръцете му, на което погрешно разчиташе, за да бъде едничък ключ на цялото свое дело, и това съсредоточаване в уречения от бога час се е обърнало неочаквано срещу него и срещу неговата цел!

— Не можеше и да бъде иначе! — отговори доктор Саразен. — Хер Шулце беше тръгнал от една абсолютно погрешна предпоставка. И наистина най-доброто управление не е ли онова, чийто ръководител след смъртта си може да бъде лесно заместен и което продължава да функционира тъкмо защото в механизма му няма нищо тайно?

— Вие ще видите, докторе — отговори Марсел, — че онова, което е станало в Щалщадт, е доказателство, ipso facto[1], на онова, което току-що казахте. Аз намерих хер Шулце седнал пред писалището, централната точка, отдето тръгваха всички заповеди, на които се подчиняваше Градът на стоманата, без никога нито една от тях да е била обсъдена. Смъртта до такава степен му е запазила държанието и всички привидни признаци на живот, че очаквах за миг да ми заговори този призрак. Но изобретателят е станал жертва на собственото си изобретение. Той е бил поразен от един от тези снаряди, които трябваше да унищожат нашия град! Оръжието му се е счупило в собствената му ръка тъкмо когато той е завършвал последното си писмо с една заповед за унищожение! Слушайте!

И Марсел прочете на глас страшните редове, написани от ръката на хер Шулце, от които си беше взел копие.

После добави:

— Онова, което впрочем още по-ясно ми доказа, че хер Шулце е мъртъв, ако можех да се съмнявам още, беше, че всичко около него бе престанало да живее, че всичко бе престанало да диша в Щалщадт! Като в двореца на Спящата царкиня сънят бе преустановил всеки живот, спрял всяко движение! Вцепенението на господаря беше едновременно вцепенило служителите и беше се разпространило и над сечивата!

— Да — отговори доктор Саразен, — там се е проявила справедливостта! В желанието си да ускори по всякакъв начин

нападението си срещу нас, насилвайки пружините на своето действие, хер Шулце е загинал!

— Действително — отговори Марсел, — но сега, докторе, нека не мислим вече за миналото и се отдадем изцяло на настоящето. Сега, ако смъртта на Шулце означава мир за нас, тя е също тъй разруха за възхитителното предприятие, създадено от него, и временно фалит. Безразсъдствата, колосални като всичко, което Кралят на стоманата намисляше, изровиха пропасти. Заслепен, от една страна, от своите успехи, от друга — от омразата си срещу Франция и срещу вас, той достави грамадни въоръжения, без да вземе необходимите предпазни мерки срещу всекиго, който може да ни стане враг. Но макар че плащането на голяма част от неговите кредити се забави дълго, аз смятам, че една твърда ръка би могла да изправи Щалщадт на крака и да насочи към добро силите, които е натрупал за зло. Хер Шулце има един възможен наследник, докторе, и този наследник сте вие. Не бива да оставите да загине делото му. Всички прекалено много вярват на този свят, че от унищожаването на един съперник може да се извлече само полза. Това е голяма грешка и вие ще се съгласите с мене, надявам се, че напротив, трябва да се спаси от това огромно корабокрушение всичко онова, което може да послужи за доброто на човечеството. А на тази задача аз съм готов да се посветя изцяло.

— Марсел е прав — отговори Октав, като стискаше ръката на приятеля си — и аз с радост ще работя под негова заповед, ако баща ми се съгласи на това.

— Давам ви моето одобрение, скъпи деца — рече доктор Саразен. — Прав си, Марсел, няма да ни липсват капитали и с твоя помощ ще имаме във възкръсналия Щалщадт такъв арсенал от инструменти, че никой на света няма да помисли занапред да ни напада! И понеже ще бъдем най-силни и същевременно ще се мъчим да бъдем и най-справедливи, ще накараме всички около нас да обикнат благата на мира и справедливостта. Ах, Марсел, какви хубави блянове! И чувствувайки сега, че чрез тебе и с тебе ще мога да видя изпълнена част от тях, питам се защо… да, защо нямам двама сина!… Защо ти не си брат на Октав!… За нас тримата нищо не би ми изглеждало невъзможно!…

---

[1] Пред самия факт! Б.пр. ↑

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА
СЕМЕЙНА РАБОТА

Може би в нашия разказ не стана достатъчно дума за личните работи на героите. Това е още едно основание, да се върнем и да помислим най-сетне за тях.

Добрият доктор, трябва да кажем, дори когато се отдаваше изцяло на идеала, не беше чак толкова погълнат от колективното същество, от човечеството, та индивидът да изчезне съвсем за него. Внезапната бледнина, която покри лицето на Марсел при последните думи, го порази. Очите му потърсиха да прочетат в очите на младежа скрития смисъл на неочакваното му вълнение. В мълчанието си старият лекар се мъчеше да отгатне мълчанието на младия инженер и очакваше може би младият човек да го наруши; но Марсел, овладял се с голямо усилие на волята, си върна скоро хладнокръвието. Лицето му доби естествения си цвят и държанието му беше като на човек, който очаква продължението на започнатия разговор.

Доктор Саразен, може би ядосан малко от това бързо оправяне на Марсел, се приближи до младия си приятел; после с обичайния жест на лекарската си професия улови ръката му и я задържа в своята, както би направил с ръката на болен, комуто би пожелал незабелязано или разсеяно да опипа пулса.

Марсел го остави да стори това, без да си даде сметка за намерението на доктора, и тъй като не отваряше уста, неговият стар приятел му рече:

— Мили ми Марсел, ние ще продължим по-късно разговора си за бъдещата съдба на Щалщадт. Но не е забранено, когато се отдаваме на ощастливяването на всички, да се заемем с щастието на тези, които ни са най-близки. И тъй мисля, че е дошъл моментът да ти разкажа какво отговори едно младо момиче, чието име ще ти кажа след малко, неотдавна на баща си и майка си, от които за двайсети път през тази година бяха искали ръката й. Повечето от предложенията бяха такива,

че и най-придирчивите момичета с право биха ги приели, а при все това младото момиче отговаряше не и не!

В този миг Марсел малко рязко освободи китката си от ръката на доктора. Но било, че се беше достатъчно осведомил за здравето на пациента си, било, че не забеляза как младежът дръпна изведнъж ръката и доверието си, докторът продължи своя разказ, без да обърне, изглежда, внимание на тази малка случка.

— Но — рече майката на младата девойка, за която ти говоря — кажи ми поне какви са основанията за твоите многобройни откази. Възпитание, богатство, почетно положение, физически достойнства — всичко е налице! Защо са тези тъй решителни, тъй непреклонни, тъй бързи отрицателни отговори на предложенията, които ти дори не си даваш труд да проучиш? Обикновено ти не си тъй категорична!

Пред този укор на майка си младото момиче се осмели най-сетне да говори и тъй като има правдив ум и откровено сърце, решила веднъж да наруши мълчанието си, ето какво рече:

— Отговарям ви „не“ с толкова искреност, с колкото бих ви отговорила „да“, мила мамо, ако можех да кажа „да“ от сърце. Аз съм съгласна с вас, че много от женитбите, които ми предлагате, са приемливи в различна степен: но освен че тези предложения, мисля, се отнасят много повече до онова, което може да се нарече най-хубавата, сиреч най-богатата партия в града, отколкото до моята личност, и тази мисъл не ме кара да отговоря „да“, ще се осмеля, тъй като настоявате, да ви кажа, че нито едно от тези предложения не е онова, което очаквах, което чакам още, и ще прибавя, че за нещастие предложението, което чакам, може да се забави още дълго, ако изобщо някога дойде!

— Е как, госпожице — рече смаяна майката, — вие…

Тя не довърши фразата си, тъй като не знаеше как да я завърши, и в своята скръб възви към мъжа си поглед, с който го молеше за помощ и подкрепа.

Но било, че не искаше да влиза в тази караница, било, че намери за необходимо да почака да се изяснят отношенията между майката и дъщерята, преди да се намеси, мъжът не даваше вид, че разбира, така че клетото дете, почервеняло от свян, а може би и от малко гняв, се одързости да отиде докрай.

— Казах ви, мила мамо — подзе то, — че предложението, на което се надявах, може да се забави дълго и че дори е възможно да не дойде никога. Ще добавя, че това закъснение, дори и неопределено, не ме нито учудва, нито ме оскърбява. Аз имам, нещастието да бъда, както казват, твърде богата; оня, който би трябвало да направи това предложение, е много беден; затова той не го прави и има право. Той тъкмо трябва да чака…

— Защо пък ние да се натрапваме — рече майката в желанието си може би да спре на устните на дъщеря си думите, които се боеше да чуе.

Тогава мъжът се намеси.

— Мила моя — рече той, като хвана нежно двете ръце на жена си, — една майка като вас, която дъщеря й тъй заслужено слуша, не хвали безнаказано пред нея, почти откакто се е родила, един хубав и честен момък, почти от нашето семейство, не изтъква пред всички солидността на неговия характер и не одобрява безнаказано онова, което казва нейният мъж, когато той, на свой ред, по някой повод, хвали неговия изключителен ум и говори с умиление за хилядите доказателства на неговата преданост! Ако онази, която виждаше този момък, избран от баща й и майка й между всички други, не го забелязваше сама, тя не би била тяхна дъщеря.

— Ах, татко — извика тогава младото момиче, като се хвърли в прегръдките на своята майка, за да скрие смущението си, — щом сте отгатнали, защо ме принудихте да говоря!

— Защо ли? — подзе бащата. — За да имам радостта да те чуя, моя миличка, за да бъда още по-сигурен, че не съм се лъгал, за да мога най-сетне да ти кажа и да накарам майка ти да ти каже, че ние одобряваме пътя на твоето сърце, че твоят избор преизпълва всичките ни желания и че за да спестим на въпросния беден и горд човек, необходимостта да направи предложение, което той избягва от деликатност, това предложение ще направя аз — да, ще го направя, защото зная какво става в сърцето му, както и в твоето. За това бъди спокойна! При първия сгоден случай ще си позволя да попитам Марсел дали, свръх очакванията ми, няма да му е приятно да стане мой зет!…

Изненадан от това ненадейно заключение, Марсел скочи на крака като от някоя пружина. Октав му стисна мълчаливо ръката, докато

докторът разтваряше пред него прегръдките си. Младият елзасец беше побледнял като мъртвец. Но мигар това не е оня вид, който взима щастието у силните души, когато влиза в тях, без да извика: внимавай!…

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА
ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Франсвил, освободен от всяко безпокойство, в мир с всичките си съседи, добре управляван, щастлив благодарение мъдростта на жителите си, процъфтява в благоденствие. Щастието му, напълно заслужено, не буди завист у никого, а силата му налага уважение и у най-войнолюбивите.

Градът на стоманата беше чудовищен завод, оръдие за разрушение в желязната ръка на хер Шулце; но благодарение на Марсел Брукман ликвидирането му мина безпрепятствено и Щалщадт стана средище на безпримерно производство на всички полезни промишлености.

От една година Марсел е щастлив съпруг на Жана. Тяхното щастие се увеличи още повече, когато им се роди дете.

Колкото до Октав, той застана смело под заповедите на своя зет и му помага с всички сили. Сестра му се кани сега да го ожени за една от приятелките си, прекрасна девойка, чийто здрав смисъл и добър разум ще предпазят мъжа й от връщане към слабостите му.

Желанията на доктора и жена му се изпълниха и за да кажем всичко, те биха били на върха на щастието и дори на славата — ако славата някога е значела нещо в техните честни стремежи.

Можем да уверим читателите още отсега, че бъдещето принадлежи на усилията на доктор Саразен и Марсел Брукман и че примерът на Франсвил и на Щалщадт, образцов завод и образцов град, не ще остане без полза за бъдните поколения.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.